

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**XIX. YY'DAN XX. YY'A KADAR TÜRKİSTAN COĞRAFYASINDA
BAYRAMLAR VE KUTLAMALAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nuriye YAMAN BAYIR

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Seda YILMAZ VURGUN

Bilecik,2019

10151579

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

XIX. YY'DAN XX. YY'A KADAR TÜRKİSTAN COĞRAFYASINDA
BAYRAMLAR VE KUTLAMALAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nuriye YAMAN BAYIR

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Seda YILMAZ VURGUN

Bilecik,2019
10151579

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI
JÜRİ ONAY FORMU

BŞEÜ-KAYSIS Belge No	DFR-172
İlk Yayın Tarihi/Sayısı	03.01.2017 / 28
Revizyon Tarihi	
Revizyon No'su	00
Toplam Sayfa	1

Öğrencinin Adı Soyadı: Nurije YAMAN BAYIR
Anabilim Dalı : Tarih
Programı : Yüksek Lisans
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Seda YILMAZ YURBAN
Tezin Özgün Adı : XIX yy'dan XX yy'a kadar Türkistan Coğrafyasındaki Bayramlar ve Kutlamalar
Tezin İngilizce Adı : Festivals and celebrations from XIX century to XX century in Turkistan geography

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 19.07/2019

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışması ilgili EYK kararıyla oluşturulan jüri tarafından OY BİRLİĞİ /~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Seda YILMAZ YURBAN

Üye Doç. Dr. Taner BİLGİN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Tufan TURAN

Üye :

Üye :

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun / / 20.... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BEYAN

“XIX. yy’dan XX. yy’a Kadar Türkistan Coğrafiyasında Bayramlar ve Kutlamalar” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali niversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Nuriye YAMAN BAYIR

19.07.2019

ÖNSÖZ

Asırlardır yeryüzünde bir taşıyıcı görevi görmüş olan Türk topluluklarını bir arada tutan ve devlet olma fütuhatıyla birlik kılan değerler öğrenildikçe gelecek kuşaklar kendi değerlerini ve örflerini daha iyi tanıyacaktır. Hazırlanan bu tezde, Türk tarihinin Türkistan Coğrafyasında asırlardır varlığını sürdürmüş ve kendi ismiyle anılmış olan bu coğrafyanın Türk Topluluklarının yaşamlarındaki toplumsal değerler, bu toplulukların kaynaşmasını sağlayan kutsal bayramlar ve eğlenceler üzerinde durulmuştur. Genel bir bakış ile Türk toplumlarındaki önemine binaen, bayramlar ve eğlenceler hakkında bilgi verilmek üzere hazırlanmıştır.

Bu çalışma sırasında yardımlarını esirgemeyen, tez konumun belirlenmesi, planlanması, yöntem ve tekniklerin uygulanmasında ilgi ve desteklerini üzerimde her zaman gösterip, tez yazımında beni daima teşvik eden değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Seda YILMAZ VURGUN'a, Doç Dr. Taner BİLGİN'e ve Dr. Öğr. Üyesi Tufan TURAN'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez sürecinde maddi ve manevi yardımlarını benden hiçbir zaman esirgemeyen eşim İsmail BAYIR ile eğitim öğretim hayatımda benim yanımda olan sevgili aileme hassaten teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Nuriye YAMAN BAYIR

ÖZET

Bayramlar toplumun bireylerini ayakta tutan, millet olma bilincini canlandıran en önemli unsurlardandır. Bayramlar halkın birlik ve beraberlik duygularını pekiştirerek aile, millet olma farkındalığını artırmaktadır. Ayrıca bayramlar gelecek kuşaklara bu değerlerin en güzel şekilde taşınmasını ve onlara bu değerlerin ne kadar önemli olduğunu hissettirerek gösterilmesini sağlar. Toplumların gelenek ve göreneklerini canlı tutan bayramlarda düzenlenen eğlenceler, oyunlar yeni değerler ile harmanlanarak geçmişten günümüze kadar ulaşmıştır.

Türk milleti farklı bölgelerde ve zor şartlar altında yaşamalarına rağmen kültürüne, gelenek ve göreneklerine sahip çıkmıştır. Bu çerçevede milletlere, ülkelere, bölgelere göre farklılık gösteren bayramlar; Türk milletinin tarihini, kültürünü, sosyal yapısını en iyi şekilde görmemize yardımcı olmaktadır.

Hazırlanan bu tez çalışmasında bayramlar hakkında bilgi verilerek Türkistan Coğrafyasında ki Türk topluluklarının kutladığı bayramları ve eğlenceleri hakkında araştırma yapılmıştır. Bölgede yaşayan Türk topluluklarının bayram eğlenceleri geçmişten günümüze ulaşır, aynı canlılığını ve içtenliğini koruyarak devam etmektedir. Zengin bir kültüre sahip olan Türk milleti, yüzyıllık bir Rus esaretine rağmen kendi değerlerini unutmuyarak bayramlarını kutlayıp, insanları birbirine kenetleyerek sosyal değerlerini ayakta tutmayı başarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bayram, Türkistan, Türk Toplulukları, Oyunlar

ABSTRACT

Festivals are the most important elements that keep the society alive and revive the consciousness of being a nation. Festivals reinforce the feelings of unity and solidarity of the people and increase awareness of being a family and a nation. In addition, festivals allow a society to carry these values to future generations in the most beautiful way and show them how important these values are. The festivities and games organized as part of these festivals that keep the traditions of the societies alive, have been blended with new values and have survived from the past to the present.

Although the Turkish nation lives in different regions and under difficult conditions, it has maintained its culture, traditions and customs. In this context, festivals that vary among different nations, countries and regions; help us understand the history, culture and social structure of the Turkish nation in the best way.

This thesis provides information about the feasts and festivals celebrated by Turkish communities in Turkestan Region. The festivities of the Turkic communities living in the region continue from the past to the present, while preserving the same vitality and sincerity. The Turkish nation, which has a rich culture, has managed to keep its social values alive by celebrating its festivals and keeping people unified despite a century long Russian captivity.

Key Words: Holiday, Turkestan, Turkish Communities, Entertainment.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM ÖZBEKLERDE BAYRAMLAR

1.1.ÖZBEKLER.....	5
1.2.ÖZBEKLERDE BAYRAMLAR.....	5
1.3.MEVSİMSSEL BAYRAMLAR	6
1.3.1.Bahar Bayramları.....	7
1.3.1.1. Nevruz Bayramı	7
1.3.1.2.Özbeklerde Nevruz.....	11
1.3.1.3.Nevruz Sofrası	13
1.3.1.4.Sümelek Seyli	15
1.3.1.5.Göce aşı Merasimi	15
1.3.1.6.Nevruz günü oynanan oyunlar	16
1.3.1.7.Aşşandarozu oyunu	17
1.3.1.8.Karsak Oyunu	17
1.3.2.Gül Seyilleri.....	17
1.3.2.1.Lale Seyli.....	18
1.3.2.2.Kızıl Gül Seyli	18
1.3.2.3.Sunbül1e Seyli	19
1.3.2.4.Bayçiçek.....	19
1.3.3.Yaz Bayramları.....	20

1.3.3.1.Su Seyli	20
1.3.3.2.Dut Seyli	21
1.3.3.3.Kum Seyli	21
1.3.3.4.Çay Mama	21
1.3.4.Güz Bayramları	21
1.3.4.1.Kavun Seyli	21
1.3.4.2.Mehrcan	22
1.3.4.3.Hâsılat Bayramı	23
1.3.5.Kış Bayramları.....	23
1.3.5.1.İlk Kar.....	23
1.3.5.2.Yelda Gecesi	23
1.3.5.3.Kışlık Çille.....	24
1.3.6.Dini Bayramlar.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

KAZAKLARDA BAYRAMLAR

2.1.KAZAKLAR	25
2.2. KAZAKLARDA BAYRAMLAR.....	26
2.3.MEVSİMSSEL BAYRAMLAR	26
2.3.1.Bahar Bayramları.....	27
2.3.1.1.Nevruz Bayramı	27
2.3.1.2.Nevruz Eğlenceleri.....	30
2.3.1.3.Bayramlarda İkrâm Edilen Yemekler	30
2.3.1.4.Hıdırellez	31
2.3.2.Yaz Bayramları.....	33
2.3.2.1.Kımızmurındık (Kımızburunluk)	33

2.3.2.2.Keçi Yüzme Töreni	34
2.3.3.Güz Bayramları	35
2.3.3.1.Sabbantoy- Nizam Bayramı	35
2.3.4.Kış Bayramları.....	35
2.3.4.1.Soğım Başı	35
2.4.AİLESEL KUTLAMALAR	36
2.4.1.Konakaşı (konukaşı).....	36
2.4.2.Konakkade.....	36
2.4.3.Erüwlik.....	37
2.4.4.Toy dastarhan (Düğün Sofrası).....	37
2.4.5.Şildehana	37
2.4.6.Besiktoy	37
2.4.7.Atkoyuw “Ad koymak”	38
2.4.8.Kırıknan Şıgaruw "Kırkı Çıkması"	38
2.4.9.Tusaw Kesüw	38
2.4.10.Sundetke Otırgızuw "Sünnet"	38
2.5.DİNİ BAYRAMLAR.....	39
2.5.1.Ramazan Bayramı.....	39
2.5.2.Kurban Bayramı.....	39
2.6.BAYRAMLARDA OYNANAN OYUNLAR	40
2.6.1.Kız Kuwuw	40
2.6.2.Kız Uynak.....	41
2.6.3.Aksüyek (Beyaz Kılıç)	41
2.6.4.Kölpar (Gök Börü Oyunu)	41
2.6.5.Böyge (At Yarışı)	42
2.6.6.Güreş.....	42

2.6.7.Avdarışpak (at üzerindeki güreş).....	42
2.6.8.Gümüş almak.....	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKMENLERDE BAYRAMLAR

3.1.TÜRKMENLER	43
3.2.TÜRKMENLERDE BAYRAMLAR	45
3.3.GELENEKSEL BAYRAMLAR	46
3.3.1.Nevruz	46
3.3.2.Küşdepdi.....	48
3.3.3.Su Bayramı.....	49
3.3.4.Mahtumkulu Bayramı	50
3.3.5.At Bayramı.....	50
3.3.6.Halı Bayramı	52
3.3.7.Tahıl Günü	53
3.3.8.Kavun Günü	53
3.3.9.Yılbaşı Günü (1 Ocak)	53
3.3.10.Anma Günü (12 Ocak)	53
3.3.11.Bayrak Günü (19 Şubat)	54
3.3.12.Zafer Bayramı / Yeniş Bayramı (8-9 Mayıs).....	54
3.3.13.Canlanma ve Birlik Günü 18 Mayıs (Mahtumkulu Günü).....	54
3.4.DİNİ BAYRAMLAR.....	54

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIRGIZLARDA BAYRAMLAR

4.1.KIRGIZLAR.....	56
4.2.KIRGIZLARDA BAYRAMLAR.....	59
4.3.BAHAR BAYRAMLARI.....	60
4.3.1.Nevruz Bayramı	60
4.3.2.Ülüş Bayramı	63
4.4.GÜZ BAYRAMLARI	64
4.4.1.Çeçkor Bayramı	64
4.5.DİNİ BAYRAMLAR.....	65
4.5.1.Ramazan Bayramı.....	65
4.5.2.Kurban Bayramı.....	67
4.6.YILBAŞI.....	67
4.7.AİLESEL KUTLAMALAR	68
4.7.1.Bebeğin Doğumu	68
4.7.2.Bebeğin Göbek Bağı Kesimi	68
4.7.3.Bebeğe İsim Koyma	68
4.8.BAYRAMDA OYNANAN OYUNLAR.....	69
4.8.1.Kız Kuumay	69
4.8.2.Er Sayış	69
4.8.3.Kök Börü, Uğlak Tartmay (oğlak kaçırma)	70
4.8.4.At Küröşü (at güreşi)	70
4.8.5.Toguz Taş (Dokuz Taş)	70
4.8.6.Köz Tanmay	70
4.8.7.Tıyın Enmey	71

4.8.8.Arkan Tartışım	71
4.8.9.Kız Oyunu	71
4.9.BAYRAM YEMEKLERİ	72
4.9.1.Ekmek	72
4.9.2.Beş Parmak.....	72
4.9.3.Cılkı	72
4.9.4.Çon Köcö	73
4.9.5.Tokoç.....	73
4.9.6.Sümelek.....	73

BEŞİNCİ BÖLÜM

UYGURLARDA BAYRAMLAR

5.1.UYGURLAR	76
5.2.UYGURLARDA BAYRAMLAR.....	78
5.2.1.Nevruz Bayramı	78
5.2.1.1.Nevruz Eğlenceleri.....	80
5.2.1.2.Aslan- kaplan Oyunu	81
5.2.1.3.Argımak oyunu	81
5.2.1.4.Oğlak tartışış (at yarışları)	81
5.2.1.5.Çelişiş “güreş”	81
5.2.1.6.Dervazlık “Cambazlık”	82
5.2.1.7.Çakpelek (Çark-i Felek).....	82
5.2.1.8.Nevruz Yemekleri	82
5.2.2.Soğuk Yemek Bayramı.....	82
5.2.3.Örüs Sara Bayramı.....	83
5.2.4.Dönenceler Arası Kutlanan Bayramlar	83

5.2.5.Ürün Mahsulleri Bayramı	83
5.2.6.Yeni yıl	84
5.2.7.Su Bayramı.....	84
5.2.8.Dini Bayramlar	85
5.2.8.1.Ramazan Bayramı.....	85
5.2.8.2.Kurban Bayramı.....	86
5.2.8.3.Berat Günü	87
5.3.AİLESEL KUTLAMALAR	88
5.3.1.Çay Koyuş Adeti.....	88
5.3.2.Bebeğin Doğumu.....	88
5.3.3.Ad Koyma Merasimi	89
SONUÇ	90
KAYNAKÇA.....	93

KISALTMALAR

Akt: Aktaran

C: Cilt

Çev: Çeviren

Ed: Editör

Haz: Hazırlayan

Rap: Raportör

S: Sayı

Ss: Sayfa sayısı

Yay. Haz: Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

İnsanoğlu tek başına yaşayan bir varlık olmadığı için sosyalleşerek birlik içinde yaşamını sürdürmektedir (Çobanoğlu, 2000:52). Hayat şartlarından dolayı birlikte yaşayan insanoğlu zamanla sosyo kültürel alanda gelişim göstermiştir. Milli birlik, yaşam biçimi, ortak ruh etkisinde düzenlenen törenler toplumların özgün kimliklerini ortaya çıkarmıştır (Buran, 2006:599). Bayramlar, toplumların ulusal kimliklerini oluşturmasında önemli bir etkiye sahiptir. İnsanları bir araya getirerek sosyal etkileşimi ve iletişimi sağlamaktadır (Çobanoğlu, 2000:53).

Bayram Farsçada bez ile ram kelimelerinden birleşik isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Neşe içinde yiyilip içilen, konuşulup eğlenilen meclis anlamını taşımaktadır. Arapça anlamı ise, “adet halini alan sevinç ve kader”; “bir araya toplanma günü”dür (Erdem, 1992:257).

Kaşgarlı Mahmut’un XI. yy’da yazdığı ‘Divan’da bayram kavramı ilk defa görülmüştür. Eserde bayramın şenlik anlamına geldiği belirtilmektedir. Bayram günü bir başka deyişle eğlence zevk günüdür. Oğuz lehçesinde ise bayram “beyrem” şeklinde çevrilmiştir (Mahmud, 2012:88). Bayramlar gülmeyi, eğlenmeyi ve sevinmeyi sembolize etmektedir. XI. yüzyıl Türk toplumlarında bayramlar ‘bayram yeri’ ismini verdikleri meydanlarda kutlanmaktaydı (Koca, 2004:25).

Bayramlar, halkın bir arada kültürel etkileşimlerini pekiştirdiği, toplumsal bilinci arttırdığı bir etkinliktir. Halkın örf ve adetlerine göre de şekillenmiştir. Bayramlar toplumların, siyasi hayatını, dini inancını, ekonomik durumunu, üretimini, yaşam şeklini, sosyal ilişkilerini temsil etmektedir (Karaman, 2014:17). Gelenek ve görenekleri gençlere öğretmek için bayramlar önemli bir unsurdur. Gençler bayramlarda sosyal ilişkilerini geliştirmekte, misafir ağırlamayı, görgü ve ahlak kurallarını öğrenmektedir.

Bayramlar eş, dost, akraba, komşu, mahalle, köy ve tüm halkı bir araya getirmekte ve ilişkileri kuvvetlendirmektedir. Bu özel günde ilişkiler düzeltilmekte, yeni dostluklar kurulmaktadır. Hem eğlencelerin düzenlendiği, hem de hoş sohbetlerin edildiği birlik günleridir (Abduğeni ve Pezilet abdukerim, 2016:145-146).

Yazılı kaynaklarımıza bayram kelimesi XI. yüzyıl itibariyle, bayram, beyrem ve bedhrem/badhram biçimiyle, çağdaş Türk lehçelerinde ise; Türkiye Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Gagauz Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi, Karay Türkçesi, Kumuk Türkçesi, Karaçay–Balkar Türkçesi, Nogay Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Özbek Türkçesi, Uygur Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Kazan Türkçesinde “bayram”; Altay Türkçesinde “payram”; “bayram”, Altay, Lebed, Şor, Sagay, Koybal, Kaça ve Küersk Türkçesinde “bar’am”; Kırgız Türkçesinde “mayram”; Kazak Türkçesinde “meyram” biçimlerinde kullanılmış ve kullanılmaktadır (İslah, 2012:4).

Bayram kelimesi Türk lehçe ve şivelerinde farklılık göstermektedir.¹ Toy kelimesi Uygur Türkçesi’nde bayram karşılığına gelmektedir. Bayram anlamının dışında düğün ve yemekli tören gibi anlamları karşılamaktadır. Kırgızlarda ise bayram ve düğün anlamında “tuy” kelimesi kullanılır. Kırım Türklerinde çiftçilikle ilgili olan “Sabantuyı/sapan-tuyı” adı verilen bahar bayramı “toy” kelimesiyle ifade edilmektedir. Kazan Türklerinde herkesin bir arada olduğu düğün ve bayramın karşılığı “tuy” kelimesidir. Çuvaş Türkçesinde ise “üev” kelimesi bayram anlamına, “üev-kün” kelimesi de bayram günü anlamında kullanılmaktadır. Çağatayca’da “paykamak”, Şor şivesinde “paygamak”, “Sogay ve Koybal Türklerinde de “paylakmak” kelimeleri bayram ve düğün anlamlarında kullanılmıştır (Çay, 1991:46).

Bayramlar dini, milli ve geleneksel olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Dini bayramlarda insanlar Tanrıya, kutsal varlıklara, doğaüstü güçlere inanıp saygı duymaktadır. Din insanları sistemli şekilde kutsal kabul edip, inandıkları varlık için ibadet etmelerini, onlara saygılarını sunmalarını sağlamaktadır. (İslah, 2012:2). Bu çerçevede her dinin kendine özgü bayramları bulunmaktadır. Dini inançla ilgili olan bu bayramlar içinde sevinç ve eğlenceği barındırmaktadır. Türk dünyasının %98’ini Müslümanlar oluşturmakta (Buran, 2006:599) ve İslami açıdan iki kutsal bayram² bulunmaktadır (Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985:346).

¹ Ermenice: Bayram; Ermenice: Bayram; Rusça: Bayràm; Eski Türkçe: Bagram, bagrım; Arapça: Bayram, bayramalay; Romanca: Bairam, bayram; Bulgarca: Bajram, bayram; Yunanca: Mpairami; Arnavutça: Bajram; Lehçe: Bayramowaç; Sırpça: Barjam (Buran, 2006:601)

² Ramazan (Fitir, Şeker) ve Kurban (Adha) bayramlarıdır. “İyd-i Ekber” (büyük bayram) Kurban bayramı olarak bilinmektedir (Yeni Türkiye Ansiklopedisi, 1985:346)

Bayramların öncesinde hazırlıklar yapılmakta yeni ve temiz elbiseler giyilmektedir. Ramazan'da tatlı veya şeker ikram edilmekte, Kurban'da ise et yenilmekte, fitre verilip, sadaka dağıtılmaktadır (Bayraktar, 1992:260). Aşure günü ve kandil geceleri de kutsal olarak kabul edilip, bu özel günlerde kandil simidi, aşure çorbası ve helva yapıp komşulara dağıtılmaktadır (Erdem, 1992:258).

Milli bayramlar ise her ülkenin kendi milli değerleri, bağımsızlıkları, mücadeleleriyle ilgili olan bayramlardır. Zafer, bağımsızlık, cumhuriyet gibi özel durumların kutlanması sonucu oluşmuştur ve her toplumda farklı tarihlerde kutlanmaktadır (Buran, 2006:599).

Geleneksel bayramlara gelecek olursak toplumlar zaman içinde gelişip, gelenek ve yapısında birçok değişim yaşasa da toplumlar gelenek ve göreneklerini yaşatmaya devam ettirmektedir (Buran, 2006:600). Geleneksel bayramlarda, yurt ve sıla duygusu ön planda olmuştur. Bu bayramlar kutlandığı toplumların kültürel özelliklerini yansıtmaktadır (Çobanoğlu, 2000:52).

Bayramlar savurganlık ve iş günü kaybına neden olduğu için zamanla sayıları azaltılmıştır. Milattan önce VI. bin yıla ait ilk bayram sahnesi Çatalhöyük duvar resimlerinde görülmektedir. Tasvir edilen bayram sahnesinde bereketli bir avın ardından boğa tanrının huzurunda toplu şekilde dans eden insanlar görülmektedir.

Çok tanrılı toplumlarda ilkbaharın gelişi, tohumların toprakla buluşması, bağ bozumu, hasat zamanı gibi tabiat olayları tanrıların doğumu veya evliliği gibi yorumlanıp bayram olarak kutlanmıştır. Dini bayramların dışında hükümdar ailesinde gerçekleşen evlenme, doğum, tahta geçişler, kazanılan zaferler, eski zaferlerin yıldönümleri bayram konusu olmuş ve kutlanmıştır.

Asya Hunları (Hiyung-nular) nın bayramları yılın birinci, beşinci ve dokuzuncu aylarında yapılırdı (Çay, 1991:47). Hun devleti hükümdarının karargahında her yıl toplanılır, yer ve gök tanrılara kurban kesilip kutlamalar yapılırdı (Erdem, 1992:259).

Göktürklerin en büyük bayramı Ötüken bölgesinde bulunan Tamır ırmağı kaynağında yapılır, tanrılara kurbanlar kesilirdi (Çay,1991:47). Dede Korkut kitabında yer alan bilgide her yıl Bayındır Han tarafından düzenlenen toy, bayram olarak düşünülmektedir (Turan, 1997:421).

Benzer festival ve törenler Uygur Türklerinde de kutlanmaktadır. 450 tarihinde Çin'in kuzey bölgesinde, Uygur Türklerinden beş grup toplanarak büyük bir eğlence, tören düzenlemişlerdir. Şarkılar söyleyerek eğlenen Uygurlar, Göktanrı'ya kurbanlar kesip sunmuşlardır. Bununla birlikte Tarım havzasına 840 yılında gelip yarı göçebe hayatı seçen ve Budizmi benimseyen Uygurların Soğuk Yemek Bayramı düzenlediği bilinmektedir (Koca, 2004:26).

Yahudilerin kutladığı yedi bayram bulunmaktadır. Bu bayramlar; Pesah (hamursu), Şavvot (Turfandalar günü veya hasat bayramı), Roş-ha-şanah (yılbaşı), Yom Kipur (Kefaret günü), Hag-ha- sukkot (çardak bayramı), Purim (kurtuluş günü) ve Hanukkah (ışıklar bayramı)dır. Hristiyan bayramları ise Noel bayramı, Paskalya Yortusu, Transfigürasyon (tecelli), Meryem Ana günü, Haç yortusudur (Erdem, 1992:259).

Cahiliye devrinde Arap bayramları hakkında yeterli bilgi bulunmamakla birlikte, her kabilenin kendi geleneklerine uygun bayramlar düzenlediği bilinmektedir. Dini bayramlar dans ve müzik eşliğinde kutlanmaktaydı (Erdem, 1992:257-258). Araplar bu özel günde güzel ve temiz elbiselerini giyerek oyunlar tertip ederdi. Bu oyunlar ise at veya deve yarışlarıydı (Bayraktar 1992:261).

Abbasiler ise cahiliye döneminden itibaren İran kültürünün tesiri altında kalmış ve geleneklerini devam ettirmişlerdir. Nevruz ve Mihrican bayramlarının yanında İslami bayramlara da önem verip kutlamışlardır. Bayram gecelerinde ise fener alayları düzenlenmişlerdir. Hilafet sarayını ışıklarla süslemişler ve nehri kayıklarla dolup taşırılmışlardı. Dini bayramlar Fatimiler ve Selçuklularda da aynı şekilde büyük önem verilerek kutlanmıştır. Nevruz ve Mihrican bayramlarını Abbasiler, Fatimiler ve Selçuklular kutlamıştır (Bozkurt, 1992:262).

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZBEKLER'DE BAYRAMLAR

1.1.ÖZBEKLER

Issız ve çetin çöllerin bulunduğu ve birkaç sıradağdan oluşan ancak buna mükabil verimli araziye sahip olan (Roux, 1999:26) Özbekistan, Orta Asya Cumhuriyetlerinin ortasında yer almaktadır. Doğusunda Kırgızistan ve Tacikistan, batısında Türkmenistan, kuzeyinde ise Aral Denizi ile Kazakistan bulunmaktadır (Saray, 1996:261).

Özbek halkının ortaya çıkma tarihi ne kadar eski ise milli gelenekleri, örf ve adetleri, törenleri de bir o kadar eski bir tarihe sahiptir. Bunlar halkın manevi ihtiyaçları zamanında ortaya çıkmış, şekillenmiş ve parlatılmıştır (Nosirxo'jyev, S.N., Lafasov, M. F. ve Zaripov, M. Z., 2005:253).

Özbekler kültürel unsurlarında Türk kültürünün baskın etkisi hissedilmektedir. Nitekim Göroğlu (Köroğlu), Nasreddin Hoca ve Dede Korkut hikayeleri bu coğrafyada bilinen halk hikayeleridir (Muradoğlu, 1996:180)

Özbekler görünüş bakımından saygılı ve sessizdirler. Hareket tarzları ve giyim kuşamları ise birbirine yakındır. Kadınlar genellikle ipek atlastan yapılmış entarilerini giyerlerdi. Erkekler ise başlarına “doppi” ismini verdikleri takkeyi takar, “çapan” ismini alan cübbelerini üzerlerine atarlardı. Günlük kullanım ile milli giysiler paralel gelişme göstermiştir. Kıyafetler nakışla ve özgün renklerle şekillendirilmiştir. Çeyiz olarak nakışlı kıyafetlerin önemi büyüktür. Atalarından kalan âdet günümüzde de orijinalliğini koruması için milli kıyafetler elle yapılmaktadır. Özbek kıyafetleri günümüzde modern çizgilerle ve geleneklere uygun şekilde tasarlanmaktadır. (Muradoğlu, 1997:183)

1.2.ÖZBEKLERDE BAYRAMLAR

Bayramlar bir toplumun sosyal, siyasal ve kültürel durumları hakkında ipuçları vermesi bakımından oldukça önemlidir. Yalnız Orta Asya değil, tüm dünya toplumlarında gelenekler, adetler ve bayramlar doğa, iklim ve yerel olaylardan hareketle

ortaya çıkmıştır. Bayramlar toplumsal ve tabiat olaylarının yanı sıra bireylerin hayatı, emeği, medeniyeti temelinde şekillenmiştir (Qoraboyev, 2002:73).

Özbekistan'da bayramlar üçe ayrılmaktadır. Bunlar, mevsimsel, ailevi (gündelik hayat) ve dini törenlerdir. Mevsimsel bayramlar: Kış törenleri (Yes, Yusun, Gep Geştekler, ilk kar yağdığında Kar Hat Yazış), bahar törenleri (kış çıkarış, Şah Maylar, Lay Tutış, Sümelek Seyli, Nevruz Bayramı, Lale Seyli, Gül Seyilleri, Sust Hatın, Sunbule Seyli), yaz törenleri (Su Seyli, Çay Mama, Kum Seyli, Tut Seyli) ve güz törenleri (Mehrcan, Abla Bereke, Hâsılat Bayramı, Encir Seyli, Anar seyli, Üzüm Seyli, Kavun Seyli) dir (Ashirov ve Hatunoğlu, 2015: 123). Dini bayramlar; Ramazan Bayramı (iyd el fitr- Ruzahayıt), Kurban Bayramı (iyd el adha- kurban hayıtı) dır. (Erol, 2002a:1005)

Sovyetler döneminde ideolojik temelli ortaya çıkan Ekim Devrimi Bayramı, Kızıl Toy, Sovyet Anayasası Günü, Sovyet Ordusu Günü, Pamuk Bayramı gibi merasimler, Özbekistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla önemini kaybetmiştir (Ashirov ve Hatunoğlu, 2015:124).

Özbeklerin ulusal bayramları ise şu şekildedir (Central Asia Regional Data Review, 2015:12): Yeni yıl 1 Ocak (Sovyet döneminden itibaren kutlanılmaktadır), Dünya Kadınlar Günü 8 Mart, Nevruz 21 Mart (1991 yılında tanıtıldı), Anıt ve Anma Günü 9 Mayıs (Sovyet döneminden itibaren kutlanıldı. 1999 yılında ismi Zafer Bayramı olarak değiştirildi), Bağımsızlık Günü 1 Eylül (1991 yılından beri kutlanılmaktadır), Öğretmenler Günü 1 Ekim (1991 yılından beri kutlanılmaktadır), Anayasa Günü 8 Aralık (1992 yılından itibaren kutlanılmaktadır) tarihlerinde kutlanmaktadır.

1.3.MEVSİMSSEL BAYRAMLAR

İnsanlar yılın her mevsiminde yaşanan belli başlı tabiat olaylarına anlamlar ve kutsiyet yükleyerek bu olayların kutlanması gerektiğine inanmışlardır. Örneğin bahar mevsimi canlılık demektir. Yeryüzü adeta yeniden doğar, canlanır. Bu durum insanlarda neşe ve mutluluk duygularını uyandırmaktadır. Yaz mevsimi yetişen meyve ve sebzeler açısından bolluk bereket anlamına gelmektedir. Özbek halkında da yüzyıllarca süren bir birikimin sonucunda meydana gelmiş bu tarz mevsimsel törenler mevcuttur.

Elbette ki mevsimsel törenler yalnızca mevsimlerin özelliklerine göre şekillenmemiştir. Kutlanan şenlikler incelendiğinde açıkça görülür ki bu bayramların teşekkülünde insanların duyguları, inançları ve ihtiyaçları da etkili olmuştur. Özellikle yaz ve güz dönemlerinde emek ve çalışma ile ilgili bayramları görmekteyiz.

Çeşitli meyvelerle ilgili (kavun, elma, incir, dut) şenlikler de düzenlenmektedir. Yazın sonunda toplanan hâsılat aslında bir nevi kışa hazırlıktır. Mahsullerin elde edilmesi zorlu kış şartlarında insanların gıda ihtiyacının karşılanması anlamına gelmektedir. Bu nedenle insanlar yaz sonunda ve güz ayında kutlamalar yapmaktadır. İşçilerin bütün bir dönem çok çalışıp emeklerinin karşılığını alması da kutlanmaya değer olarak görülmüştür. Bunun yanında bazı kutlamaların temelinde insanların arzu ve istekleri yatmaktadır. Zira insanların kutsiyet yüklediği olayları şenlikler yapılarak ve çeşitli ananevi yollarla dile getirmiştir (lalelerle süslü bir ağaca kumaş bağlayıp, dilek dilemek gibi) (Qoraboyev, 2002:54).

1.3.1.Bahar Bayramları

Bahar bayramları; insanoğlu tarih sahnesine çıktığından beri vücuda gelen bir bakıma ilk bayramlardır. İnsanların dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmasıyla birlikte bu bayramlarda çeşitli coğrafi bölgelere yayılmışlardır. Bahar uyanış demektir. Baharın ilk günü ise toplumlarca yılın ilk günü olarak kabul edilmiş ve her toplum kendine has geleneklerle bu bayramı kutlamıştır. Yılın ilk günü Orta Asya topluluklarında *nevruz* veya *yılbaşı* olarak adlandırılmıştır (Qoraboyev, 2002:54).

1.3.1.1. Nevruz Bayramı

Orta Asya'da eski dönemlerden beri kutlanan, en meşhur ve müşterek bayram Nevruz Bayramı'dır.

Nevruz, Orta Asya ve Doğu memleketlerinde yaşayan halkların geleneksel kadim bir bayramıdır. 21 veya 22 Martta, yani bahar mevsimindeki gece ile gündüzün eşit olduğu tarihte kutlanır ("Navro'z", N Xarfiy: 25).

Nevruz eski İnan takviminde yılbaşı gñndür (Nişanyan, 2009:448). Martta kutlanan Nevruz'un yılbaşı olarak kabul edilmesi Sümerler ile bağlantılıdır. Nitekim Sümerlerin tarihiyle ilgilenen âlim İ.S. Kloçkov "Sümerlerde yıl 360 gñndür. Her yıl 12 aydan ve her ay 30 gñnden oluşur. Yılın birinci gñnü baharın ilk gñndür" bilgisini vermektedir. (Baltaýew ve Jykiýew, 2013: 11.)

Abdulkasım Firdevsi de *Şehname* adlı eserinde Nevruz Bayramı'nın ortaya çıkışını efsanevi şah Cemşit'e dayandırmıştır. Nevruz hakkındaki bilgiler Ebu Reyhan Biruni'nin *Kadim Halklardan Kalan Yedigârlar* ve Ömer Hayyam'ın *Nevruzname*, isimli eserlerinde de geçmektedir. Kaşgarlı Mahmut'un *Divan-ı Lügat'it-Türk* adlı eserinde ise Nevruzla ilgili halk şarkılarına yer verilmiştir. ("Navro'z", N Xarfiy: 25).

Firdevsi *Şehname* adlı eserinde Nevruz Cemşid'in padişahlığı döneminden bahsetmiştir. Cemşid padişahlığının 50. yılında dünyada en büyük kendisini görmektedir. Oturduğu yeri beğenmeyerek saltanatına uygun çok yüksek taht yaptırıp, mücevherlerle süsletmiştir. Cemşit bu göklere kadar yükselen tahta oturduğu gün, tahtın üzerinde güneş gibi parlamaktaydı (Firdevsi, 2005:71). Halk, padişahı gökyüzünde parlak bir şekilde görmüştür. Bu yüzden de anlamı ışık şahı olan Cemşid ismini padişahlıklarına vermişlerdir (Şişman ve Kuzubaş, 2007:108).

Rivayete göre dünya o parlaklığa hayran kalıp Cemşid'in üzerine mücevherler saçmıştır. Cemşid'in tahta oturduğu bu güne Nevruz adı vermiştir. Ferveddin ayının birinci gñnü yani yeni yılın ilk gñnünde insan vücudu zahmet ve kinden kurtulmuştu. Nevruz gñnü neşe ile kutlanmaya başlanmıştı. Nevruz törenlerinin de Cemşid'in padişahlığı zamanından bu günlere kaldığına inanılmıştır (Firdevsi,2005:71). Padişahların tahta çıktığı gün ülkede bayram havası ile kutlanmıştır. Eğlenceler düzenlenmiş, halk bütün gün yemekler yemiş, oyunlar oynamıştı (Şişman ve Kuzubaş, 2007:112).

Nevruz Bayramı'nın nerede ve ne zaman ortaya çıktığına dair açık bilgiler bulunmamakla birlikte Zerdüştlüğün kutsal kitabı olan Avesta'daki³ bilgilere ve arkeolojik buluntulara göre, Nevruz'un Horosan'da (Güney Türkmenistan ve Kuzeydoğu İnan) veya Harezmi'de (Kuzey Türkmenistan ve Özbekistan) doğduğu

³ Zerdüştlüğün kutsal kitabı olan Avesta, III. VE IX. özellikle de III. ve IV. yüzyıllarında Sasaniler zamanında oluşturulmuş ve günümüze ulaşmıştır (Roux, 1999:56)

tahmin edilmektedir. Güney ve Kuzey Türkmenistan'ın yerli halkının da gece ve gündüzün eşit olduğu günlerde (bahar ve güzün) yerli halkın Güneş'in hatırasına kurban adadıklarını görmekteyiz (Baltaýew ve Jykiýew, 2013: 10).

Nevruz başlarda yerleşik çiftçiler tarafından kutlanmıştır. Sonrasında ise yarı yerleşik ve göçebe Türklerin de örf-adetlerine dönüşmüştür. Nevruz Bayramı'nı kutlama törenleri zamanla Orta Asya Türklerinde hayat tarzına dönüşmüştür. (Baltaýew ve Jykiýew, 2013: 10).

Bu nedenle Nevruz kutlama törenleri Orta Asya, İran ve Afganistan halklarında en büyük bayramlardan biridir. Bu ülkelere İslam dini girdikten sonra Nevruz yasaklanmış, ama halk sevdiği bu bayramı kutlamaya devam etmiştir. Orta Asya ve İran coğrafyası Arap halifeliğinin hâkimiyetinden çıktıktan sonra (IX. ve X. yy) Nevruz kutlamaları yeniden geleneksel bir yapıya kavuşmuştur ("Navro'z", N Xarfiy: 25).

Eski İran döneminde Nevruz, "Ferverdegan şenliği" olarak bilinmektedir. İran inancına göre Firüherlerin (meleklerin) Nevruz günü yeryüzüne indiği düşünülmektedir. Zerdüş inancında Allah, Hz. Adem'i güneş yılının 6. günü yaratmıştır. O günden sonra da Allah'ın emri ile melekler on gün gece-gündüz ibadet ve secde etmişlerdir (Güldiken, 1999:131-132).

Zerdüşün ana temalarını Zerdüş dini; karanlık (gece) ve aydınlık (gündüz) arasında geçen mücadele olarak nitelendirmiş ve insan ruhunda iyi ve kötü unsurlar arasında geçen kavga ile birbirine bağlamıştır. İyiliğin ve aydınlığın zaferiyle sonuçlanan bugün törenlerle kutlanmış ve medeniyet bayramı olarak görülmüştür (Nadas, 1995:18).

Anadolu'da Hititlerde baharın gelişini doğanın canlanmış vakitlerinde kutlamış ve Bereket tanrıları Telipu adına kurbanlar kesmişlerdir (Köse, 2006:54).

Türkistan'da Nevruz, çok eski devirlerden itibaren Ergenekon'dan çıkış bayramı, yeni yıl ve baharın müjdeleyicisi olarak kutlanmaktadır (Kafkasyalı, 2005:161). Şehname'nin belirttiğine göre Nevruz, Türk kültürü açısından da Türklerin

Ergenekon'dan çıkışı olarak da bilinmekte ve Türk Ergenekon Bayramı⁴ olarak kutlanmaktadır (Şişman ve Kuzubaş, 2007:109).

Nevruzun en fazla kutlandığı topluluklardan biri olan İran Türklerinde neredeyse bir ay önceden bayram hazırlığına başlanırdı. “Sayaçı” adı verilen kişiler bayramdan önce mahalleleri dolaşarak şiirler, türküler okurlardı (Kafkasyalı, 2010:156). İran'da Nevruz günü şairler padişah ve devlet büyüklerine Nevruziye ismi verilen şiirleri sunarlar, şairler yazdıkları kasidelerle isteklerini belirtirlerdi. Nevruziyenin kökünde İran Edebiyatına dayandığı düşünülmektedir (Öztürk, 1997:10).

İslamiyet öncesi Ön ve Orta Asya halkları da Nevruz günlerinde puthanelerin önünde büyük ateş yakıp yenilenme bayramını kutlamışlardır. Yeni yılın ilk günü yani Nevruzda insanlar öğle vaktinde puthanenin önünde toplanıp, yerin altından sıcaklığın ve mutluluğun gelmesini beklerlerdi (Baltaýew ve Jykiýew, 2013:11). Eski Ön Asya'da baharın gelişi bayram olarak kutlanmış, tanrılarına kurban kesip, su ve çeşitli yiyecek ve içecek sunmuşlardı (Köse, 2006:52).

Nevruz Bayramı hem milli hem dini bayram olarak bugün bağımsız Türk Cumhuriyetlerinde ve Türk topluluklarında resmi bayram olarak kutlanmaktadır. Kutlama biçimleri farklılık gösterebilir Nevruz aynı duygular ile paylaşılmaktadır. (Demirbaş, 1998:4)

Anlamı yeni gün olan nevruz kelimesi bölgelere göre farklı isimler almıştır: Azerbaycanda “Novruz-Noruz”, Özbekistan da “Növroz”, Kırgızistan da “Nooruz”, İranlılar da “Nevruz-Novruz”, Afganistan da “Yengi Kün (Yeni Yıl), Gagauz Türklerinde “İlk Yaz Yortusu”, Dağıstan Türklerinde “Yaran Suvar, Güneş Bayramı, Nevruz”, Sibirya Saha Türklerinde “Isıakh Bayramı”, Kırım Türklerinde “Nevres”, Kıbrıs Türklerinde “Mart Dokuzu”, Nahçıvan'da Nevruz veya Nuhruz” ve Anadolu'da “Sultan-ı Nevruz, Nevruz Sultan, Mart Dokuzu, Mart Bozumu, Nevruz” isimlerini almıştır (Boybeyi, 2002:194).

⁴ Tanrının gücü ile kızgın ateş demir dağı eritmiş, yüklü bir devenin geçeceği yol açılmış ve Göktürklerde o gün, o saat bayram olarak kabul edip yıllarca kutlanmıştır. O günün anısına tiyatro oyunu oynayıp, temsili gösteriler düzenlemişlerdir. Törenlerde ocakta kızdırılan demirler örs üzerine konulup, çekiçlerle dövülmüştür (Banarlı, 1971:26-27)

1.3.1.2.Özbeklerde Nevruz

Özbekistan'da Nevruz kutlamaları baharında gelişiyile birlikte büyük bir coşkuyla kutlanmaktadır. Yeşil ağaçlarla bezenmiş şehirlerin, bağ ve bahçeleriyle donatılmış köylerin, suların coşarak aktığı dağları ve ekin tarlalarıyla süslenmiş vadilerin yer aldığı Özbekistan'da baharın ayrı bir güzelliği vardır. Özbek Türkçesinde bahar mevsimi “köklam” kelimesiyle de ifade edilmektedir. “Köklam” ise Türkçe “kök” kökünden türemiştir. Yine Özbek Türkçesinde “kök” kökünden türetilen *kökü, kökalam, kökalamazar, kökarmak, kökat, kökimtir* gibi kelimeler de mevcuttur. Bu kelimelerin Türkçe karşılığı ise gök (yeşil), yeşerme, büyüme, filizlenmedir (Annakılıçev, 2004:97).

Doğanın yeniden canlandığı Nevruz günü hoşgörü bayramı olarak da kutlanmaktadır. Bu günün anlamı dargınlar barışmalı, suçlular affedilmeli, kutlamalar birlik ve beraberlik içinde toplumca yapılmalıdır (Er, 1997:58). Nitekim Nevruz Bayramıyla birlikte insanlar birbiriyle kucaklaşır, düşmanlıklar biter, dostluk duygusu yüreklerde yeniden canlanırdı (Güzel, 1996:174).

Orta Asya ve sıklıkla dağlık bölgelerde görülen depremler ise çoğunlukla mart ayında ve ilkbaharın başlangıcında gerçekleşmekteydi. Halk tarafından ise depremler hissedilmeden yeni yılın gelmeyeceği inancı hâkim idi. Bazı durumlarda ise yere bıçak saplanır ve bıçak sarsılıp yere düşene kadar yeni yıl bayramı kutlanmamaktadır (Schuyler, 2007:327).

Özbeklerde Nevruzun sembolik kahramanı “Baba Nevruz”dur (Uca, 2007:153). Bayram günü yeşil elbiseli ve aksakallı bir dede çocukların bayramını kutlayıp hediyeler verir. Bu kişiye tecrübe, bilgi ve cömertliğin sembolü olan “Baba Dehgan” (Çiftçi Baba) denirdi (Kafkasyalı, 2005:160).

Bunun yanında Nevruz tarım işlerine başlamanın da bir işareti olarak görülürdü. Nitekim Nevruz Bayramı ile birlikte ekinler ekilir ve kutlamalara başlanırdı. Yeni yetişen sebzelerden ise lezzetli yöresel yemekler yapılmaktaydı. Mesela Buğday toplanıp, onun yeşilliğinden sümelek yemeği pişirilmekteydi. Ayrıca at yarışı, güreş gibi halk oyunları oynanmakta, baharla ilgili şarkılar söylenmekteydi. Nevruzun ilk günü kırsal yerlerde çocuklar toplanarak evlerin önüne gidip Nevruzla ilgili şarkılar söyler, ev sahipleri hediye olarak yiyecekler ikram ederdi (“Navro’z”, N Xarfiy: 25).

Nevruz'un tatlı, şeker tadında geçmesi için güneş doğarken konuşmadan önce üç kaşık bal yeme âdeti vardı. Ayrıca insanlar Nevruz günü birbirlerine şeker ikram ederdi. Bunun yanında o yılın bereketli ve yağmurlu geçmesi için birbirlerine su serperlerdi (Ashirov ve Hatunoğlu, 2015: 125). Türklerde bal geleneği çok eski devirlerden beri varlığını korumuştur. Türkler toplayıcılık ile yiyecek aradığında bal bulup ihtiyacını karşılardı. Türkler koyun ve keçilere ağıl yaparken arılara da petek ve gömeç hazırlardı. (Ögel, 1991:427)

Özbekler Nevruz günleri geniş pazarlarda kurulan şenliklerde halk sanatçılarının şarkılarıyla, dans edip eğlenirdi. Misafirlere pilav ve meyve dağıtılır, yedi farklı tahıldan hazırlanan *köce yarmasını* pişirirdi (Baltaýew ve Jykiýew, 2013:19).

Orta Asya'da Nevruz İslam dini kabul edilene dek çok büyük şöenlerle kutlanmıştır. Ancak SSCB döneminde (1980'lerde) kutlaması yasaklanmıştır. Özbekistan ve diğer Orta Asya Türkleri bağımsızlığa kavuşunca Nevruz tekrar kutlanmaya başlanmıştır ("Navro'z", N Xarfiy: 26).

Nevruz Bayramı SSCB döneminde Kominist Parti yöneticileri tarafından kısıtlanmaya çalışılmıştır. 1959-1983 yılları arasında Kominist Parti birinci sekreteri Şeref Reşidov döneminde özgürce kutlanmış ancak ölümüyle yerine geçen Usman Hocayev zamanında (1984-1988) Nevruzun kutlanmasına resmi olarak izin verilmemiştir. Buna göre 1984 ile 1988 yılları arasında Nevruz kutlamaları Özbekistan'da yasaklanmaya çalışılsada Özbekistan Kominist parti merkezi komitesi 1989'da yaptığı özel toplantı ile kutlamalara tekrar izin vermiştir (Kocaoğlu, 1999:28).

Nevruz'un Özbekistan'da halk bayramı olarak kutlanmasına bir takım engeller konulsada çeşitli âlimler ve kültür koruyucuları Nevruzun eski ve hakiki bir halk bayramı olduğunu, tabiat kanunlarına göre şekillendiğini ve en önemli geleneklerden biri olarak sürdürülmesi gerektiğini savunmuşlardır (Nosirxo'jayev, Lafasov ve Zaripov, 2005:255).

Özbekistan bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte Cumhurbaşkanı İslam Kerimov'un hazırlattığı özel kararnamede Nevruz Bayramı 21 Mart olarak belirlenmiştir. Bütün Özbek halkının katılımıyla başlayan törenler bir hafta devam etmektedir (Çetin, E., 2009:67). Neticede 1991 yılından itibaren Nevruz bir halk

bayramı olarak 21 Martta resmi olarak kutlanmaya başlanmıştır.(Nosirxo'jayev, Lafasov ve Zaripov, 2005:255)

Nevruza hazırlık döneminde Özbekistan'da “Şenbelik” geleneği vardır. Hazırlık için Nevruz başlamadan önceki cumartesi günü resmi ve özel kurum ve kuruluşlardaki çalışanlar erkenden çalıştıkları yere gider, işyerleri Nevruz öncesinde düzenlenip, temizlenirdi. Ayrıca bahçe temizlenir ve ağaç ile çiçek dikilirdi (Sevgi, 2001:23).

Evlerde ve mahallelerde de daha coşkulu kutlanan Nevruz için evler temizlenip badana yapılır, yollar sulanıp süpürülür, kıyafetler temizlenip ütülenirdi. Eski yılın kiri temizlenir, yeni yıl temiz bir şekilde karşılanırdı (Annakılıçev, 2004:102).

Nevruz günü sabah erkenden kalkılır ve herkes yeni kıyafetlerini giyip hazırlanır, genç kızlar birbirine hediye olarak çiçek demeti verirdi. Komşu ve akraba ziyaretlerinde bulunulur, mezarlık ziyaretleri yapılırdı. Bayram gününde cenaze olursa defin işlemi ertelenirdi. Hapishanedekiler için serbest bırakıldıkları ve günahlarından tövbe ettiği gün olurdu. Çiftçiler yağmurun bol olması için yerlere su dökerlerdi. Nevruzun ilk günü at yarışları, oğlak oyunu, koç, horoz dövüşü ve güreş oyunları oynanırdı (Ashirov ve Hatunoğlu, 2015: 125-126).

Bununla birlikte Nevruz Bayramı'nın resmi bir takım protokolleri de olmaktadır. Bu günde sempozyumlar düzenlenir, şiirler okunup sergiler açılırdı (Kuçkartayev,1997:95). Devlet dairelerinde, iş yerlerinde, mahallelerde bayramın birkaç gün öncesinde komisyonlar kurulurdu. Kent meydanlarındaki resmi törenlerde hükümet yetkilileri Nevruzla ilgili konuşmalar yapardı (Karaman, 2014:179-180).

Öte yandan Nevruz merasimleri, Taskent'te “Halklar Dostluğu Meydanı” adı verilen büyük meydana yapılır. Burada çadırlar kurulur, dükkânlar açılır, oyun alanları hazırlanırdı (Kafkasyalı, 2005:159).

1.3.1.3.Nevruz Sofrası

Özbeklerde yemek kültürü, sofrada adabı önemlidir. Ailenin en büyüğü sofraya oturmadan yemeğe başlanmaz, yine büyüğün sofrada duası ile sofradan kalkılırdı. Yaygın olan âdetlerden biri de sofrada saatlerce sohbet etmektir (Muradoğlu, 1997:190). Özbek anneleri, kızları ve gelinleri birbirinden güzel meyveleri, özenle yapılmış sebze

yemeklerini sofralara koyar. Bu yemekler kazan dolusu yapılırdı. Buna “kazan doldu” ismi verilerek “rızkımız dolu olsun” dileğinde bulunulurdu (Güzel, 1996:174).

Aynı zamanda “kazan toldi” (kazan doldu) eskilerden günümüze kadar devam eden bir merasimdir ve kutsal kabul edilmektedir. Dağ eteklerine veya bir ağacın altına bırakılan kazanlara, ilkbahar mevsiminde dedelerimiz tarafından kesilen kurbanların etleri konulmakta ve Allah’tan bol bereket istenilmektedir (Işankulov, 2004:344).

Özbek mutfağının başka bir âdeti ise sofraya tatlı ve meyve, yemeklerden önce konulmakta, bütün sofra boyunca da orada kalmaktaydı. Özel günlerde ve bayramlarda zengin bir sofra hazırlayan Özbek âdetlerinden biri de misafirleri uğurlarken yapılan yemeklerden paket hazırlayıp yanlarına vermektir (Muradoğlu, 1997:190).

Bunun yanında Özbeklerde Nevruz sofrası oldukça zengindi. Kadınlar, erkekler, gençler ve yaşlılar işbirliği içinde yemekleri yapardı. Bu yemekler; şurba (çorba), gök aş, sut aş, hali, lağman, mastava, tavuk çorba, uğra aş, kıymalı mastaba, atala, sumalak, selva, narın, iç karta, pilav, şirgurunç, maşkiçira, kaburma, kazı, acabsandadır. (Muratoğlu,1996:290). Nevruz gecesinde yapılan yemekler ise; buğday (ekmek), tarik, cuharı (ayçiçeği), arpa, laviya, maş, pirinçti (Muratoğlu,1996:284).

Kök samsa, bir börek çeşididir. Et yerine bol yeşillik ve yeşil soğan konularak tandırda pişirilir. Kök çüçvere, yine yeşilliklerle hazırlanan bir mantı çeşididir (İristay Kuçkartayev, 1997:94).

Halim, yapılışı zor bir yemek olduğu için genellikle erkekler tarafından yapılmaktadır. Büyükbaş hayvanın kemikleri ayrıldıktan sonra üzerine un ilave edilip 24 saat kaynatılarak pişirilmektedir. Bu sürenin eksik veya fazla olmamasına dikkat edilmelidir (Er, 1997:59).

Helim ise çimlendirilmiş buğday ile et öğütüldükten sonra suda uzun süre kaynatılarak yapılmaktaydı. Navvat yemeği ise sert ve buz görünümündedir ve seker şurubuyla hazırlanmaktadır. Ayrıca Nevruz sofrasına ekmek, kuru meyve ve kuru yemişlerde konulurdu (Annakılıçev, 2004:97).

Beş parmak yemeği ise et kazanda kaynatılarak pişirilir ve kuyruk yağı alınarak küçük parçalara bölünürdü. Kuyruk yağı ve etin kaynatıldığı suda, açılıp büyük

parçalara kesilen hamur pişirilirdi. Pişirilen hamur alınarak, et ve kuyruk yağına ilave edilir ve beş parmakla yenilirdi (İkramova, 1998:793).

1.3.1.4.Sümelek Seyli

Sümelek bir Nevruz yemeğidir. İlbaharın habercisi olmakla birlikte bolluk, bereket, sağlık, sıhhatinde temsilcisidir. Özellikle Nevruz gibi bayramlarda hazırlanan bu yemek temsil ettikleri bakımından çok önemlidir ve Özbek geleneğine yerleşmiştir. Yaklaşık 3000 yıldan beri baharı bekleyerek, çiftçilik işlerinin arifesinde ve Nevruzda hazırlanan bu yemeyi pişirmek 1990'lı yıllardan itibaren kadınlar arasında büyük şölenlerle yapılmaktadır ("Sumolok", S Xarfiy:727).

Yapımına bayramdan önce başlanılan sümeleğin ilk aşaması özel tepsinin içinde buğdayın çimlenmeye bırakılmasıyla başlar. Buğdayın çimlenmesi için ise 10 günlük bir zaman gerekir ve bu çimlenme işlemine bayramdan önce başlanır (Kuçkartayev,1997:94).

Sümelek malzemelerinin ölçüleri ise 30 kg un, 1 litre yemek yağı, 20 kg buğday filizi ve 30 kg sudur. Sümeleğin yapılışına ise buğday filizlerinin ezilmesiyle başlanır. Buğday posası, suyu ve yağ bir kazanın içine alınarak kaynatılır. Ardından un yavaş yavaş ilave edilerek karıştırılır. 24 saat boyunca kaynatılır ve gerektiği ölçüde su ilave edilir. Sümelek kalın ve kadifemsi kahverengi şekilde yapılmalıdır. (Adams, 2007:203)

Sümeleğin pişirilmesi sırasında herkes kazanın başında toplanıp ve hoş sohbetler içinde sabaha kadar otururdu. Burada oturmak ve yardım etmek ise önemli bir iş olarak kabul edilirdi. Bu sohbetleri de çocuklar büyük merakla dinlerdi (Annakılıçev, 2004:101). Buradaki en büyük kişiye "aksakal" denilir ve sümelek yemeğini pişirme işlemini o yürütürdü (Sevgi, 2001:24).

1.3.1.5.Göce aşısı Merasimi

Nevruzda yapılan ve Özbekistan'da yaygın olan bir diğer yemek de göce aşısıdır. Nevruz arifesinde yapılan bu yemek, gönüllü ailelerden toplanılan mısır, nohut, börülce, yağ ve etle hazırlanmaktadır. Arife günü akşamı cami avlusunda buluşan halk Kur'ân-ı Kerim ve duaların okunmasından sonra dağıtılırdı. Yemeğin ardından güreşler yapılır, oyunlar oynanırdı. Günümüzde göce aşısı Semerkant ve Taşkent'in bazı köylerinde

varlığını devam ettirmektedir. Değişik yiyeceklerle hazırlanan göce aşısı, yahni ve pilav ile birlikte sofraya konulmaktadır (Ashirov ve Hatunoğlu, 2015:126).

Ayrıca Özbek pilavının da Özbekistan'da ayrı bir önemi vardır. Her erkek bu pilavı pişirmeyi bilir. Pilav pişirmek için ise özel çayhane denilen yerler bulunmaktadır. Pilavın yanında da genellikle yeşil çay içilir. Bölgesel özelliğine göre de kuru üzüm, ayva gibi çeşitli sebzeler de ilave edilir (Muradoğlu, 1997:190). Taşkent pilavı, Andican pilavı, Buhara pilavı, Semerkent pilavı birbirleriyle rekabet halindedirler. Mesela Andican'da kırmızı pirinçten (devzere) yapılır ve pilavın rengi kırmızı olur (Sevgi, 2001:26).

Özbek âdetlerine göre sofraya ağaç dalları da konulmaktadır. Bu ağaç dalları ise; mecnundal, bahi (ayva), zeytin, anar (nar), yanğak (ceviz), dısta, badumu darehtidir. (Muratoğlu,1996:283)

1.3.1.6.Nevruz günü oynanan oyunlar

Nevruz günü âşıklar destanlar okumakta, pehlivanlar ise güreş tutmaktadır. “Ak terakmi kök terak” (beyaz ağaç mı mavi ağaç mı), “ak süyak” (beyaz kemik), “çillik” (İşankulov, 2004:344), atlı ulak, çelik, kemer, saban izi ve beştaş oyunları oynanmakta, büyükler ve küçükler tarafından uçurtmalar uçurulmaktaydı. (Er, 1997:59) Büyük meydanlarda Özbek millî oyunları palyaço ve hokkabazlar tarafından yapılan gösteriler Harezm'de “tehlikeli oyun”, Buhara'da “çevki”, Fergana'da “büyük hokkabazlık” isimleriyle gerçekleştirilirdi. Kumar özelliği taşıyan koç, horoz, bildircin dövüşleri de bayramlarda yapılırdı (Kabul, 1996:225).

Ak terakmi, kök terak; mevsimlik oyunlar arasında yer almakta ve bahar merasimi içerisinde oynanmaktadır. Ortaya çıkış tarihi ise diğer oyunlara göre daha eskiye dayanır ve günümüze kadar gelmiştir. Büyükler tarafından oynanan bu oyun zaman içerisinde çocukların da oynadığı bir oyun haline gelmiştir.

Bu oyunda çocuklar aralarına belli mesafe koyarak iki takıma ayrılıp el ele tutuşur, bir taraf diğer tarafa “kamer kamer kamçıını, kaburganın kırığını, ak terak mi kök terak, bizden size kim gerek?” diye seslenir. İsmi söylenen kişi el ele tutuşan karşı tarafa koşarak gider ve dengelerini bozmaya çalışır. Eğer bozarsa o gruptan istediği bir kişiyi takımına götürür. Eğer bozamazsa da o grup içinde kalır. Oyun sonunda kaybeden takım kazanan takıma para ödemektedir (İşankulov, 2004:344-345).

1.3.1.7.Aşşandarozu oyunu

İki üç metre uzunluğundaki bir ağacın üst kısmına da küçük ince bir ağaç bağlanarak elbise giydirilir. Üstüne puşi giydirilir ve bu kukla kız olur. Onun içine de kimse fark etmeden genç kız giyer. Bir kız ve bir erkek de orada bulunur. Erkeklerde elbiselerini giyerek türkü söylerler (Muratoğlu, 1996:286)

1.3.1.8.Karsak Oyunu

Çok eski zamanlardan beri oynanan bu oyun Özbekistan'ın Semerkant, Kaşkaderya, Surhanderya, Cizzah ve Sirderya şehirlerinin dağlık bölgelerinde erkekler tarafından oynanmaktadır. Yiğitliği, güzelliği, kudreti ifade eden Karsak oyunu içinde toy (düğün) koşukları (türkü) ve yar-yar türküleri söylenmektedir. (Çakır, 1993: 24-25)

Efsaneye göre Timur, sefere çıkacağı zaman askerleri motive etmek için onlara ziyafet verir, cesaretlerini getirecek güzel sözler söyler ve çeşitli hediyelerle gönüllerini alırdı. Daha sonra da oyunlar oynanırdı. Bu oyunlar ise; at oyunu, aluş (at üstünde yenişme-güreş) oyunu, fartuşuv (urgan çekişmesi), Arkan özdü (urgan), güreş (bele bağlı kuşaktan tutularak yapılan güreş), kılıçbazlık, Börgüt şahin (kartal şahin), at yarışı, yükseğe çıkış ve karsak (genellikle beş karsak) oyunudur.

Timur düşmanın moralini bozmak ve asker sayısının çok olduğu düşünülün diye Karsak oyununu gece oynatmaktadır. Aynı zamanda bu oyun askerleri motive etmekte, cenge hazırlamaktadır.

Ellerin birbirine vurulmasıyla oynanan karsak oyununda başka bir müzik aleti kullanılmamaktadır. Eller vurulurken de “ha ha hah hah” diye ses çıkarılmaktadır. Beş bin veya on bin kişi ile oynanıldığında büyük bir ses çıkmakta ve düşmanın moralini bozmakta önemli etkiye sahiptir. Oyuncular ayakta durmakta ve bir veya iki oyuncu ortaya çıkmaktadır. Bu oyun esnasında figürler eller ve omuzlar üzerinde yoğunlaşır ve mimiklerin yerli yerinde olması çok önemlidir. Karsak oyunu ellerin birbirine vuruş sayılarına göre bir karsak, iki karsak, üç karsak, beş karsak, sekiz karsak, dokuz karsak, on karsak ve on bir karsak diye ayrılmaktadır (Muradoğlu: 2004:203).

1.3.2.Gül Seyilleri

Özbekistan'da bahar mevsiminde kutlanan bir diğer bayram gül bayramlarıdır. *Gül* sözcüğü Özbek Türkçesinde “çiçek” (*Özbekçe-Türkçe Sözlük*, 2016:164) anlamında

kullanılmaktadır. Çiçek bayramlarına atfedilen kutlamalar ise *Lale Seyli*, *Kızıl Gül Seyli*, *Sunbüle Seyli*, *Bayçiçek* şeklinde sıralanabilir. (“Gul Bayrami”, G Xarfiy:479). Lale ve bayçiçek kutlamaları daha çok Fergana vadisinde yapılmaktadır (Ashirov ve Hatunoğlu, 2015: 127).

1.3.2.1.Lale Seyli

Özbek halkının eski geleneklerinden biri olan Lale Seyli Nevruz Bayramı’ndan sonra (nisanın sonu-mayısın başı) kırlarda, dağ yamaçlarında ve ovalarda lalelerin açtığı dönemde kutlanırdı. Kutlamalar birkaç gün sürerdi. Zerefşan ve Fergana vadisinde özel bir bayram olarak kabul edilip, Lale Seyli kutlamaları yapılırdı (“Lola”, L Xarfiy: 176).

Lale Seylinde halk tarafından seçilen leleciler ön planda olurdu. Kutlamalardan önce Laleci arkadaşlarıyla birlikte özel bir ağaç veya ağaç dalı kesip, laleler ile süsler ve sonra onu cadde ve sokaklarda gezdirirdi. Bunu gören insanlar sokaklara çıkıp, gönlündeki dilekleri söyleyerek ağaç dalına çeşitli kumaş parçalarını bağlardı. Sonra laleciyi takip ederek güle oynaya lale bahçesine doğru yol alırdı. Belirlenen yere gidildikten sonra ise aksakalların duası ile bayram başlamış olurdu (Qoraboyev, 2002:87).

Bayramın ikinci günü ise mezarlıklar ve kabristanlar ziyaret edilirdi. Bu ziyaretlerde erkekler ve kadınlar ayrı gruplar halinde ziyaretgahlara giderdi (“Lola”, L Xarfiy: 176). Fergana coğrafyasında mezarlıklar ile ilgili bazı inanışlar da mevcuttur. Nitekim Özbekler mezarlıktaki kızıl renkteki çiçeklerin ölümlerin kanını emdiği için renginin kızıl olduğuna ve bu şekilde ölen kişiye ikinci bir hayat verdiğine inanmaktadır (Ashirov ve Hatunoğlu, 2015:128).

1.3.2.2.Kızıl Gül Seyli

Gül seyli başlamadan önce tıpkı Lale Seyli’nde olduğu gibi leleciler herhangi bir ağacın dallarına suni çiçekleri asıp, onu sokaklarda gezdirir, zurna sesleri ile insanları şenliğe davet ederdi. İnsanlar da niyetlerini söyleyerek lelecilerin taşıdığı ağaç dallarına küçük kumaş parçaları bağlar ve lelecilerin peşinden giderdi. Laleciler tarafından önceden belirlenen bayram yerine gelinir ve aksakalların duası ile şenlik başlardı. Bayram haftalarca, aylarca devam ederdi. Çeşitli yemekler pişirilir, katılanlara hediyeler verilir, güreş ve topla yapılan çeşitli spor faaliyetleri, danslı eğlenceler düzenlenirdi. Genç kızlar ve erkekler bu bayramı coşku ile bekler, kırlara çıkıp birbirlerine kızıl

göl/çiçek sunarlardı. Mezarlıklar ziyaret edilir, kabirler temizlenip etrafına çiçek dikilirdi. Ayrıca yaşlılar ziyaret edilir, onların bayramı kutlanırdı (Qoraboyev, 2002:87).

Günümüzde genellikle Hive şehri yakınlarında ve özellikle de Bavaris Baba mezarlığı yöresinde yapılmaktadır. Bayramın ilk günü genç kızlar ile genç erkekler tanıdıklarını ve komşularını ziyaret ederek onlara süsledikleri demetleri hediye ederdi. Ayrıca Fergana yöresinde bayramın coşkusunun yılın bereketini de etkilediğine inanılmaktadır. Mevsimsel bir takvim olarak görülen çiçeklerin açışı ekim ayının başladığının göstergesidir. Harezmi'de kızıl gül merasimlerinin başladığında çeltik, mısır gibi ekinler ekilmektedir. Ayrıca bu törenlerde çözme ve boğursak ismi verilen yemekler pişirilmektedir (Ashirov ve Hatunoğlu, 2015:128-129).

1.3.2.3.Sunbülle Seyli

Sunbülle 22 Ağustos'tan 21 Eylül'e kadar olan döneme verilen addır ("Sumolok", S Xarfiy: 731).

Bu bayram Özbekistan'da eskiden beri kutlanmaktadır. Günümüzde şenlik yerine otobüsler sefer yapmakta, ticari amaçlı fuar alanları kurulmaktadır. Bu bayramda yöresel yemekler hazırlanıp, çeşitli spor ve sanatla ilgili etkinlikler düzenlenmektedir. (Qoraboyev, 2002:89)

1.3.2.4.Bayçiçek

Bayçiçek Özbek Türkçesinde gül anlamına gelmektedir. Ancak bu bayram güllerle ilişkili olmayıp kardelen çiçeği ile ilgilidir. Bu kullanım bugün Türkiye Türkçesinde de karşımıza çıkmaktadır. Bayçiçek Türkiye Türkçesinde kardelen anlamına gelmektedir (Kuçkartayev, 1997:90). Çiftçiler açısından bayçiçek, doğanın canlanması ve tarım işlerinin başlaması anlamına gelmektedir. Bayçiçek, kış ayından sağ salim çıktığını ve baharın geldiğini müjdelemektedir (Ashirov ve Hatunoğlu, 2015:127).

Bu bayramda çocuklar baharın ardından çıkan bayçiçeğin kuklalarıyla evleri dolaşıp, evlerden kışı kovalamaktadır (İşankul, 2007:386). Bayçiçek şarkısını söyleyerek dolaştığı evlerin büyüğüne bayçiçek çiçeğini vermeye çalışırlar, büyüklerde bu çiçeği gözlerine sürerek "görelim sağlık selametlik, görmeyelim hiç kötülük, Kavuşalım selametke, gelecek yıl yine bu günlere" diyerek dua ederlerdi (Ashirov ve

Hatunoğlu, 2015:127). Bu merasim ne kadar coşkulu yapılırsa kışında daha çabuk evleri terk edeceğine inanılırdı (Işankul, 2007:386-387).

SSCB döneminde engellenen gül seyirleri daha sonra tekrar kutlanmaya devam edilmiştir. Bayçiçeği birbirlerine hediye ederek baharın gelişini kutlamışlardır (Ashirov ve Hatunoğlu, 2015: 127-128). Bayçiçek merasimleri günümüzde unutulmaya yüz tutsa da bazı bölgelerde halen yaşatılmaktadır (Işankul, 2007:389).

Bunlar dışında bahar ayında kutlanan bayramlar arasında *şah Maylar*, *Kış Çıkariş*, *Lay Tutuş*, *Sust Hatın* gibi şenlikleri de sıralayabiliriz (Ashirov ve Hatunoğlu, 2015:123).

1.3.3.Yaz Bayramları

1.3.3.1.Su Seyli

Türklerde su kutsal kabul edilmektedir. Su kaynakları kutlu kabul edilmiş ve şifa beklenilmiştir. Suyun kirletilmesi kesinlikle yasaktır. Tabiata hayat veren su, insanoğlunun vazgeçilmezlerindedir (Gömeç, 2011:55-56).

Kitabelerden edinilen bilgilere göre, VIII. yüzyılda Göktürklerde resmi kùltlerden biri olmuştur. İslamiyeti kabul eden Türkler uzun bir süre su kùltünü korumuşlardır. Türkler eğer suda ilk defa yıkanacaklar ise o suya elbiselerinden bir parça koparıp atarlardı (İnan, 1998:491-492).

Bazı kaynaklar bahar mevsiminin sonunda yazın başında hava ısındığında vadilere, ırmaklara, çaylara dolan suda ilk kez yüzmek münasebeti ile bu bayramların kutlandığını belirtmektedir. Gençler yazın gelmesiyle birlikte vadilere dolan suyun başına giderek suda ellerini yüzlerini yıkar sonrasında ise bir mendille kurulanıp gönüllerindeki dileği söyleyerek o mendili suya doğru atarlardı. Sonrasında destanlar okunur ve eğlence eşliğinde hazırlanan yemekler yenilirdi (Qoraboyev, 2002:56).

1.3.3.2.Dut Seyli

Orta Asya halkı eski çağlardan beri dutu saygın ve kutsal görmektedir. Nitekim dut ağacının büyüdüğü avluyu ise bereketli ve şanslı kabul etmişlerdir. Dut ağacı ve dut meyvesine saygı göstermek amacıyla dut seyli kutlanmaktadır (Qoraboyev, 2002:98-99).

1.3.3.3.Kum Seyli

Nesilden nesile intikal eden gelenekler arasında nadir karşılaşılan olaylardan biri de kum seylidir. Bu eşsiz gelenekle, Fergana bölgesinin Buvayda bölgesinde ve Harezmi'nin bazı bölgelerinde de dâhil olmak üzere Özbekistan'ın şifa bahşeden kumlarının olduğu yerlerde kutlanmaktadır. Kutlamalar kum tepeliklerinin olduğu yerlerde yapılmaktadır. Bu yerlerde insanlar süslü ve güzel ağaç manzaraları eşliğinde dinlenir, hoş sohbet ederek eğlenmektedirler (Qoraboyev, 2002:100-101).

1.3.3.4.Çay Mama

Çok eski dönemlerde insanların tabiat olaylarını canlı varlık olarak tasavvur edip, onlara taptığı zamanlarda meydana gelmiştir. Bu bayramda yaşlı kadınlar etkin bir rol oynardı. İki yaşlı kadın eski giysiler giyip, yüzlerine is sürüp, ellerine asa alıp, bir tane sopayı tahta at gibi yapıp üstüne binerek *Çay Mama* şarkısını söyleyerek köy sokaklarında gezerlerdi. Ardından başlarına kızıl eşarp örten beş tane yetişkin kız şarkıya eşlik ederek onları takip ederdi. Kızlardan sonra da eşeğe binen çocuk evlerden verilen hayırları/sadakaları heybesine doldururdu (Qoraboyev, 2002:56).

1.3.4.Güz Bayramları

1.3.4.1.Kavun Seyli

Eskiden beri kutlanan bu bayram mahsul bayramları içinde önemli bir yer tutmaktadır. Özbek çiftçilerinin emeği ve hâsılatını toplaması üzerine

gerçekleştirilmektedir. Bu bayramda diğer mahsul bayramlarına benzer şekilde kutlanmaktadır. En güzel kavunları yetiştirenler seçilir ve mükâfatlandırılırdı. Bayramın esas kahramanı “Baba Dehkan” (çiftçi dede) dır. Onun yetiştirdiği en büyük ve en lezzetli kavun kesilir, bayrama katılan herkese dağıtılırdı. Bu hareket bayramın başladığına işarettir (Qoraboyev, 2002:104). Bağcılıkla ilgili kavun seylinden başka *üzüm seyli, nar seyli, elma seyli, incir seyli* gibi bayramlar da mevcuttur.

Sıcak bölgelerde yetişen kavun bitkisi, tropik Asya ve Afrika kökenlidir. XV. yüzyılda Harezmi kavunu dünyaca ünlü olmuştur. Kavun bu dönemde dilim dilim kesilip ardından güneşte kurutulmaktaydı. Kaşgarlı Mahmud, XI. yüzyılda “höçünek” ismi verilen güzel kokulu kavun cinsinin bu bölgelerde yetiştiğinden bahsetmiştir (Salman, 2006:506-509)

1.3.4.2.Mehrçan

Bu sözün iki anlamı vardır. Birinci anlamı “şefkat, can sevgisi”, ikinci anlamı ise “güneş”tir (Ahmedov, 2008:12). Gece ve gündüzün güz/sonbahar mevsiminde eşit olduğu dönemde kutlanır (Madayev ve Sobitova, 2010: 87). Tıpkı Nevruz gibi Mehrçan da bahar mevsimindeki gece-gündüz eşitliğinde kutlanmaktadır. Nevruz yılbaşı olarak kabul edilirken, Mehrçan yıl ortası olarak kabul edilir. Mehrçan sonraki bin yıl içinde özel bir bayram olarak kutlanmasada, bütünüyle unutulmamıştır. Güz ve mahsul bayramı olarak anılmaya başlanmıştır (Qoraboyev, 2002:102).

Biruni “*Kadim Halklardan Kalan Yedigârlar*” adlı eserinde Mehrçan gününde yetiştirilen ürünlerin toplandığını ve hayvanların üremesinin durduğunu belirtmiştir (Ahmedov, 2008: 12).

Mehrçan eski tarihlerde çiftçilik ile bağlantılı olan bir bayram olarak kutlanırdı. Müslüman âlimler ise bayramın Zerdüştlükle ilgili bir gelenek olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle bir süre yavaşlamış, 1990’lı yıllardan itibaren tekrar kutlanmaya başlanmıştır (O’zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, G Xarfiy, “O’zbekiston Milliy Ensiklopediyasi” Davlat İlmiy Nashriyoti: 479).

1.3.4.3.Hâsılat Bayramı

Sonbaharın sonu ile kış ayının başlarında çiftçilerin boş vakitleri epey fazlaydı. Mahsul şenliği veya hâsılat bayramı bu dönemde kutlanmaktadır. Bayramda çalgılar, zurnalar eşliğinde eğlenilir, at ve güreş gibi çeşitli spor faaliyetleri yapılırdı. Ayrıca ticaret amaçlı sergilerde kurulmaktaydı. Çeşitli faaliyetlerle şenlikler iki gün boyunca devam ederdi (Qoraboyev, 2002:109).

Köylerde gerçekleştirilen merasimler bağımsızlıkla beraber şehirlerde de kutlanmaya başlandı. Mahsullerini toplayan çiftçiler, satmak için bayram günü pazarlara götürmekteydi. Buralarda kurulan panayırarda herkes ihtiyacını karşılar, imkânı olanlar adak adayıp bu günde dağıtırdı. Günümüzde de hasat bayramının ilan tarihi belirlenerek kutlanmaya devam edilmektedir (Ashirov ve Hatunoğlu, 2015: 129).

1.3.5.Kış Bayramları

1.3.5.1.İlk Kar

Eskiden karın yağdığı ilk gün kar mektubu yazmak, yaygın bir gelenek idi. Karın yağdığı ilk gün gönülden geçirilen kişiye mektup yazıyorum diye niyet edilirdi. Kar mektubunun şartı yazılan mektubu alıcısına sezdirmeden eline veya çantasına bırakmaktı (Qoraboyev, 2002:109).

İlk yağan kar; kırları, ovaları, ağaçları bembeyaz giysi ile donatır, tabiatın kendine has güzelliğini ortaya çıkarırdı. Kar yeryüzünü daha da verimli hale getirirdi. Ayrıca baharın en güzel şekli ile gelmesi, bolluk bereket getirmesi şeklinde dilekler dilenirdi.

1.3.5.2.Yelda Gecesi

Yelda gecesi, 21 Aralığı 22 Aralığa bağlayan gecedir. Bu tarih en kısa gündüz ve en uzun gecenin yaşandığı tarihtir. Kışın bu en uzun ve en karanlık gecesine *Yelda Gecesi* denilir. Yelda gecelerinde ihtiyarlar ve gençler ayrı ayrı toplanıp sohbet ederdi. Gazeller okunur, şarkılar söylenerek güle oynaya bir gece geçirilirdi. Yelda gecesinin

doğu edebiyatı Şiirlerinde de özel bir yeri vardır. ÂŞıklar kendi sevdiklerine sevgilerini, selamlarını iletmektedirler (Qoraboyev, 2002:111).

1.3.5.3.Kışlık Çile

Farsça kökenli bir kelime olan sözcük “kırk” anlamına gelmektedir. Çile insan hayatındaki en ağır ve en mesuliyetli dönemini anlatan bir sözdür. Çile 40 günden ibarettir. Kışlık çile, en uzun gece ve en kısa gündüz olduktan sonra 25 Aralıktan itibaren başlar. Kışı en yoğun soğuklarının olduğu dönemlerdir. Bu dönemler halk tarafından bayram olarak kutlanır. 25 Aralık Kışlık Çile’nin başlangıcıdır ve “çile girdi” olarak geçer. 15 Ocak “küçük çile” veya “çile ortası”, 5 Şubat “çille çıktı” olarak adlandırılır (Qoraboyev, 2002:111).

1.3.6.Dini Bayramlar

Ramazan ayında oruç tutan ailelerden durumu orta olanlar sahurda birbirlerinin evine sırayla gidip sahurlarını yaparlar, durumu iyi olan aileler sanatçılar tutup sahurlarını yaparlardı. Kurban Bayramı’nda ise durumu iyi olan aileler kurban keserdi. Durumu iyi olmayanlar ise bir araya gelip topladıkları parayla kurban alırlardı. Fakir olan aileler ise mutlaka bir defa kurban kesmeye gayret ederlerdi.

Kadınlar mezarlıkları bayramın ilk günü ziyaret ederlerdi. Yıl içerisinde cenazesi olan evlerde yas törenleri düzenlenirdi. Yas törenlerinin ardından kapalı çayhanelere giden kadınlar muhabbet ederlerdi.

Bayramlarda zenginler, sanatkârlar davet edip oyunlar düzenir, kuklacılar, hokkabazlar, soytarılar, dansçılar, müzisyenler gösterilerini izleyicilere sunarlardı (Bacon, 1965:93-100). Bayram Şenliği parklarda da devam ederdi. Halka çapa ve Özbek pilavı ikram edilmekte, bir yandan da geleneksel müzik çalardı (Cihan, 2006:126).

İKİNCİ BÖLÜM

KAZAKLARDA BAYRAMLAR

2.1.KAZAKLAR

Kazaklar buldukları konum itibariyle Ruslar ile Türkistanlı göçebeler arasında tampon görevini üstlenmektedir (Bacon, 1965:116). Kazakistan'ın çoğunluğu ovalık ve bozkırlardan oluşmuş olsada doğu ve güneydoğusunda dağlık alanlar bulunmaktadır. Kuzeybatısında Saratov, Volgograd, Çilebi ve Orenburg vilayetleri; kuzeyde Omsk vilayeti; kuzeydoğuda Sibiryâ bölgesi; güneyinde Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a bağlı olan Karakalpak Muhtar bölgesi ile doğusunda Doğu Türkistan yer almaktadır (Saray, 1996:71).

Kazaklar, tarihsel açıdan kendine has kültürel özellikleri ve doğal tipolojik görünümüleriyle etnik bir topluluk oluşturmaktadır. Geçmiş dönemlerden devam eden geleneksel yaşam biçimleri ve yerleşmiş ekonomi biçimleriyle göçebe hayata bağlı kalmışlardır (İsmagulov, 2007:35). Tam manasıyla Kazaklar hayvancılıkla geçimlerini sağlayan bir Türk boyudur (Eröz,1991:82). Kazakistan topraklarında bulunan 2500 yıllık "Altın Elbiseli Adam"ın, Kazakların güçlü bir devlet ve zengin uygarlığa sahip olduğunun göstergesidir (Demirağ ve Karadeli, 2006:45).

Kazaklar SSCB dönemi içerisinde de İslami ve ulusal kimliklerini koruyup sakin bir şekilde kökleşip gelişmişlerdir (Golden, 2012:412). 1948 yılında Kazak İlimler Akademisi kurularak eğitime verilen önem daha da artmış, milli tarih ve milli kültüre olan ilgi çoğalmıştır. Sır Derya kenarında yasaklanan Korkut Ata (Dede Korkut) anıtı dikilmiştir. 1960'lı yıllarda Farabi'nin 1100. yılı ile Abay Kunanbay'ın 125. yılı kutlamaları yapılmıştır. Bugün ise Kazak şair ve tarihçileri milli kültür ve tarihlerine sahip çıkarak yeni nesillere aktarmaktadır (Saray, 1996:79).

Kazak ekonomisine en çok katkısı olan at, deve ve koyun yetiştiriciliğidir. Ekonomiye fazla katkısı olmasa da büyükbaş hayvan ve keçi yetiştiriciliği de yapıldı (S.G. Klyashtorny, 2003:334). Kazak kadınları keçe üzerine nakış işlemeyi küçük yaşlarında öğrenmektedirler. Ev ihtiyaçlarını karşılamak için halı dokumacılığı, keçe yapmakta ve süslenmektedirler (Bacon, 1965:146). Bunun yanında Kazakistan

hayvancılık ve tarım ülkesi olarak bilinmektedir. Ülkenin güney bölgesindeki yaylalar ile kuzey bölgesindeki bozkırlar hayvancılık için oldukça elverişlidir (Saray, 2002a:121).

2.2. KAZAKLARDA BAYRAMLAR

Kazakların ulusal bayramları ve tatilleri şunlardır (Central Asia Regional Data Review, 2015:5): Yeni yıl tatili 1-2 Ocak (Sovyetlerden bu döneme ulaşmıştır), Ortodoks Bayramı: 7 Ocak, dünya kadınlar günü 8 Mart (Sovyetlerden bu döneme ulaşan), Nevruz Bayramı 21-22 Mart (1991 de onaylandı, 2009 da üç gün bayram süresi eklendi), Kazakistan Halk Birliği Bayramı 1 Mayıs (1996'dan beri kutlanıldı. SSCB' de işçi bayramı olarak kutlandı) Vatan Savunucusu Günü 7 Mayıs, Zafer Bayramı 9 Mayıs (Sovyet döneminden beri kutlanıldı), Sermaye Günü 6 Temmuz (Nazarbayev için ve başkentin seçildiği gün olarak da 2006'dan bu yana kutlanmaktadır), Anayasa Günü 30 Ağustos (1995), Nazarbayev Günü: 1Aralık (2011 de onaylanmıştır), Bağımsızlık Günü 16 Aralık (1995 yılında onaylandı) tarihlerinde kutlanmaktadır.

Bu bayram ve günlere ek olarak Kurban Bayramı ve Ramazan Bayramı da kutlanmaktadır. Bu bayramlar hükümet tarafından ay takvimi ile belirlenmektedir.

2.3.MEVSİMSSEL BAYRAMLAR

Bazı araştırmacılar mevsimsel bayramların, Göktanrı inanışının kalıntıları olduğunu ifade etmektedir. (Baytenova ve Duysenbayeva, 2013:47). Nitekim mevsimsel bayramlar dünyanın farklı bölgelerinde, farklı tarihlerde iklim ve ekoloji koşullarına bağlı olarak kutlanan törenlerdir. Mevsimsel döngülere bağlı olarak bu tarihler değişmektedir. Aynı zamanda üretim koşullarına bağlı olarak da farklılık göstermektedir. Bütün toplumlarda resmi takvim ve halkın kabul ettiği takvim kullanılmaktadır. Ayrıca mevsimsel bayramlar halkın kabul ettiği takvime göre düzenlenmektedir (Akman, 2005:3)

2.3.1.Bahar Bayramları

2.3.1.1.Nevruz Bayramı

Bayramlar genel olarak hareket noktasını, doğadan ve mevsimlerden almaktadır. Bu doğrultuda Nevruz Bayramı da milletlerin hayat felsefesinin ve dünya görüşünden ortaya çıkmıştır (Eker, 1999:76). Nevruz dinsel bir bayram olmamasına rağmen, iyiliği temsil eden doğa ananın uyanışını temsil etmektedir (Sadikova, 2014:232).

Astronomik açıdan Nevruz 21-22 Mart yani gece ile gündüzün eşit olduğu tarihe denk gelir. Halk arasında takvim 6 ay yaz ve 6 ay kış olarak iki döneme ayrılmıştır. Kazaklar ayları da 30 gün olup 12 aya bölmüşlerdir. Sene sonunda ise hesaba katmadıkları beş- altı güne beş konak (5 misafir) adını vermişlerdir. Nevruz Bayramı da 6 ay kışın bittiği ve 6 ay yazın başladığı 21-22 Mart'a tekabül etmektedir (Akar, 2001:37).

Kazaklar yılın üçüncü ayına Nevruz ayı da demektedir. Nevruz ayına (19 Şubat-20 Mart arası) eski Türk bilginleri “üt” adını vermişlerdir. Aynı zamanda Hut diyenlerde mevcuttur (İbrayev, 2002:87-88).

Kazakistan topraklarının geniş bir alana sahip olmasından bir bölgede bahar gelirken diğer bölgede şiddetli kış devam etmektedir. Resmi olarak 22 Mart Kazakistan'da Nevruz Bayramı iken kutlama tarihleri bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Yedisu bölgesinde 15 Şubat'ta, Batı Kazakistan'da 14-15 Mart'ta daha güneyde göçmen kuşlarının gelişiyile ve Orta Kazakistan da ise Ülker Yıldızı'nın gökyüzünün batısında yeni ayla yan yana gelmesiyle Nevruz Bayramı kutlanmaktadır (Mülazımoğlu, 1995:48).

Kazakistan'da Nevruz, Martın 22'sinde gece saat 3'ten sonra başlamaktadır. Kazaklar bu bayrama “Nawrız, yılbaşı” derler (Baltaýew ve Jykiýew, 2013:19). Bu dönemde hayvanlar doğurur, doğa yeşillenir, dünya canlanır. Bu yüzden de Nevruz “eşitlik”, “bolluk”, “yenilenme” bayramları olarak da adlandırılmıştır (Äwjanova ve Mukaşeva, 2012:41-42).

Kazak dilinde Nevruz kelimesinin birkaç anlama sahip olduğu görülür: Yılın ilk günü, yıllık hayvan döngüsünün (12 Hayvanlı Türk Takviminin) ilk ayı, bir şiir ve şarkı

türüdür. Nevruz esasen Farsça kökenli bir sözcüktür. Nav “yeni” ve roz “gün” sözcüklerinden meydana gelmiştir. Nevruz Orta Asya halkları dışında İran'da, Balkanların bir kısmında, Kırimda, Çin'in Kuzeybatısında, Güney Asya'da, Kafkasya'da da kutlanmaktadır. Nevruz, İran'ın "Navroz" adlı geleneksel yeni yıl kutlamalarından alınmıştır. İran'ın yanı sıra Afganistan ve Azerbaycan gibi Orta Asya ülkeleri tarafından da kutlanmaktadır (Sadikova, 2014:231-232).

Nevruz günlerinde yağmur yağarsa, “nur yağdı, gelecek yıl güzel geçecek” şeklinde yorumlanır. Eğer kar yağarsa ona “akça kar” derler. Halk arasında benzetme hükmünde güzel kızlara “bu kız Nevruzun akça karı gibi” ifadesi kullanılırdı. Önceleri Kazaklarda Nevruz günleri öküz kesilirdi. “Nevruz Köce” olarak adlandırılan yemek yalnız haftanın tek günlerinde pişirilirdi (Baltaýew ve Jykiýew, 2013:19).

Kazaklar Nevruz sofralarına sütle yapılmış yemekler koymaya dikkat ederlerdi. Çünkü süt “ak”ı, bereket ve bolluğu ifade ederdi. Pişirdikleri yemekler ise; “navruz köje”, “şelpek” ve “bavırsak”dır (Kadaşeva, 2001:102).

Yeni yılın başlamasıyla da büyükler ziyaret edilip hayır duaları alınırdı (Akar, 2001:40). Selamlaşmaya “körösüv” ismini vermişlerdir ve çok önemlidir. Küçükler büyükleri ziyaret eder, “tös kagıstırıp” (göğüs göğüse kucaklaşmak) ve tokalaşarak selamlaşırlardı (Kadaşeva, 2001:105).

Nevruz günü gençler suyun ve ağacın olduğu kırlara çıkarlardı. Bu günde ağaç dikmeye özen gösterirlerdi (Akar, 2001:42). Ağaç medeniyetin beşiği kabul edilerek Türk destanlarında fazlaca yer almıştır (Banarlı, 1971:31).

Nevruz günü Kazak kadınları sabah erkenden yüksek bir tepeye çıkıp güneşe eğilip selam verirlerdi. Kazaklarda güneş batarken yatmak uygun görülmezdi. Bu durum neolitik çağlardan kalma güneşe tapma izlerinin görüldüğünü göstermektedir (İbrayev, 1996:189). Atalarından kalan bu geleneğe göre yılın ilk güneşi yüksek bir tepede karşılanırsa, doğan güneşin yüksek olacağına ve ulus gününde güneşe karşı alını vererek duran kişiye “nevruz kutu”nun bahşedileceğine inanılırdı. Ayrıca Kazak inancına göre ulus günü, yeni yılın ilk günüdür (Kadaşeva, 2001:105).

Orta Asya kavimleri Güneş ve Ay'ı kutsal kabul etmiştir. Altaylıların inancına göre güneş ana, ay ise ata olarak kabul edilmiştir. Güneşin yerdeki temsilcisi ise ateştir. Toplumun inancına göre Güneş ve Ay kötü ruhlarla mücadele etmektedir. Bu

mücadeleden yenik ayrılırlarsa güneş ve ay tutulması gerçekleşir ve Altay Türkleri bu olay karşısında davul çalıp, bağırırlar. Bu gelenek, Türkiye'nin bazı yörelerinde devam etmektedir (Gömeç, 2011:51)

Kazak halkı, bayram günü birbirlerine hediye etmek için “navrız şeşek” (nevrüz çiçeği, kardelen) çiçeğini Nevruz Bayramı başlamadan önce kendi elleriyle yetiştirirlerdi. Bayram günü evlerde bütün perdeler açılır ve evin içine “üt kirsin” (üt girsin) dileğinde bulunurlardı. Kazak halkı evin içine güneş girerse “üt kirdi üyge kut kirdi” (şubat, bahar girdi, eve kut girdi) diyerek üt'le (şubat) birlikte kut'unda girdiğine inanırlardı (Kadaşeva, 2001:102).

Günümüzde kutlanan bayramlardan en önemlisi Nevruz Bayramı'dır. Resmi olarak kutlanan Nevruzda ülkenin her yeri bayraklarla süslenip, radyo ve televizyon programlarında, meydanlarda düzenlenen kutlamalar halka duyurulmaktadır (Kafkasyalı, 2010:157).

Nevruz Bayramı, ülkenin bütün kuruluşlarında ve okullarda bir şölen havasında kutlanmaktadır. Konar-göçer atalarının geleneğini devam ettiren Kazaklar, cadde ve sokaklarda atalarının altın dideği olan “kiyiz üyeler” (otağ, keçe çadır) dikmektedirler (Kadaşeva, 2001:103).

Bütün şehirlerde kutlama alanları hazırlanarak konser sahneleri kurulmaktadır. Spor faaliyetleriyle de eğlenceler zenginleştirilip, mağaza ve dükkânlarda bu güne özel hediyeler hazırlanmaktadır. Bayram günü doğan bebeğe isim konulmakta ve anneye hediye verilmektedir (Kadaşeva, 2001:105).

Meydanlarda varlıklı kişiler tarafından otağlar kurularak, kazanlarla yemekler pişirilmektedir. Kazak Türkleri Hz. Muhammed'in doğum gününü 21 Mart günü, “Kızır Tüni” (Hızır Gecesi) ni ise 21 Mart gecesi olduğuna inanmaktadırlar (Kafkasyalı, 2010:158).

Sovyet Cumhuriyetlerinde 1926'da dini bayram olarak görülüp yasaklanan Nevruz Kazakistan'da da yasaklanmıştır. Eski geleneklerin tekrar gün yüzüne çıkarılma girişimlerine ise 1985 yılında Gorbaçov'un SSCB Kominist parti genel sekreteri olarak seçilmesiyle başlamıştır. 62 yıl sonra yani 1988'de başkent Almaatı ve civar bölgelerde kutlamalar yapılmıştır. Daha sonra da her yıl Nevruz kutlamaları yaygınlaşarak devam etmiştir (Devlet, 1999:5).

2.3.1.2.Nevruz Eğlenceleri

Genç kızlar ve yiğitler kurulan “Altıbakan” da (salıncak) sallanırlardı. Jır (destan, manzume) okunur, şarkı ve türküler söylenir, küy çalınırdı. Güreş oyunları, at yarışları ve “kökpar” oyunları oynanırdı. Nevruz günü doğan bebeklere verilen isimler ise; “Navrızgül”, “Navrızbay” ve “Navşa”dır (Kadaşeva, 2001:103).

Nevruz bayramında evliliğin sevap olduğuna inanan yaşlılar, bu günlerde gençleri evlendirmeye çalışırlardı. Altıbakanda sallanan gençlerde evlenme isteklerini ve kiminle evlenmek istediklerini ifade ederlerdi. (Çetin, İ.,ve Çetin, A.,2004:293)

Nevruz gecesinde genç kızlar hoşlandıkları yiğitler için özel bir yemek hazırlardı. Bu yemek ise kış ayından kalan “sağım” etinin son parçasını ağız sütüyle yani “uvız”la beraber pişirmesinden oluşurdu. Bu yemeğe verilen isim ise; “uykışar”dır. Yiğitler ise hoşlandıkları kıza “selt etkizer” adı verilen hediyeler sunardı. Bu hediyeler ayna, tarak ve kokudan oluşmaktaydı. Ayna, temizlik ve saflık, tarak güzellik, koku ise “renkten renge bürünerek güzelleşme çağı” anlamına gelirdi (Kadaşeva, 2001:104).

2.3.1.3.Bayramlarda İkrâm Edilen Yemekler

Nevruz koje (kudayı koje); her evde mutlaka pişirilen bir yemektir. Tuz ve su ise ana malzemeleridir. Bunların dışında kazana arpa, buğday, pirinç, kuru üzüm, darı, fasulye ve mısırdan oluşan yedi çeşit tahıl mamulleri konulur. Bu yemek yenildikten sonra da eski yılı başarıyla geçirdikleri için birbirlerine sarılıp selamlaşırlardı. Yedi tahıldan oluşan bu yemeğe Orta Asya'nın diğer tarım ülkelerinde de gucaymış adı verilmiştir (Baytanrev, 1999:64). Nevruz köje'nin içinde bulunan diğer malzemeler ise; peynir, süt, koyun kellesi, havuç ve soğandır. Yemeğin içinde bulunan koyun kellesi köyün aksakalısına ikram edilir ve ondan hayır duası istenirdi (Akar, 2001:41).

Yukarıda ifade edilen yemek her Kazak evinde hazırlanırdı. Birbirlerine giderek “yıl boyu tokluk olsun” diye bu çorbadan bol bol içip, evde olmayan aile fertlerine de ayırırlardı (Turan, 1996:348).

İran da ise tepsi üzerinde baş harfleri “SIN” ile başlayan yedi malzeme ikram edilir. Sasani hükümdarları zamanında da özel yemekleri Nevruz günü hükümdarlara ikram edilirdi. Karışımın içinde ise; mısır, pirinç, arpa, bezelye, kuru fasulye, buğday vs. bulunmaktadır. Özel olarak da taht yedi ağacın dalları ile (zeytin, nar, ayva, söğüt

vs.) süslenir ve yapraklarına da “üremek, çoğalmak, verimlilik, mutluluk” gibi kelimeler yazılırdı (Baytanyev, 1999:104).

2.3.1.4.Hıdırellez

Güneşin koç burcuna girdiği, gece ile gündüzün eşitlendiği ve bahar mevsiminin başladığı 21 Mart'ta Nevruz kutlanırken, Güneşin Ülker yıldızına geldiği ve 6 Mayıs'tan 7 Kasım tarihine kadar olan 186 günlük zamana “Hızır Günleri” ve “Ruz-ı Hızır” ismi verilmiştir. 7 Kasım'dan 5 Mayıs'a kadar olan 179 günlük ikinci bölüme de “Ruz-ı Kasım” ya da “Kasım Günleri” denilmektedir. Nevruz kışın bittiğini baharın geldiğini haber verirken, Hıdırellez baharın bitip yazın geldiğini haber verir (Çobanoğlu, 2000:54).

Yaz ve kış olarak ikiye ayrılan mevsimlerde 8 Kasım ile 5 Mayıs arası kış mevsimi, 6 Mayıs ile 7 Kasım arası da yaz mevsimidir. Yazın başlangıcı 6 Mayıs olarak kabul edilmektedir. Halk inanışlarına göre Hz. Hızır ve Hz. İlyas ölümsüz olmuşlardır. Karadakilerin yardımcısı Hz. Hızır olurken denizdekilerin yardımcısı da Hz. İlyas olmuştur. 6 Mayıs tarihinde de Hz. Hızır ile Hz. İlyas'ın buluşup, dünyanın yeşilliğe büründüğüne inanılır. Ayrıca Arapçada Hızır “yeşil” anlamına gelmektedir ve Hızır bereketi temsil etmektedir (Tezcan, 1995:6-8)

Anadolu'da 6 Mayıs'ta kutlanan Hıdırellez bayramı, Hıristiyan âleminde de aynı tarihte ilkbaharın gelişi Hagia Yorgi (St. Georges) günü olarak kutlanmaktadır (Köse, 2006:55).

Anadolu'da görülen Hızır inancı ve Hıdırellez bayramı Kazaklarda Nevruzla beraber kutlanmıştır. 22 Mart gecesine Kızır gecesi denilmektedir. Gece saat 3 civarı Kızır (kızır) Dede'nin geldiğine, bolluk ve bereketin artacağına inanılmaktadır.

“Bereket baştan başlar, yılbaşı iyi başlarsa sonu da iyi olur” inancıyla halk kızır gecesi, yılın bol yağışlı olması için kaplarına ak olan içeceklerden süt, kıymız, ayran vs. koyarlardı. Buğday, mısır, darı ve arpayı ise yıl bereketli olması için kaplarda bekletirlerdi.

Bu gece Nevruz'da yapılan âdetler görülmektedir. Sağımın kalan son parçasını genç kızlar pişirir ve uyku açar (kaçırır) yemeğini köyün genç delikanlılarına verir. Delikanlılar ise tarak, ayna ve esansı kızlara hediye olarak verir (Turan, 1996:342).

Kazaklar Hızır'a Kızır demektir ve Nevruzda Kızır Ata'nın üç gün boyunca dolaştığına inanmaktadırlar. Her Kazak hayatında üç defa Kızır Ata ile karşılaştığına eğer Kızır Ata'yı tanırса çok mutlu bir hayat süreceğini düşünürdü. Yine Kazaklar küçük ve büyükbaş sürülerin önünde ve arasında Kızır Ata'nın dolaştığını düşünerek oralardan geçmezdi (Uca, 2007:152).

Kazakların inancına göre Kızır bir kut üyesidir. "Boztargay" ve "Bödene" kuşlarına benzetilen Kızır'ın İslamiyetin kabulüyle "Bak kusu basına kondı" (talih kuşu) ifadesiyle etkisi devam etmiştir. Kazakların İslamiyeti kabul etmesiyle Kızır inancı Hızır inancıyla bütünleşmiştir. Gök kuş ile ifade edilen Kızır, Nevruz günü yeryüzüne inip dolaşmakta, gözünün değdiği toprak ısınmakta, karlar erimektedir. Bu günde Kızır tarafından açlar doyurulur, çıplaklar giydirilmektedir. (Çetin, İ. ve Çetin, A.Y., 2004:288-289).

Hıristiyan inancında yılbaşı sembolü olan kişi Noel Babaya benzer Hızır Baba Türk toplumunda yerini almıştır ve Nevruz kutlamalarında yeşil cübbesini giyip aksakalını takıp çocuklara hediyeler dağıtmaktadır. Hızır Babaya, Hızır Ata, Nevruz Baba, Nevruz Ata, Dıhkan-Dehkan Baba gibi isimler verilmektedir (Uca, 2007:151-152).

Anadolu'da hıdırellez öncesi bütün temizlik işleri bitirilmekte, yemekler hazırlanmaktaydı. Hıdırellez günü hiçbir işle uğraşılmayıp yeşil ağaçlık alanlara gidilirdi (Sezen, 1999:211).

Hıdırellezden bir gün öncesinde genç kızlar ellerine birer çömlek alarak sokaklara çıkarlardı. Çömleğin içine kadınlardan ve kızlardan eşya bırakmalarını istenir ve çömleğin içi suyla doldurup gül ağacının altına bırakılırdı. Hıdırellez gününde küçük bir kız çömleğin içindeki eşyaları sahiplerine verir. Hıdırellez günü Hızır'ın geçtiği düşünülen yerlerden çiçekler toplanıp, şuruplar yapılır, kuzular otlatılırdı (Aksakal, 1990:50)

Hıdırellez şenlikleri Türk dünyası içerisinde Yörükler arasında önemli bir yere sahiptir. Yörüklerde hıdırellez sabahı bir su kenarına giderek o sudan içer, evlerine de

götürürlerdi. Hıdırellez sabahı bu suyun şifalı ve zezem suyu olduğuna inanılırdı. Eve getirilen bu su ile yoğurt yapılarak mayası bir yıl boyunca kullanılırdı (Vurgun, 2018:606). Türklere saflık ve temizliğin sembolü olarak kabul edilen suyu kirletmek yasaktı (Koca, 2000:172).

Bolluk ve bereketi temsil eden hıdırellez Anadolu'da suyun, yeşilliğin bol olduğu ağaçlık veya içinde türbenin bulunduğu mesire alanlarında kutlanmaktadır (Nurfeddin ve Arıkan, 2015:19). Şenliklerin yapıldığı yerde çeşitli eğlenceler düzenlenir. Hıdırellez şenlikleri örf ve adetlerine uygun şekilde yapılmaktadır (Nurfeddin ve Arıkan, 2015:24).

Bütün Türk toplumlarında Hıdırellez, Kırmız Murundık gibi Mayıs ayının ilk haftalarında kutlanan özel günlerde, ateş üzerinden atlanarak gerçekleşmektedir (Gömeç, 2011:52).

2.3.2.Yaz Bayramları

2.3.2.1.Kırmızmurındık (Kırmızburunluk)

Kırmızmurındık Mayıs ayından Haziran ayına kadar uzanan büyük bir bayramdır (Äwjanova ve Mukaşeva, 2012:42). Kırmız mayalama mevsiminin başlamasıyla ilgilidir (İspandiyarova ve Mukaşeva, 2017:25). Kırmız Kazak halkının geleneksel meşrubatıdır. Bir kırsaqı sağıp onun sütünden gıda olarak faydalanmak ilk dönemlerde geçim derdi kaygısıyla yapılmıştır. İlerleyen dönemlerde de kırsaq sütünün sağığa oldukça faydalı olduğu ortaya çıkmıştır (Bisenbayeva, 2017:181).

Bozkırlarda yaşayan Türk boyları kırmız hazırlarken deri kapları kullanıp bu kaplara Saba ismini vermişlerdir. Taze kırsaq sütü bu deri torbalara koymuşlardır. Ardından taze kırsaq sütün üçte bir oranında maya torbaya ilave edilirdi. Ilık yerde muhafaza edilen kırmız ara ara sopa ile dövülürdü. Yaklaşık 12 ya da 24 saat içinde kırmız içilecek duruma gelmiş olurdu (Ögel, 1991:56).

Kırmızın Kazaklar arasında bu denli önemli olması sebebiyle Kırmızmurındık "yaz ayındaki ilk kırmız içme şöleni" olarak kutlanırdı. Bu kutlama nesilden nesile aktarılmıştır. Eski dönemlerde Kırmızmurındığı kutlamak için ev sahibi köyün

aksakallarını ve komşuları çağırarak onların duasını alırdı. Özel olarak hazırlanmış sofralarda yöresel yemekler yenilirdi. Aksakallar tarafından dua okunarak kutlamalara başlanırdı (İspandiyarova ve. Mukaşeva, 2017:25).

Kazaklar “kıımız-murındık”ta göçüp gitmiş ataları için kurban kesip hayatta olanların sağlıkları ve mutlulukları için dua ederlerdi. Yeşilliğin içinde güneşe selam verilerek kıımız damlatırlardı. Her obanın insanları ve hayvan sürülerinin ortak paylaştığı mekana “kanjaylav” denilirdi. Söz kesme, evlenme, düğün, beşik toyu gibi toy ve törenler burada kanjaylav da düzenlenirdi. Düzenlenen bu toy da; çocuklar toy yarışlarına katılır, âşık oyunu oynar, delikanlılar gökbörü oyununa katılır, güreş yapar, kızlar atılbakan sallar, büyükler ise ozan atışmasını düzenlerdi. Kanjaylavda düzenlene bu toy 15-20 gün devam ederdi (İsmail, 2002:450).

Kıımızmurındık *biyebağ beruw (kısrağa bağ verme)* bayramı ile denkti. Çünkü iki bayramda Göçebe Kazakların sert geçen 6 ay kıştan sağ salim çıkıp, canlanan yeryüzü ile kavuşması kutlanmaktaydı (Bisenbayeva, 2017:181).

Mayıs ayında ilkbahar bayramı olarak kutlanan Kıımızmurındık bayramı Kazak, Kırgız ve Başkurtlarda kutlanmıştı. Başkurt kadınları ilkbahar bayramını “karga toy” ismiyle kutlar, bayrama ise sadece kadınlar katılırdı. Bayram kutlamalarında kargalara süt ve darı konulurdu (Radloff, 2008:312).

Günümüzde daha kalabalık gruplarla kutlanan bayramda kısraklar sağılır, kıımızlar yapılır, akrabalar komşular birbirini kıımız içmeye çağırır, Kur’ân Kerim okunur, hayvanlar kesilir, çeşitli eğlenceler yapılır, yarışlar düzenlenmektedir (Äwjanova ve Mukaşeva, 2012: 42).

2.3.2.2.Keçi Yüzme Töreni

N. İ. Grodekov ve A. A. Divaev gibi büyük araştırmacılar keçi yüzmeyi Müslüman bayramları arasında görmektedir. Keçi yüzme, eski tören adetlerini ve önemini XIX. yüzyılın başlarında kaybetmiştir. Bu adet İslamiyet öncesiyle ve ilkbahar gelenekleriyle bağlantılıdır. S. A. Tolstoy’a göre ise “keçi yüzme” tarihi Orta Asya halkları arasında cinsel totemizm ile ilgilidir. Ortaçağlarda” ilkbahar boğasını” parçalama âdeti Çin’de bilinmektedir. Eskiçağlarda ise “boğa parçalama” görülmüştür.

XIX. yy'da ise Çin'in bazı kesimlerinde diri öküzü ilkbaharı beklerken kesilmekteydi. Bu âdetlerin amacı ise, yeni yılda büyük verimlilik ve bereket sağlamaktı (Baytanrev, 1999:69).

Keçi yüzme yani kökbörü oyunu genellikle düğünlerde, bayramlarda, erkek çocuğun doğumunda ya da önemli bir misafir geldiğinde oynanmaktaydı. Kafası kesilmiş keçinin meydana atılmasıyla oyuna başlanır, at üzerinde olan yarışmacılar yerdeki keçiyi alıp hedefe götürmeye çalışırlardı. Bazen izleyiciler de bu oyuna katılmaktaydı. Keçiyi hedefe götüren, oyunun kazananı olurdu. Hediye olarak da ceket veya şapka verilirdi (Grodekov ve Pekcan, 1993:21).

2.3.3.Güz Bayramları

2.3.3.1.Sabbantoy- Nizam Bayramı

Saban toyu Türkçesi "Saman Toyu" olarak da geçen bu bayram çiftçiler ve bahçıvanlar içindir (Äwjanova ve Mukaşeva, 2012:42). Sabantor sonbahar mevsiminde gece ile gündüzün eşitlenmesinden dolayı kutlanan bayramdır. Bu günlerde çiftçiler ekinlerinin mahsüllerine, çobanlarda yaz boyu götüğü hayvanların ürünlerine sevinirlerdi. Dünyadan göçüp gitmiş ulu ataları için 'ölü aşı' yapıp, toy düzenlerlerdi. Toya önemli bilim adamları, şairler, ozanlar, sanatçılar, yazarlar, pehlivanlar ve emeği geçmiş bütün ünlüler davet edilirdi. Toyda oynanan oyunlar ise; at yarışı, güreş, kız kuvuv, gökbörü gibi milli sporlardı (İsmail, 2002:450).

2.3.4.Kış Bayramları

2.3.4.1.Soğım Başı

Soğım Başı, ilk kar yağıp, soğuklar geldiğinde başlamaktadır. Bu dönemde köy halkı kışın kesilmesi için özel olarak ayrılan hayvanları kesip, misafirler çağırırdı. Kışın uzun gecelerinde şairler ile ozanlar derleme, kıssa, hikaye anlatıp, herkesi eğlendirirdi (Äwjanova ve Mukaşeva, 2012:42).

Kışın gıda ihtiyacını karşılamak için kesilen soğım miktarı ailenin varlık durumuna göre değişirdi. Zengin bir aile genellikle 10 veya fazlası at ile koyun keserdi (Klyashtorny, 2003:334).

Halk, kendilerinin ve hayvanların zorlu ve çetin geçen kış mevsiminden zarar görmemesini diler. Soğım ismi verilen büyükbaş kurbanlar, kış mevsiminin sahipleri Kamar Nine ile onun iki oğlu Akban ve Tokpan'ın onuruna kesilirdi. Kurbanlar kesilirken de "kış mevsiminin boynu kısa olsun, çoban ve çiftçilerin boynu uzun olsun" denilerek kanı beyaz kar üzerine damlatılırdı (İsmail, 2002:451).

2.4.AİLESEL KUTLAMALAR

R.K. Sadikova'nın "Nauryz Holiday And KAZAKH National Tradition- The Basis Of Young People Education" adlı makalesinde kısaca Kazakların aile içi kutlamalarına da değinilmiştir. Bu kutlamaları şu şekilde sıralayabiliriz:

2.4.1.Konakaşı (konukaşı)

Misafire edilen muamele ile ilgili bir gelenektir. Eski zamanlardan beri Kazak halkı misafirperverliği ile ünlüdür. Kazaklar her zaman misafirleri için en lezzetli yemekleri hazırlamışlardır. Misafirler üçe ayrılır: "Arnayı Konak" yani özel olarak çağırılan misafirdir. "Kudayı Konak" rastgele gelen bir yabancısıdır. "Kıdırma Konak" beklenmedik bir misafirdir.

2.4.2.Konakkade

Bir ev sahibinin misafirinden bir şarkıyı söylemesini veya bir müzik aleti çalmasını istemesiyle ilgili bir gelenektir. Konakkade bir misafir testi ve eğlenceli bir şölen vaadidir.

2.4.3.Er wlik

Bir yerleşim bölgesine yeni taşınanlar Őerefine düzenlenen küçük bir kutlamadır. Amaç yeni taşınanların taşındıkları bu yere çabuk alışmaları, kolay uyum sağlamalarıdır. Bu gelenekte komşular yeni gelenlere yemek, su, odun gibi yardımlarda bulunurdu.

2.4.4.Toy dastarhan (Düğün Sofrası)

Bayram veya diğer kutlamalar için hazırlanan yemeklerdir. Toy Dastarhanı'nın yapıldığı kutlamalarda spor ve müzik aktiviteleri, şarkı yarışmaları, spor yarışları da düzenlenmektedir.

2.4.5.Şildehana

Doğumla ilişkili bir kutlamadır. Çocuğun aile içinde yetiştirilmesinde gelenek ve göreneklere sıkı bir bağlılık vardır (Sadikova, 2014:232). İster kız ister erkek olsun Kazaklarda ocuğun doğumu tüm akrabalar hatta köy halkı tarafından Şenlik havasında kutlanılırdı. Çocuğun doğduğu ilk gün kurban kesilir, akşamı ise gençer toplanıp sabaha kadar dans eder, dombıra çalar, şarkı söylerdi. Bebeği ziyarete gelenlerde “*Göbek bağı berk olsun; yaşi uzun olsun*” diye dileklerinde bulunurlardı (İsmail, 1994:59).

2.4.6.Besiktoy

Yeni doğan bebeği göstermek, tanıtmak için konukların davet edilmesiyle yapılan bir kutlamadır. Bebeğin göbek bağı (göbek kordonu) düştükten sonra 3-5 gün içinde düzenlenirdi (Sadikova, 2014:232). Bu günde çocuğa hediyeler g t r l l rd . “*ocuğun beşiği, dünyanın eşiği*” olarak düşünen Kazaklar, bebeği kundaklayıp ninni söylerdi (İsmail, 1994:59).

2.4.7. Atkoyuw “Ad koymak”

Şildehana çerçevesinde veya beşikteki yeni doğan için düzenlenen bir kutlama sırasında yapılabilecek bir ad verme törenidir. Tören aralarında bebeğe iyi dileklerde bulunan en saygın insanlarla yapılmaktadır (Sadikova, 2014:232)

2.4.8. Kırıknan Şıgaruw "Kırkı Çıkması"

Bebeğin doğumundan 40 gün sonra yapılmaktadır. 40. günden sonra yapılan banyo, ilk saç kesimi, tırnak kesimini gibi adetleri içermektedir (Sadikova, 2014:232). 40 kaşık su ile yıkanan bebeğe, kesilen kurbanın yağı sürülmektedir (İsmail, 1994:59).

2.4.9. Tusaw Kesüw

Bebeğin ilk adımlarının atması üzerine yapılan bir kutlamadır. Köydeki en yaşlı ve en saygı duyulan insanlar davet edilmektedir. Çocuğun güzel yürüyebilmesi ve hızlı koşabilmesi amacıyla bebeğin bacakları iplerle sarılmakta ve bıçakla kesilmektedir. (Sadikova, 2014:232).

2.4.10. Sundetke Otrgızuw "Sünnet"

Çocuk 5-7 yaşlarında olduğunda düzenlenen sünnet törenidir. Sünnet gününde çağrılan molla/imam prosedürü yürütmektedir. Tüm akraba ve arkadaşların davet edildiği büyük bir kutlamadır. Konuklar çeşitli hediyelerle davete katılmaktadır (Sadikova, 2014:232). Sünnet işleminden sonra çocuğa “*Sen artık müslüman bir erkek ve tam bir Kazak oldun*” denilmektedir (İsmail, 1994:59).

2.5.DİNİ BAYRAMLAR

2.5.1.Ramazan Bayramı

Kazaklar için Ramazan Bayramı'nın ayrı bir önemi vardır. Ramazan Bayramına “Ramazan ayt”, bayramcılara da “aytçılar” ismi verilmiştir. Ramazan'da kimse kimseyi takip etmez, herkes “aytçı” olarak istediği eve gider ve ayt sofralarında bir araya gelirdi. Bu sofralarda Cenab-ı Hakk'a şükür ve dualar edilir, ayetler ve hadisler okunurdu (İsmail, 2002:452).

Oruç tutulan günlerde, halk evlerin etrafında çember oluşturarak şarkılar söylerler, birbirlerine hediyeler verirlerdi. Ramazan Bayramı ile geleneksel yeni yıl şarkıları harmanlaşarak yeni bir tören oluşmuştur ve bu şekilde kutlamalar yapılmıştır (Mustafina, 2007:89).

Ramazan Bayramına has bir özellik ise “jarapazan” manisinin söylenmesidir. “Jarapazan” kelimesi Arapçadaki “şehri Ramazan” sözünün Kazakça hâlidir. Maniyi aytçılar söylemektedir. İçeriğinde ise Cenab-ı Hakk'a dualar, niyazlar, insanlara övgüler yer almıştır.

Arife günü her Kazak ailesi yedi ekmek pişirerek fakirlere dağıtırdı. Birinci gününde akrabalar, kabirler ziyaret edilir ve bayram namazı geniş bir arazide kılınırdı. Bayram günü herkes yeni kıyafetlerini giyer ve akraba ziyaretlerinde bulunurlar, gençler bir araya gelerek milli oyunları oynarlardı (İsmail, 2002:452).

2.5.2.Kurban Bayramı

Kurban Bayramı sabah kılınan iki rekat namaz ile başlamaktadır. Yakın akraba kabirleri ziyaret edildikten sonra kurban kesme işlemine geçilmektedir. Kazaklarda sadece varlıklı aileler değil, tüm aileler kurban kesmektedir. Ancak bu halk için getirilmiş bir zorunluluk değildir.

Kazaklar kesecekleri kurbanın rengine önem vermiştir. Mesela koyunların beyaz renkli olması gerekmektedir. Çünkü Allah'a kestikleri kurbanın tertemiz ve helâl olması gerektiğine inanmaktadırlar.

Kazaklar sürülerinde hayvanları saymayıp, renkleriyle tanırlar. Kurban kesileceği zaman kurbanın tasvir edilerek getirilmesi istenmektedir. Kurban etinin üçte birinin ailede kalması caiz olmasına rağmen Kazaklar, kurban etinin hepsini dağıtmaktadır. Bu şekilde gönüllerinin rahat edeceğini düşünmektedirler. Kurban Bayramı'na "kurban ayt" demektedirler. Eve gelen misafirlere kesilen kurban eti ikram edilmesinin yanı sıra çeşitli yemekler de hazırlanmaktadır (İsmail, 2002:452-453).

Günümüz Kazakları Hoca Ahmet Yesevi'nin kabrini Ramazan ve Kurban bayramlarında ziyaret ederek dua etmektedirler (Mustafina, 2007:86). Güney Kazakistan'ın Sayram şehrinde doğan Hoca Ahmet Yesevi; Buhara ve Sayram şehirlerinde dini tasavvufi eğitimini almış ve Yusuf Hamedani ile Arslanbab'ın müridi olmuştur. Abdullah-ı Berki ile Hasan-ı Endaki'nin ardından üçüncü halifedir. Hilafeti Abdulhalik Gucduvani'ye devredip, Yesi'ye yani bugünkü Türkistan'a dönüp dergah kurmuştur. Halkı ahlaki ve dini açıdan yetiştirip, onların yol göstericisi olmuştur. Sadece Türkistan'da değil Orta Asya'da Maveraünnehir ve Anadolu'da onun gösterdiği yolu takip eden birçok kişi mevcuttur (Çetin,N., 2007:52).

2.6.BAYRAMLARDA OYNANAN OYUNLAR

2.6.1.Kız Kuwuw

Bu oyunlar ilkbahar-yaz (yeni yıl) oyunları olarak İslamiyet öncesinde ortaya çıkmıştır. Oyuna göre delikanlı, kıza yetişmeye çalışıp bağına dokunmaya çalışır. Orta Asya'da bu oyuna benzeyen oyunlar görülmüştür. Kırgızlarda bu oyuna "kız kuunay" ismini vermişlerdir. G.N. Simakov bu oyunu toplu nikah kurumuna benzetmektedir (Baytanyev, 1999:69).

Bayramlarda büyük kalabalıklar önünde oynanan bir oyundur. Genç erkek ile genç kız bu oyunu beraber oynar. Hedeflenen bir noktaya kız ile delikanlı beraber gider. Vardıklarında erkek önden gider ve kız delikanlıyı yakalamaya çalışır. Bu oyun sonunda erkek kıza yakalanmadan varış noktasına ulaşırsa erkek kazanır, eğer kız erkeği yakalarsa kız kazanmış olur. Oyun esnasında oyun dışı terbiyesizlik olursa kız erkeğin şapkasını yere düşürebilir veya kamçıyla dövebilir. Bu serbesttir ve taraflar birbirine kırılmazlar (İsmail, 1995:26).

2.6.2.Kız Uynak

Ayrıntılı olarak bu oyunu A. Diaev açıklamıştır. Oyun ilkbahar mevsiminde ve açık alanda oynanmaktadır. Erkekler kızların yanlarına at üzerinde zıplayarak yanaşırlardı. Birbirlerini göğüsleriyle devirmeye çalışırlardı. Kızların sağdıkları sütü içmek için erkekler arasında çatışma çıkardı. Oyuna jüri üyeleri de oyun sonunda katılmaktaydı (Baytanyev, 1997:104).

2.6.3.Aksüyek (Beyaz Kılıç)

Kazak erkeklerin dolunay gecesinde oynadığı oyundur. Bu oyunun oynayış şekli ise şöyledir: İki gruba ayrılan genç yiğitler kılıcı karşıya atarlardı. Kılıç aramaya başlanır ve bulan kişi diğer arkadaşlarına haber vererek anlaştıkları noktaya koşarlardı. Bu oyun diğer milletlerde de oynanan bir oyundur. Moğollar bu oyuna Tsagan mod (bayaz sopa) adını vermişlerdir (Baytanyev, 1999:70).

2.6.4.Kölpar (Gök Börü Oyunu)

Kazakların oynadığı bir at oyunuydu ve yiğitler katılmaktaydı. Hayvancılığın önemli olduğu Türk boylarında, küçükbaş hayvana (koyun) zarar veren börü (kurt) yakalanıp vurulur ve at üzerinde oynatılarak halka gösterilirdi. Zamanla gökbörüler azalmış ve yerine “lak tartıv” söylenerek keçi yavrusu oynatılmıştı (İsmail, 1995:26).

Düğün ve dini bayramlarda oynanan bu oyunda erkekler iki gruba ayrılır ve bağlanmış bir oğlağı, at üzerindeki iki kişi birbirinden çekerek almaya çalışırdı. Atı hızlı ve eli kuvvetli olan kişi oğlağı kendine çekerek oyunu kazanmış olurdu. Oğlağı bazen ikişer çift bazen de 15-20 atlı birden hücum ederek almaya çalışırdı. Bu oyunda sakatlanan fazla olmaktaydı ancak kimse bunu umursamamaktaydı. Kazanılıp alınan kök börü, belirlenen bir kişinin evine bırakılır ve o gece o evde eğlenceler düzenlenirdi (Altay, 1998:152).

2.6.5.Böyge (At Yarışı)

Genel olarak 8-10 yaş arası çocuklar tarafından oynanır. Koşu mesafesine göre ödülün büyüklüğü ve çeşidi de değişmekteydi. Aynı zamanda Kazananların ailesi büyük mutluluk yaşardı (İsmail, 1995:26). Yarış atlarına “Cüyrük at” ya da “Beyge atı” ismi verilirdi. Cüyrük atı çok kıymetli olup sahibinin namını ve şerefini yükseltirdi (Altay, 1998:150-151).

2.6.6.Güreş

Güreş meydanına her boy ve köy halkı en kuvvetli erkekleri çıkarılırdı. Güreşçiler güreş tutarlardı. Bu oyunda topuktan çekme, iç veya dış taraftan çekip atma, kalçaya alıp başından aşırma gibi usüller kullanılırdı (İsmail, 1995:27). Bütün düğün ve ölüm merasimlerinde güreş yapılmaktaydı. Bu alanda yetenekli olanlara “Bahlıvan” (pehlivan) denilmekteydi (Altay, 1998:151).

2.6.7.Avdarıspak (at üzerindeki güreş)

Bu oyunda iki delikanlı at üzerine binip birbirini yere atmaya çalışırdı. Yere düşen oyunu kaybetmiş olurdu (İsmail, 1995:27).

2.6.8.Gümüş almak

Düğünlerde veya Nevruz bayramlarında oynanan eski bir Kazak oyunudur. Mendil veya havluya sarılan gümüş para, gelin olacak genç kız tarafından yere bırakılırdı. Yere bırakılan bu gümüş parayı da ata binen genç delikanlılar almaya çalışırdı. Bunu alabilen delikanlılar da gelinin yüzünü açar ve betaşar (yüz açma) törenini başlatırdı (İsmail, 1995:27).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKMENLERDE BAYRAMLAR

3.1.TÜRKMENLER

Oğuz Türklerinin Orta Asya’da kalanları Türkmenlerdir. Amu Derya denizinden kuzey İran içlerine ve kuzeybatı Afganistan’a doğru uzanan bölgede yaşamışlardır. XI. yüzyılda büyük bir kısmı güneybatı Asya’ya gitmiştir (Bacon, 1965:29).

Yazılı kaynaklarda ‘Türkmen’ sözünden bahseden ilk kişi Divan-ı Lugati’t Türk adlı eserinde Kaşgarlı Mahmud’tur. Kaşgarlı Mahmut bu eserinde Türkmen adının nereden geldiği üzerine durmuştur. Bir rivayete göre Büyük İskender (İskender-i Zülkarneyn) Asya içlerine ilerlerken Balasagun’da olan Türk kağan, daha doğuya çekilir. Ona 24 kişi katılır. İskender, üzerinde Türk belgeleri bulunan bu 24 kişiyi görünce onlara Farsça ‘Türk’e benzer’ anlamında “Türkmanend” der. Türkmen adı da bu şekilde kalır. Kaşgarlı Mahmut’un bu rivayeti bilimsel açıdan kabul görmese de Türk-Türkmen kelimeleri aynı kökten gelmekte, dili ve tarihi bir olan iki halkın soy olarak da aynı olduğunu göstermektedir (Aksoy ve Çınar, 1993:13).

Türkmenler siyasi alana XI-XII yüzyıl arasında çıkmışlardır. Türkmenler XV. yüzyılda Gaznelerin kurduğu devleti yıkarak, İran’da 150 yıldan fazla hüküm sürecektir hanedanlığı kurmuşlardır. Türkmenler XIX. yüzyılda yerleşik (çomur) ve göçebeler (çarva) olarak ayrılmışlardır (Bacon, 1965:62).

Türkmenler kabileler halinde yaşayıp, göçebe bir hayat sürmüşlerdi (Ferrier, 1857:90). Süslemeler dışında zengin ve fakir ailelerin çadırlarında bir fark yoktur (Vambery, 1993:58). Türkmen halkının ana kabileleri arasında; Merv, Ahal vahalarına dayanan Tekke, merv vahasının güney kısmında ve Murgab nehri sınırı boyunca uzanan Sarık ve Salor kabileleri bulunmaktadır (Brummell, 2005:15). Bu kabilelerden Ersari halkı ve Buhara toprakları boyunca uzanan Amu-Derya’nın iki kıyı kesimlerinde yaşardı (Bonvalot, 2015:94).

Köklen kabilesi, Etrük Bala ile Tecen arasında, yani Horasan sınırında yaşamaktaydı. Yumutlar ya da Yumud kabilesi de İran sınırından Ceyhun ırmağı

boyunca uzanan Hazar Denizinin doğu sahil ve adalarında hüküm sürmekteydi (Vambery, 1993:48).

avdur isimli kabileler on iki bin kadar çadırdan oluştuğu dşnlmekte ve Yumutların kuzeyinde, Hazar Denizi ile Aral Denizi arasında (Harezmi Denizi arasında) yaşamaktaydı (Vambery, 1993:48).

Kabileler arasında önemli sorunlar mevcuttu. Macar seyyah Arminius Vambery 1860'lı yıllardaki seyahatleri sırasında Yumud kabilesinin Kklen kabilesiyle ciddi düşmanlıklar yaşadığını ve Sarık kabilesinin de diğer kabilelerin çoğuyla kötü ilişkiler kurduğunu tespit etmiştir. XVIII. yüzyılda yaşayan Türkmen şair Mahtumkulu da kabileler arasında birlik olunmasını ve dış kuvvetlere karşı daha güçlü olunacağını belirtmişti (Brummell, 2005:15)

Türkmenler Sovyetler dönemi içerisinde de aşiret ve kabilelerin devam etmesine rağmen güçlü kalıp milli kimliklerini korumuşlardır (Golden, 2012:410). Kabileler arasında farklılık hayat şartlarına, kılık kıyafet tarzlarına, dil lehçelerine, halı modellerine ve kişisel karakterlerine yansımıştır (Brummell, 2005:16).

Bugünkü Türkmenistan'ın kuzeyinde büyük styurt yaylası bulunmaktaydı. Bu yayla zamanla bozkıra dönüşmüş ve Kazaklarla arasında sınır oluşturmuştur. Bu yaylanın güneyinde Amu Derya'nın eski yatağı olarak bilinen bölgeye Türkmenler "Uzboy" adını vermiştir. Eski nehir yatağı batıya doğru Küçük ve Büyük Balkanlar ismi verilen iki dağ sırası içine doğru sokulurdu. ln ortasında kalan bu otlaklık bölge, i taraflardaki Türkmen aşiretlerin yaşadığı tek alandı (Zarcone, 1997:86).

Konukseverliği ile ünlü olan Türkmenler bu özelliklerini korumuşlardı (Zarcone: 1997:67). Günümüzde de konuğa büyük hürmette bulunup, evin kurallarına büyük önem vermektedirler (Aydoğduyev, 2002:1162). Türkmenler arasında gelenek ve görenekler değişmez kurallara bağlıdır (Vambery, 1993:48). Orta Asya Türkmenleri cesaretli ve savaşçı özellikleriyle anılmaktadır. At yetiştiriciliği kadar deve yetiştiriciliğine de ağırlık vermişlerdir (Golden, 2012:410).

Türkmen kadınları ise evleri ve çadırları ile ilgilenirlerdi. Aynı zamanda sürülere ve mahsullere de bakarlardı (Ferrier, 1857:90). Hayvanların sağımını da yapmak, çadırları da kurmak onların görevleri arasındaydı (Vambery, 1993:57-58).

Türkmenler geleneksel kıyafetlerini günümüzde de devam ettirmiştir. Bayanlar boydan bileklere kadar uzun, göğüs yakası işlemeli tek parça kıyafet kullanmaktadırlar (Aksoy, ve Çınar, 1993:16).

Türkmenler, bazı hayvanların davranışlarına göre takvim, barometre veya termometre hakkında yorum yaparlardı. Eğer bir yöne doğru sefere çıkılacaksa güneşin batışının ardından Zühal yıldızının görüldüğü şehre bakarak Zühal yıldızının görüldüğü yer sağ tarafsya sefer hayırlı olacak, eğer sol taraftan görülürse seferin uğursuz olacağına inanırlardı. Yıldız eğer tam karşıda doğarsa da tehlike olduğunu düşünür ve yıldızın yer değiştireceği zamana kadar beklerlerdi (Efendi, 1986:88).

3.2.TÜRKMENLERDE BAYRAMLAR

Türkmenler çalışma günlerini bozmamak için kutlamaları genellikle pazar günü yapmışlardır. Kutlanan önemli günler ise devletin bağımsızlığı, ülkenin sembolü haline gelen at, halı ve kavun günleri ve bahar festivalleri gibidir.

Türkmen bayramlarında televizyonda özel programlar ve cumhurbaşkanının bayramlarla ilgili konuşmaları yayınlanmaktadır. Aşkabat'taki Ruhyyet Sarayında veya olimpiyat stadyumlarında tören düzenlenmekte, Türkmen bayrakları davetliler tarafından alkışlanmaktadır. Devlet konserleri düzenlenmektedir (Brummell, 2005:48)

Bağımsızlıklarını kazandıktan sonra ise kutladıkları bayramlar şunlardır: Hatıra Günü (12 Ocak), Dünya Kadınlar Günü (8 Mart), Yeniş Bayramı (Aksoy, ve Çınar, 1993:18), Zafer Bayramı (9 Mayıs), Kalkınma Bayramı 18 Mayıs (Erol, 2002b:1185), Nevruz, (21-22 Mart), Türkmenistan Ulusal Bayramı (19 Şubat), Bağımsızlık Bayramı (27-28 Ekim), Tarafsızlık Bayramı (12 Aralık), Anaysanın Kabulü (18 Mayıs) (Zhurlova ve Matveeva, 2016:122)dür. İslami takvime göre de dini bayramlar kutlanmaktadır (Erol, 2002b:1185).

Devlet tarafından kutlanan bayramlar ise; Mahtumkulu Bayramı (19 Mayıs), Atçılık Bayramı (29 Nisan), Halı Kilim Bayramı (mayısın son haftası), Hâsılat Bayramı (Kasım ayı son haftası) dır (Aksoy, ve Çınar, 1993:18). Bu bayramlardan başka Orozo bayramı ve Kurban Bayramı kutlanmaktadır. 1998 yılı itibaren bu bayramlar kutlanmaya başlanmıştır (Central Asia Regional Data Review, 2015:10).

3.3.GELENEKSEL BAYRAMLAR

3.3.1.Nevruz

İlkbaharın gelişiyle tabiat canlanır, gökkuşağı gibi renklere bürünür, şairler bu canlılığı yeni evlenen delikanlının heyecanına benzetirdi (Nurmemmet, 1996:75). Orta Asya'da baharın gelişi, İran'da ise yeni yılın başlangıcı olarak kutlanmaktadır (Brummell, 2005:15).

Türkmenistan'da Nevruz 5 bin yıldan beri kutlandığı bilinmektedir. 21 Mart'ta kutlanan Nevruz Türkmenlerde uzun bir dönem "Çarva Novroz"u (göçebe nevruz) olarak kutlanmıştır (Kafkasyalı, 2005:160). Halk Nevruz Bayramı'na kışın bitmesi anlamına gelen "90 dolup" demiştir. Veya kış bittikten sonra yere sıcaklık girdiği anlamına gelen "90 dolup yere yılı sıcaklık girende" denilmiştir (Nurmemmet, 2002:139).

Nevruz için ne kadar çok yemek hazırlanırsa o yılın o kadar bereketli olacağına inanılmaktadır. Yapılan yemekler ise; Türkmen petiri, Türkmen çöreği, Türkmen palovu, şekşeke, külce, çektirme, yağlı börek (Kafkasyalı, 2005:161), gatlama, pişme/boğursak, possuk, çelpektir (Durdıyeva, 1999:107).

Nevruz Türkmenistan'da 20-21-22 Mart'ta kutlanan milli bayramlardan biridir. Kışın çıkması yazın gelmesiyle birlikte kutlanan bayramda büyük küçük herkesin bir dileği vardır. İnsanlar o yılın bollukla, bereketle geçmesini, yağışın bol olmasını, tarlaların verimli olmasını dileyip sadaka vermekteler (Baltaýew ve Jykiýew, 2013:22).

Türkmenler hangi bitkinin yılı olduğunu Nevruzda öğrenirlerdi. Ekimini yaptıkları susam, arpa, buğday gibi bitkilerin Nevruz günü hangisi yeşermişse o yıl o bitkinin yılıdır ve onun ekimi daha çok yapılırdı. (Annagurban Aşirov, 1999:110)

Türkmenistan da Nevruz Bayramı, halk arasında Oğuz Bayramı, Nevruz gecesi de Oğuz gecesi olarak adlandırılmıştır. Nevruz da büyük sofra hazırlanırdı. Sofraya Türkmen çöreği, Türkmen petiri, yağlı börek, şekşeke ve Türkmen pilavı konulurdu (Çetin, E., 2009:68).

Nevruz kutlamaları arifeden başlar ve yeni kıyafetler akşamdan giyilirdi. Geleneksel yemek olan semeneyi hanımlar ve çocuklar hazırlardı. Aile ve dostluk bağlarına çok önem verdiklerinden bayram gecesini de bütün aile üyelerinin sofrada bulunmasına dikkat edilirdi (Annakılıcev,1996:105).

Semene Nevruzun simgesi haline gelmiş bir yemektir. Semeni pişiren ev halkı Nevruz günü buğdaydan üç dört tanesini bir ipe bağlayıp yakalarına asmaktadır. Birkaç ailenin toplaşarak pişirdiği semeni, büyük bir kazanın içine buğday özüne un, su ve şekerin ilave edilmesiyle yaklaşık dört saat yani 21 Mart sabahına kadar kaynatıldıktan sonra kapağı kapalı iki saat bekletilmektedir (Cingöz ve Çevik, 1995:22-23).

Semene Nevruz Bayramı ile özdeşleşmiştir. Türkmen aileleri, filizlenmiş buğday ve un ile yapılan semeneden bir tabak ayırıp bir gece bekletmektedirler. Sabah olduğunda yiyeceklerin üzerinde Hz. Muhammed'in kızı Fatıma'nın el izinin görülebileceğine inanmaktadır (Brummell, 2005:49).

Pek çok yerde gençler Nevruz günlerinde kadim Oğuz beylerinin geleneklerini sürdürmüşlerdi. Bir yerde toplanıp “geşdek”, “dennene” gibi sazlı sohbetli meclis oluşturmuşlardı. Gençler tan ağarana kadar köyün sokaklarında gezerlerdi. Yine tüm halkın toplandığı şenliklerde rivayetler, masallar, efsaneler anlatılır, maniler, şarkılar okunurdu. Bazı köylerde “Yeni yıl yağmurlu, bereketli olsun” diyerek gençler birbirlerinin üstlerine su serperdi (Baltaýew ve Jykiýew, 2013:25).

Nevruz için kurulan şenlik meclislerinde güreş, yüzük bulma oyunu, şala zıplama, at sürme, çovgan (at üstünde oynanan bir oyun), altın gabak oyunu, âşık oyunu, öveleme-döveleme (bir çocuk oyunu), kuşak koydu, şiş oyunu, ak kemik, küştdepdi, akış dansı gibi geleneksel eğlenceler düzenlenirdi (Baltaýew ve Jykiýew, 2013:40-70.)

Nevruz Bayramı'nı en eğlenceli, heyecanlı bir şekilde kutlayanlar gelinler ve kızlardı. Onlar bir odada toplaşıp moncukattı (boncuk) oyunu oynar, bilmece söylerlerdi. Her gelin kendi kocasının yiğitliğini, cesurluğunu anlatırdı. Şiirler, türküler söylerler, üzüntülerini sevinçlere dönüştürürlerdi (Annakılıcev, 1998:8). Türkmenler oynadıkları bu oyuna “gaytarma” ya da “çuvalgız” adını vermişlerdir. Gençler gönüllerinde yatan istekleri bu oyunla anlatırlardı. (Uca, 2007:170)

Moncukattı oyununda gelinler ve genç kızlar gece bir araya gelip bir yerde toplanırlardı. Evsahibinin alçakgönüllü ve sabırlı olmasına dikkat edilirdi. Oyunda herkes yanında getirdiği ve farklı renklerde olduğu boncukları su dolu kaba bırakırdı. Konuşma yeteneği iyi olan birisi oyunu başlatır ve bir beyit okur. Her beyit okunduktan sonra ordaki bir çocuktan kabın içindeki boncuklardan birisini seçmesi istenirdi. Çekilen boncuk kimin ise okunan beyit onun nasibi olur ve imalarda bulunarak gülüşürlerdi. Moncukattı oyununu fala, kadere bakmak inancı da vardı. Bu yüzden okunan beyitlerden nasıl hayatlarının olacağı, nasıl biriyle evlenecekleri gibi yorumlarda bulunurlardı. Oyun ilerledikçe de birbirlerine laf atarlardı. (Geldiyev, 2004:410-411).

Nevruz resmi olarak kutlanan bir bayram olmayıp, halk tarafından benimsenip, korunmuş ve yüzyıllardır kutlanmaya devam edilmiştir (Halimov, 1997:101). Türkmenler Sovyet döneminde Nevruz Bayramı'nın milli bayram olarak açıkça kutlama imkânı bulamamıştır. Türkmenler bağımsızlığını kazandıktan sonra (Durdıyeva, 1999:109), devlet tarafından 21 Mart günü Nevruz Bayramı kabul edilerek bir gün tatil ilan edilmiştir. Renklerin canlılığı bayramı olan Nevruz günü tüm şehir ve köyler çeşit çeşit renkli bayraklarla donatılmıştır (Nurmemmet, 2002:138)

Türkmen öğrenciler Nevruz günü festivaller düzenlemektedirler. Festival gecesinde ulusal danslar, yarışmalar düzenleyip balık, tavuk ve yumurtadan özel yemekler hazırlamaktadırlar (Mateeva, 2016:123).

3.3.2.Küşdepedi

2017 yılında Unesco'nun somut olmayan kültürel miraslar listesine giren (<https://ylymly.com/2019/02/18/kustdepedi-tansy>, Erişim:14 Mart 2019) Küşdepti geleneksel bir dans türüdür. Bazı kaynaklarda milli dans festivali (Gajarowa, 2016), olarak geçen küşdepediyi özellikle Nevruz Bayramı'nda görülmekteydi. Küşdepti dans esnasında her bir manzumenin ardından söylenen “küşt, küşt, küşt” sözü ile *dep*-fiilinden oluşmuştur (Şahin, 2013: 191).

Dans esnasında söylenen gazellerden oluşan bu geleneksel dans türü N. Garaşhanogly Yomudskiy'in “Kaspiyaka Türkmenlerde Zikr” adlı eserinde bir zikir

türü olarak ele alınmıştır (Baltayev, 2013: 67). Yapılan araştırmalar gösteriyor ki gerçekten de küştdepti *zikir çekme* gelenekleriyle ilgilidir (Şahin, 2013: 192).

Dans sırasındaki gazele başlanmadan önce “h-e-e-ey, ya Yaradan, ya Allah, ya Yaradana men gurbana, can gurban” gibi söylenen ünlemleri zikir olarak niteleyen (Baltayev (2013:70) bu uygulamayı İslam dini ile bağdaştırmıştır. Oysa bugün Müslüman halkın bu şekilde yalvarışta bulunması normaldir. Şahin (2013) ise bu zikir şeklinin eski bir şaman geleneği izleri taşıdığını ifade etmektedir.

Âdet olduğu üzere küşdepdi dansı yapılırken genç erkek ve kızlar, hatta orta yaşlı kişiler bir yuvarlak oluşturlardı. Dansı başlatan kişi Küşdepdi’yi iyi oynadığı ve iyi gazel okuduğu bilinen kız ve erkekti. Yuvarlak oluşturan kişilerse onların bu dansını izler, alkış tutarlardı. Gazelin her bendinin sonunda “eyha-ey, uhhu, uhhu, küşt-küşt” denilerek yer tepilir, ellerle de çeşitli ritmik hareketler yapılırdı. Ancak kurala göre dansçıların ellerinin değmemesi gerekli idi (Baltayev, 2013: 67-68).

3.3.3.Su Bayramı

Türkmenler kendileri için önemli olan ve fayda sağlayan değerleri unutmamışlar, onlara hürmetlerini göstermek için takvimde birer yer açıp kutlama günü olarak belirlemişlerdir. Örneğin atların, halıların, kavunların Türkmenlerin sosyo-kültürel ve ekonomik yaşamlarında önemli bir yeri vardır. Bu nedenle Türkmenistan’da at bayramı, halı bayramı ve kavun bayramı olarak kutlanan resmi günler bulunmaktadır.

Bunun dışında Su Bayramı olarak da tanımlayabileceğimiz “su damlası-altın tanesi” bayramı kutlanır. Su insan hayatının devamlılığı için oldukça önemlidir. Bu yüzden de Türkmen halkı tarafından bir kıymet göstergesi olarak bu bayram kutlanır.

“Su damlası- altın tanesi” bayramı nisan ayının ilk pazar günü kutlanmaktadır. Bayramda Cumhurbaşkanı Niyazov su rezervlerinin verimli kullanımı ile ilgili mesajlar vermektedir (Brummell, 2005:49).

Kutlamalar sadece geleneksel olarak yürütülmez, ayrıca suyun nasıl tüketilmesi gerektiği, su kullanımında dünya standartlarındaki yeni teknolojilerin ne olduğu gibi bilimsel konulara da değinilerek konferanslar verilmektedir.

3.3.4.Mahtumkulu Bayramı

Türkmenistan'ın yedi halk şairi Mahtumkulu, Seydi, Zelili, Kemine, Mollanefes, Meteci ve Mağrupi'dir. Bunlar 'Yedigen' olarak anılmaktadır. Ancak Türkmen halkı için Mahtumkulu'nun önemi çok fazladır. XVIII. yüzyıl şairi olan Mahtumkulu, Türkmenlerin gözünde bir evliya, zulme karşı gelen yiğit, Türkmenleri birliğe çağıran bir devlet adamı, gönülleri sevgiyle dolduran bir barış, dostluk adamıdır (Aksoy ve Çınar, 1993:14).

“Bahşı” adı verilen şiir okuyucuları uzun kış gecelerinde “Dutara” ismi verilen iki telli tanbur çalarlardı. Okudukları şiirler arasında en önemlisi Mahtumkulu'nun eserleriydi. Mahtumkulu, şiirlerinde çoğunlukla kardeş kabilelerin birbiriyle olan mücadelesi konu edinmiştir. Köklenlerle Yumutların mücadelelerinden üzüntüsünü şiirlere aktarmıştır (Vambery, 1993:56).

Mahtumkulu'nun Nevruzla ilgili yazdığı şiirler günümüze kadar ulaşmıştır. Mahtumkulu şiirlerini “Göroğlu” üslubundan örnek almış ve eserlerini halk dilinde yazmıştır (Geldiyev, 2004:416).

Mahtumkulu'nun ismi caddelere verilmekte, Türkmenleri birliğe ve devlet kurmaya çağıran sözleri caddelere asılmaktadır (Aksoy ve Çınar, 1993:14). Cumhurbaşkanı Niyazov, 2000 yılında bu bayramı birlik günü ile birleştirerek 19 Mayıs'da kutlamalar yapılmasını kararlaştırmıştır (Brummell, 2005:49).

3.3.5.At Bayramı

Yetiştirme şartları bakımından Orta Asya at için uygun bir alandır. Orta Asya Türkleri de en iyi atları yetiştirerek at çobanı olmuşlardır. At sürülerini yetiştirip, besleyen kavimler, tarihçiler tarafından “Atlı Namad” ya da “atlı göçebe” olarak tanımlanmıştır (Ögel, 2014:295).

Eski çağlardan beri yetiştirilen ve binek hayvanı olarak evcilleştirilen at, Türkmenlerin hayatını ve kültürünü etkilemiştir. Arkeolojik ve antropolojik araştırmalar sonucunda da atı ilk evcilleştirilen ve binek aracı olarak kullanan toplum Türkmenler

olmuştur (Çınar, 2002:1348). Ayrıca Türkmenlerin annelerinden yarı insan yarı at şeklinde doğduğu tasvir edilmiştir (Efendi, 1986:49).

Atlı göçebe kültür hayatına sahip olan at, ilk olarak yaylaları, otlakları, su yollarını keşfetmek, sürüleri bulmak ve korumak amacıyla kullanılmış, daha sonraları gelişerek savaş atı olarak insan hayatına yön vermiştir (Çınar, 2002:1349). Türklerde ise atları gütmeye ve koruma belli bir düzene bağlıydı. Atları gütmeye işi bir memura verilmişti. Atların yetiştiği en uygun ortam seçilip oba oraya kurulmaktaydı (Ögel, 2014:297).

Avlulara at bağlamanın anlamı büyüklük ve ululuktur. Türkmenler atlarına büyük özenle bakmışlardır. Savaş durumunda üç ay önceden atlarına idman yaptırarak hazırlamışlardır. Beslenmeleri için yonca gibi semirtici otları ve ardından da kuyruk yağını samanın içine karıştırarak vermişlerdir (Efendi, 1986:50).

Türkmenlerin dünyaca tanınan değerlerinden biri olan atların en ünlülerinden biri Ahal-Teke atlarıdır (Berdimuhamedow, 2008:225). Atları gösterişli ve güzeldir. (Bacon1965:62). Fiziksel özellikleri ise; kulakları ve yeleleri kısa, cidagoları dolgun ve iyi huyludur. Halk olarak atı çok sevmekte ve değer vermektedir (Berdimuhamedow, 2008:225.). Türkistan'da bulunan at cinslerinden birisi de "Bedevi", Arap cinsine benzetilir ve "Halis kan" olarak adlandırılmaktadır (Efendi, 1986:50). Bu atların Yumut, Türkmen, Teke, Hiyve cinsleri de bulunmaktadır (Efendi, 1986:124).

Kırgız ve Kazak Türkleri at etini yemektirler, ancak Türkmenler asla beslenme aracı olarak kullanmazlardı (Aksoy ve Çınar, 1993:17). Milli gurur olarak kabul ettikleri övündükleri Ahal teke atları adına at bayramı kutlayan Türkmenler resmi bayramlar içine atçılık bayramını da dâhil etmişlerdir (Berdimuhamedow, 2008:225.). "Atçılık Bayramı"nı resmi olarak 29 Nisan'da kutlamaktadırlar. Bayram çeşitli etkinlikler düzenlenerek bir hafta boyunca sürmektedir (Aksoy ve Çınar, 1993:17).

Kutlama esnasında milli oyunlar olmak üzere çeşitli spor aktivitelerine yer verilmektedir. Bunlardan biri de çovgandır. Çovgan, Nevruz gibi geleneksel kutlamalarda karşılıklı atlı birliklerin top oynamasıdır (Berdimuhamedow, 2008: 225). Aynı zamanda Türkmenistan'ın bütün bölgelerinde at yarışları düzenlenmektedir (Brummell, 2005:49).

3.3.6.Halı Bayramı

Genç kız ve kadınların dokudukları halılar büyük özen ve dikkatle yapılmaktaydı. Halı ve kilimlere dokunacak modeller ilk önce kum üzerine parçalar halinde çizilmekteydi. Türkmenler ürettikleri kumaşların dayanıklılığı ve renklerin uyumunda büyük ustalık göstermekteydi. (Vambery, 1993:57). Türkmenlerde her kabilenin kendine has ve özel modelleri vardı. Halı ve heybe desenlerinde geometrik şekilleri kullanan Türkmenler, XIII. yüzyılda Selçuklular, XIV. ve XV. yüzyılda Anadolu halılarının etkisi görülmekteydi (Bacon, 1965:68).

Dünya üzerinde halı bayramını kutlayan tek ülke Türkmenistan'dır. Cumhurbaşkanı Saparmurat Türkmenistan'ın emri ile Türkmenistan'da mayıs ayının son pazar günü halı bayramı olarak kutlanmaktadır. Aşkabat'ta düzenlenen törenlerle Türkmen halıları uluslararası sempozyumlarla yurtdışına tanıtılmaktadır. Bayram günü Türkmen boyları halılarının tanıtımı gerçekleştirilmektedir. Boylar arası farklılar halı motiflerine yansımıştır (Leloğlu-Ünal, 1997:112-114). Aşkabat'taki halı sergilerinin düzenlenmesinin yanında burada açık hava konserleri de düzenlenmektedir (Brummell, 2005:49).

Türkmen halıları dünya çapında tanınmaktadır. Bu halılar el emeği göz nuru olduğu için ekonomiye de büyük destek sağlamaktadır. Her boyun halısı renk ve motif olarak farklılık göstermiştir. Teke, Yumut, Ersarı halılarında sarı renk hâkimdir. Teke halılarında dolu göl motifi (kuş) yoğun iken, Yumut halılarında akrep motifi daha çok kullanılmıştır (Aksoy ve Çınar, 1993:16).

Türkmen halılarında genellikle kırmızı, koyu kırmızı, lacivert, yeşil, siyah ve beyaz renkleri kullanılmıştır (Nurmemmet, 1996:80). Resmi günlere özel kullanılan renk beyazdır. Ancak dokumalarda daha çok gül rengi kullanılmıştır (Vambery, 1993:58). Kırmızı renk, kan rengi olmasından ve bazen namus kelimesiyle de aynı anlama geldiğinden daha çok sevilmesine ve kutsallaşmasına sebep olmuştur (Nurmemmet, 1996:80)

3.3.7.Tahıl Günü

Temmuz ayının üçüncü pazar günü tahıl günü olarak kutlanmaktadır. Yıllık üretim hedefi karşılandığında büyük bir sevinçle buğday hasadı kutlamaları yapılırdı (Brummell, 2005:49).

3.3.8.Kavun Günü

2003'teki kavun günü kutlamalarında, kavun ve karpuz kıyafetleri giymiş küçük kızlar misafirleri karşılamaktadır. Ağustos ayının ikinci pazar günü kutlanmaktadır (Brummell, 2005:49).

3.3.9.Yılbaşı Günü (1 Ocak)

Yılbaşında restoranlarda partiler düzenlenmekte, dans gösterileri yapılmaktadır. Sokaklarda ağaçlar ve dükkanlar süslenmekte, havai fişek gösterileri yapılmaktadır (Brummell, 2005:48).

3.3.10.Anma Günü (12 Ocak)

1881 yılındaki savaşta şehit edilen Türkmenlerin anısına, Cumhurbaşkanı Niyazov tarafından her yıl anma töreni düzenlenmesine karar verilmiştir (Brummell, 2005:48). Ruslar Türkmenistan'ın yer altı ve yerüstü zenginliklerini ele geçirme ve ucuz pazar arayışı amaçlarından dolayı Türkmenistan'a 1879 yılında saldırıda bulunmuştur. Rus askerleri modern silahları ile Göktepe kalesine girmeye çalışmıştır. Türkmen halkı ise yaşlı genci hep birlikte ve silahsız olarak kaleyi korumuşlardır. Ruslar 1880'in Aralık ayında ikinci saldırıda bulunmuşlar ve 23 gün devam etmiştir. General Mihail Dimitriyeviç Skobelev komutasındaki Rus askerler kuşatmanın 24. günü 12 Ocak 1881 tarihinde kaleyi ele geçirmiş, kalede bulunan tüm Türkmen halkı katletmiştir (<https://orhaajans.com/goktepe-savaşı/> Erişim tarihi: 11 Temmuz 2019).

3.3.11.Bayrak Günü (19 Şubat)

Türkmenistan bayrağı 19 Şubat 1992 tarihinde kabul edilmiştir. 19 Şubat tarihinin bir diğer önemi de Cumhurbaşkanı Niyazov'un doğum günü olmasıdır (Brummell, 2005:48).

3.3.12.Zafer Bayramı / Yeniş Bayramı (8-9 Mayıs)

Geleneksel Sovyetler döneminden kalan bir Türkmen bayramıdır. Büyük vatanseverlik mücadelesi bayramı olarak kutlanmaktadır. Bu günde savaş anıtlarına çelenkler konulur. Aynı zamanda resmi tatildir (Brummell, 2005:49).

3.3.13.Canlanma ve Birlik Günü 18 Mayıs (Mahtumkulu Günü)

1919'a kadar 18 Mayıs birlik ve canlanma günü olarak kutlanmıştır. 1992 yılında Türkistan devletinin anayasasının kabul edilmesinin yıldönümü olarak kutlanmıştır. 2000 yılında Niyazov, XVIII. Yüzyıl Türk şairi Mahtumkulu'nun kutlamasını bu kutlama ile birleştirmiştir (Brummell, 2005:49).

Bağımsızlık günü, tarafsızlık günü ve bayrak günü gibi kutlamalarda Aşkabat'ta geçit törenleri düzenlenmektedir. Konserler verilmekte, havai fişek gösterileri yapılmaktadır. Türkmenler pop müziği konserleri gibi kültürel etkinlikler düzenlemektedirler (Brummell, 2005:48).

3.4.DİNİ BAYRAMLAR

Sünni Müslüman olan Türkmenlerde (Ferrier, 1857:90) Ramazan ve Kurban bayramlarının İslam dini açısından önemi büyüktür. Aynı zamanda sosyolojik açıdan da Türk kültüründe kendine önemli bir mevki bulmuştur. Dini bayramlar aileleri ve akrabaları, esasen tüm toplum bireyleri arasındaki birlik-beraberliği, dayanışmayı sağlamaktadır. Geleneksel bayram "aile, mahalle, köy ve hatta tüm milletin fertlerini esas alan" halk bayramlarıdır (Abdukérim ve Abdukérim, 2016:145)

Dini bayramlar, Türk toplumu arasında büyük bir coşkuyla kutlanmaktadır. Aynı durum Türkmenistan halkı için de geçerlidir. Bunun yanında Türkmenistan toplumunda farklı kutlama ve uygulamalar görmek mümkündür. Nitekim Tatlılıoğlu (1999) (Tatlılıoğlu, 1999: 205-228) Kurban Bayramı'nda bayram için özel olarak kurulan salıncaklarda günahlarının bağışlanacağı inancıyla Türkmen gençlerinin sallandıklarını belirtmiştir. Bağımsızlık öncesi bir takım kısıtlamalara maruz bırakılmış olsalar da, bağımsızlık sonrasında dini bayramlar resmi bayram olarak kabul edilmiş ve kutlanmaya başlanmıştır.

Sovyet döneminde kısıtlanan Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı bağımsızlığın ardından halk tarafından yaygın bir şekilde kutlanmaya başlanmıştır (Aydoğduyev, 2002: 1173). Sovyet dönemlerinde, işi aksattıkları gerekçesiyle oruç tutmamaları istense de Türkmenler oruğlarını tutmuşlardır. Cenaze ve bayram namazlarında işçileri camilere göndermemişlerdir. Her şeye rağman Türkmenler domuz eti yenilmesine karşı çıkararak kurban kesip çocuklarını sünnet ettirmişlerdir (Bacon, 1965:156).

İslam kùltürüne büyük önem veren Türkmenler 1996 tarihinde Ramazan Bayramı'nı resmi bayram olarak kabul edip kutlamışlardır (Tatlıoğlu, 2002:1311).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIRGIZLARDA BAYRAMLAR

4.1.KIRGIZLAR

Kırgızlar günümüzde Isık Göl çevresinde, Tekes, Çu ve Talas ırmaklarının yukarı bölgelerinde, Pamir, Tiyaşan dağlarında yaşamaktadır ve en eski Türk boylarından birisidir (İnan, 1998:39).

Kırgız ismi, Moyen-Çur veya Şine Usu kitabeleri, Tonyukuk kitabesi ve Suci yazıtında “kırkız” olarak geçmektedir (Kıldıroğlu, 2013:32). Kırgız kelimesinin oluşumu ile çeşitli görüşler vardır. “Kır” ile “giz” kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşur. “Kır gezer” anlamına gelen bir kelime olmasının yanı sıra “kırk” ve “yüz” sayı isimlerinin bir araya gelmesiyle oluştuğu düşünülmektedir (Gömeç, 2015:133).

Ferganalı Seyfettin Aksıkenti'nin aktardığına göre ise, (XVI yy) Sultan Sancar'ın Doğu Fergana'ya düzenlediği sefer sırasında kırık Özgönlü Oğuzların Hodcent'e kaçarak (Kuzey Tacikistan) kurtuldukları ve bu halkın Kırgız halkını oluşturduğunu ifade eder (Çorotekin, 2002:754).

Kırgızların “Kırk Oğuz” dan geldiği belirtilmektedir. Oğuz Han'ın 24 komutanından türediği ve Oğuz bölgesine gelen 40 Çin'li kızla evliliklerinden doğan çocukların “kırk Oğuz” adıyla anıldığına dair rivayetler mevcuttur (Gömeç, 2015:133).

Kırgız ismi Hakas folklorüne göre; Kırgız soyunun anası “Hırhıs”tan yani kır saçlı kızdan almıştır. Tanrı dağlarında korunan efsaneye göre; Kırgız topluluğunun adı “kırk kız” isminden geldiği belirtilmektedir (Butanayev ve Butanayeva, 2007:40).

Kırgızlara ait bilgiler, “Şi Tzi” (tarihi yazılar) isimli Çin kaynağında bulunur ve Asya kıtasının en eski halklarından birisi olan Kırgızlar devlet düzenini kendi bünyesinde oluşturmuştur. Yenisey kıyılarında VI-VII yüzyılda başarılar elde ederek konumlarını korumuşlardır (Akayev, 2002:737).

Kırgızlar bölgenin zengin verimli topraklarına sahip olan bugünkü Minusinsk ve Abakan kentlerine yerleşip, hayatlarını sürdürmüştür (Roux, 2007:86). Günümüzde de Kırgız halkı genel olarak tarım ile uğraşmaktadır (Abazov, 2002:867). Günümüz

Kırgızistan'ın, batısında Özbekistan, doğusunda Çin işgalindeki Doğu Türkistan, güneyinde Tacikistan ve kuzeyinde Kazakistan bulunmaktadır (Gömeç, 2015:200). Kırgızistan bölgesi iktisadi açıdan beş bölüme ayrılmıştır. Bunlar: Fergana bölgesi (Cenub-i garbi; hayvancılık, ziraat ve pamuk yetiştiriciliği), Çu ve Kebin vadileri ile Ala-Tav etekleri (hayvancılık, ziraat ve pancar), Isık Køl havzası (hardal, afyon ve hayvan besleyiciliği) ve merkezi, Talas vadisi (tütün, ziraat ve hayvan besleyiciliği) ile Tiyan-Şan bölgesi (ziraat ve hayvan besleyiciliği) dir (Arat, 1997:736).

Kırgızistan'da yayla kültürünün etkisiyle Kırgız kadınları hasır dokur, kumaş, halı, keçe ve çadırın içindeki süs eşyalarını hazırlayıp elbise dikerlerdi. Erkekler ise deri, kuyumculuk, ağaç ve demircilik işleriyle ilgilenirlerdi (Erdem, 2005:299). Kırgızlar çoğunlukla hayvancılıkla uğraşır, bunun yanında tarım ve ticaret yaparlardı (Roux, 2007:89).

Kırgız kıyafetleri ise ekonomileri, hayat tarzı ve dinin etkisiyle şekillenmiştir. Kıyafetlerin temelini keçi, koyun ve deve yünleri oluşturmaktadır. Kadın ve erkekler mevsimlerde, düğünlerde ve bayramlarda farklı kıyafetler giyerdi. “Beldemçi” adı verilen etek ise kadınlar için önemli idi. Gelin evlenirken “şakule” adı verilen kıyafeti giymişlerdi. Eleçek (sarık) her mevsim giyilmiştir. XX. yy da ise başörtüsü sarığın yerini almıştır (Erdem, 2005:299).

İslam Kırgızlara geç ulaşmış olsa da, XVII ve XVIII. yüzyıllarda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ancak İslamiyet öncesi birçok uygulamalar geçerliliğini sürdürmüştür (Golden, 2012:416).

Kırgızlar yerleşik hayata XX. yüzyılın başlarında geçmiştir. Böylece farklı kültürlerle etkileşimleri kültürlerine yansımıştır. Unutulmaya yüz tutmuş unsurlar, şartlara uygun ve pratik olanlarıyla yer değiştirmiştir. Kırgız mutfağı komşu milletlerin yemekleriyle tanışmış ve sebze yetiştirilmesiyle de çeşitlenmiştir (Bedalbayev, 2002:915) Kırgızlar gelenekçilik ile modernizmi kaynaştırarak eski boy ve âdetlerini yaşatmışlardır (Gömeç, 2015:190).

Aksakallılar olarak bahsedilen kişiler isminden dolayı yaşlı ve beyaz sakallı değillerdi. Temiz kalpli, sözü doğru, devlete hizmet etmiş ve halk tarafından saygı görmüş kişilerdi. Bu kişiler emekli olmuş milletvekili, kaymakam, vali memur veya işçi

statüsünde de olabilirlerdi. Büyükanneler içinde aynı vasıflar geçerli idi (Azizov, 2002:40).

Sovyetler Birliği zamanında seçilen aksakallılar kaymakamlığa veya valiliğe bazı oyunların oynatılmasına izin verilmesini ve tarlalara hangi ekimlerin yapılacağını görüşmek için gönderilirdi. Bazı oyunlar tehlikeli olduğu için yasaklanmıştı (Azizov, 2002:40).

Nevruz başlamadan önce büyükanne ve büyükbaba (aksakallı) toplantıları yapılmıştır. Bu toplantıların yapıldığı gün oyunlar oynanır, yemekler yapılırdı. Yapılan toplantılarla oynanılacak oyunlar, tarlalara mahsullerin ekileceği, gelen misafirlerin nerede nasıl ağırlandacağı, kesilecek kurbanların sayıları gibi bütün program düzenlenirdi. (Azizov, 2002:40)

Kırgızlar bağımsızlığını kazandıktan sonra; “Aksakallılar Intımak Kulübü” (Yaşlılar Birliği Dayanışma Kulübü)nü kurarak, milli gelenek ve göreneklerini korumayı ve gençlere öğretmeyi amaçlamışlardır (Polat ve Esen, 2016:23).

Kırgız toplumunda aksakallının önemi hâlâ devam etmektedir. Önceleri kabileler arası sorunları çözen aksakallılar günümüzde aile arasındaki sorunları da çözüme kavuşturmaktadır (Gömeç, 2015:191).

Kırgız halkı aile bağlarına önem vermektedirler. Sevgi ve saygıyla ülkelerine bağlıdırlar. “Baban sağ iken halkını, ata binerken topraklarını tanı” atasözünü çocuklarına öğretmişlerdir (Koçkunov, 2002:888).

Hayvancılık en önemli geçim kaynaklarından birisidir. Kırgızistan ipek üretiminde Türkistan’da ilk sırada yer almıştır. Sovyetler uyguladığı politikalar sonucu diğer Türk ülkelerinde olduğu gibi Kırgızistan’ın da yeraltı ve yerüstü zenginliklerini kendi himayesine sokmuştur (Gömeç, 2015:193-194).

Kırgızlar, göçebe kültürünün de etkisiyle eğitim düzeyi düşüktü. Yaylak ve kışlak hayatı yaşayan Kırgızlar Buhara, Taşkent, Hive ve Semerkand medreselerinde eğitim görmüşlerdi. Sovyetler Kırgızları hayvan yetiştiricisi olarak görüp onları modern eğitimden mahrum bırakmıştı (Saray, 1996:193).

Kırgızların hayvan adlarıyla isimlendirilen kendilerine ait on iki yıllık dönemi kapsayan takvimleri vardı. Kırgızlar 12 yıllık dönemi “miçal” olarak ifade

etmektedirler. Bu döneme ek olarak bebeğin ana rahminde olan süreci de hesaplanarak 1 yıl daha eklenir. Kırgızlarda ilk doğum kutlaması 13. yaş gününde yapılır ve büyük törenler düzenlenirdi. Bu günde çocuğa kırmızı gömlek giydirilmekteydi. Miçal yılında Kırgızlar, çocuğun bir hastalık geçirebileceğine inandıkları için miçal yılına girmeden birkaç ay öncesi kurbanlar keserek çocuğun eski kıyafetlerini bir başkasına vermişlerdir. (Koçkunov, 2002:890). Miçal yaşı olan kişiye kırmızı bir kıyafet hediye edilmektedir. Oda bu kırmızı kıyafeti bir kere giyip bir başkasına hediye etmektedir (Baktıgöl Askaraliev 22 yaş, Celal-Adap)

25-30 Nisan tarihlerinde Kırgız günleri düzenlenmektedir. Bu günlerde Kırgız sanatları ve milli kültürleri yaşatılmaktadır. Kırgız halkı ile Türkiye halkı arasında dostluk daha da pekiştirilmektedir. Kültür ve sanat etkinlikleri kapsamında resim sergileri açılmakta, konserler verilmekte, sinema gösterimleri gerçekleştirilmektedir. Kırgızistan üst düzey yöneticileri ve sanat temsilcileri Türkiye'ye gelerek iyi ilişkiler kurmaktadır (Nazarmatov, 1993:11).

4.2.KIRGIZLARDA BAYRAMLAR

Kırgızların ulusal bayramları şu şekildedir: (Central Asia Regional Data Review, 2015:7).

Yeni Yıl 1 Ocak (Sovyetten itibaren kutlanmakta), Ortodoks Noeli 7 Ocak (1992'den itibaren kutlanılmakta), Anavatan Günü 23 Şubat (2003 yılından beri resmi tatil), Kadınlar Günü 8 Mart (Sovyetlerden itibaren kutlanılmakta), Nevruz Bayramı 21 Mart (1992 yılında tanıtıldı), İşçi Bayramı 1 Mayıs (Sovyetlerden kama), Anayasa Günü 5 Mayıs (1993 den günümüze kadar kutlanmakta), Zafer Bayramı 9 Mayıs (Sovyetlerden itibaren kutlanmakta), Bağımsızlık Günü 31 Ağustos (1992 de tanıtıldı), Sosyalist Devrim Bayramı 7 Kasım (2002 de resmi tatil listesine dâhil edildi) tarihlerinde kutlanmaktadır.

Bu tatillere ilave olarak Müslüman bayramı olan iki bayram da kutlanmaktadır. Oroza Ait ve Kurban ait olan bu bayramlar ay takvimi ile belirlenmektedir.

4.3.BAHAR BAYRAMLARI

4.3.1.Nevruz Bayramı

Kırgızlarda Nevruz'un çok eskiye dayandığının bir göstergesi Kırgız milletinin temelini oluşturan oymaklardan birinin isminin "Nooruz" olmasıdır. Zamanla da Nevruz sevgi ve saygıyla kutlanan milli bayram olmuştur (Turgunbayev, 1998:168).

Türkler açısından ağacın önemli bir yere sahip olması yer-su kültürünün bir sonucudur. Kırgız Türkleri ise ağacı 'gök sakallı bir ihtiyara benzetmektedir. Kırgızlar selvi, ardıç ve çam ağaçlarını ayrı bir yere koymuşlardır (Erdem, 2001:77). Eski Türklerde kayın ağacının yeri başka bir öneme sahiptir. Bu ağaçtan en iyi ve sağlam oklar yapılmaktaydı. Manas destanında yer alan bilgide ise aksakallı ihtiyar, kayın ağacı üzerinden çocuğa seslenerek Tanrıdan gelen haberi söyleyip, ortadan kaybolmaktadır (Ögel,2014:106).

Ağaç evrenin üç farklı bölümüne karşılık gelmektedir. Bu bölümler gökyüzü, yeryüzü ve yeraltıdır. Yeraltını ağacın kökleri, yeryüzünü gövde ve alt dalları ile gökyüzünü yüksek dalları temsil eder. Dünyamızı oluşturan dört ana unsurun evrenin kendi bünyesindeki ateş, hava, toprak ve su olduğu kabul edilir (Candan, 2002:106).

Kırgızlar ateş, su ve bitki kültürünüde Nevruz kutlamaları içine katmışlardır (Cumakunova, 1999:76). Türk halkının öz unsurlardan biri de sudur. Kutsal kabul edilen su hayattır. Bunu Nevruz merasimlerinde de gösterirler. Nevruz sabahı erkenden banyo yapılmakta, su kenarlarına gidip suya selam verilmekte, suyun üzerinden atlanmaktadır. (Kafkasyalı, 2010:151). Nevruzda su kültü ile yapılan göçürme inancı ile alakalı olan ayinlerden birisi evlerde önceden doldurulan suyun kişilerin başı etrafında döndürülerek dökülmesidir (Cumakunova, 1999:78).

Orta Asya'da kutsal kabul edilen ağaçlardan biri de ardıç ağacıdır. Orta Asya edebiyatında birçok kutsal yer Arçalı, "ardıçlı" adını taşımaktadır (Ögel, 2014:102). Ağaç kültürünün etkisiyle bazı ağaçların koruyuculuğuna inanan Kırgızlar ardıç ağacı ile tütsü yapmayı gelenek haline getirmişlerdir (Cumakunova, 1999:76).

Kırgızlar Nevruz Bayramı'nda atalarından kalan "Alastoo" (tütsüleme) merasimini kutlamışlardır. Eski yıla veda edip yeni yılı karşılamaya hazırlanan halk,

eski seneden kalan kötülüklerden arınmak için ardıç ağacı ile tütsüleme yapmaktadır (Akmataliyev, 2001:24). “Arça yardırıp” (ardıç yağı yakma) diye ifade edilen bu gelenek ile (Erdem, 2005:305), yakılan arça ağacının dumanı ve kokusunu evlerini, hayvanlarını tütsülemektedir. (Uca, 2007:162)

Ardıç ağacı günümüz Kırgızlarında da kutsal kabul edilmiştir. Salgın hastalıklarda ve yeni bir eve taşınmadan önce tütsü yapılmaktadır. Evden kötülükler çıksın, hasta olduğunda da mikroplar evden çıksın diye yapılmaktadır. Aynı zamanda Nevruz günü de ardıç yakılarak tütsüleme işlemi gerçekleştirilmektedir. Bu tütsüleme işlemi yapılırken de “Alas alas alas ar baleden kalas” söylenmektedir (Baktıgül Askaralieva, 22 yaş, Celal-Abad).

Kazak ve Başkurt Türklerinde görülen ateş ile kötülükleri kovma geleneğiyle ilgili, hasta birisinin çevresinde yağlı paçavrayı tutuşturup “alas, alas” diye gezdirilmektedir. “Alas, alas” Anadolu Türkçesinde alazlama şeklinde telaffuz edilir ve ateşle temizleme anlamına gelmektedir (İnan, 2013:68).

Türklerin kutsal kabul ettiği bir diğer unsurda ateştir. Türkler için ateş varoluş, yaşama alameti, ocaktır (Kafkasyalı, 2010:151). Türk Kültüründe aile ocağı atalarından kalan bir yâdigar olarak kabul edilmektedir. Ata ruhlarının bu ocaklarda hazır bulunduğu inanılmış ve ocak söndürülmemeye çalışılmıştır. Belli kuralları olan bu ocağın ata köşesine büyük hürmet edilirdi. Ocağın üst kısmına kimse geçemez, gelinler ayak basamazlardı (Yörükan, 2006:66-67).

Türk toplumunda ateş, ahiret inancı, dünya hayatı inancıyla özdeşleşmiştir (Atalay, 2017:259). Ateşin dünyayı yenilediğini ve kötülüklerden arındırdığına inanan Kırgızlar, doğanın canlandığı Nevruz günü ateş ile ilgili âdetleri gerçekleştirmişlerdir (Cumakunova, 1999:77). Tıbbın ileri düzeyde olmadığı dönemlerde de bazı hastalıklar ateş ile tedavi edilmiştir (Gömeç, 2011:52) Kırgızlarda hâlâ devam eden bir gelenek ise; yeni gelin eşinin ve akrabalarının evine gittiğinde evin ocağına yağ döker ve eğilip dua ederdi. (Kafkasyalı, 2010:152)

Türklerin “çevirme veya göçürme” adını verdikleri, ateşten atlama geleneği kötülükleri, hastalıkları bir yere göçürme inancıyla bağlantılıdır. Kırgızlarda hâlâ devam etmekte olan bu geleneğe sara hastalığının dualarla horoz, koyun gibi küçük hayvanlara göçürülmektedir. Göçürülme ayininin günümüze kadar gelen bir başka âdette, evde

kırılan çanak ve çömleği çocukların başı üzerinde birkaç kez döndürülür ve tükürtülerek göçürülmesidir (Cumakunova, 1999:77-78).

Ateşin Nevruza bağlanmasının nedenlerinden biri Zerdüştlükte ateşin 20 Mart gecesini yaratılmış olmasıdır. Zerdüştlükte kutsal kabul edilen ateş, kirlenmesin diye ölümler yakılmamaktadır. Ateş söndürmenin büyük günah olduğuna inanılmaktadır (Aksoy, 1998:110-112)

Sadece Kırgızlarda bayrama katılan “Tökme Akınlar” ve “Manasçılar” ismi verilen halk şairleri, kopuz eşliğinde şiirlerini okur. Manasçılar ise Manas’ı heyecanlı bir şekilde halka söylerdi (Azizov, 2002:42)

Hayvancılıkla uğraşan Kırgızlar da, göçebelik ve yarı göçebelik hayat şartlarının etkisiyle oba kültürü oluşmuştur (Japorav, 2002:877). Konut tipi genellikle çadırdır. Bu ise ahşap yapısı ve keçe örtüsü sayesinde kolaylıkla kurulmaktaydı (Bedalbayev, 2002:914). Kırgızlarda Nevruz’un sembolü olarak çadır ‘bozüy’ ün kurulmasıdır. Keçeden yapılan bir Kırgız çadırı olan bozüy Nevruz’da mutlaka kurulurdu. Bir giriş kapısı bulunan bozüy daire şeklinde olurdu. Tepesinde ise aydınlatma yeri vardır ve gökyüzünü temsil etmekte idi. Yağışlı havalarda ve akşamları da bu aydınlatma yeri kapatılmaktaydı. (Erdem, 2000:245). Mutfak bölümü bir paravan ile ayrılırdı. Ağır misafirlerin oturacağı yerler halı ile örtülür, daha alt sınıf misafirlerin oturacağı yere ise keçe örtüler serilirdi (Eröz, 1991:95).

Ahşap iskeleti olan çadır kolaylıkla sökülüp, istenilen yere kurulurdu. Nevruz ile bütünleşen bozüyde, aksakalılar ve misafirler ağırlandı (Erdem, 2000:245). Eskiden evleri olmadığı için de bozüy Kırgızların kutsal evi olarak kabul edilirdi. İyi ve kötü günlerde kurulan bozüyde kapıdan girdiğin yerin sol tarafı mutfak, sağ tarafı uyumak için kullanılırdı. Günümüzde mutfak kısmı kaldırılmıştır ve sadece sohbet etmek için kullanılmaktadır. Düğünlerde mutlaka kurulan bozüye evlenecek kızın çeyizi koyulup gösterilmektedir. Aynı zamanda cenaze törenlerinde kurulup içinde yas tutulmaktadır. Bozüyün içerisinde kadınlar, dışında ise erkekler ağlamakta, yas tutmaktadır (Baktıgül Askaraliev, 22 yaş, Celal-Abad).

Kırgızlar Nevruz hazırlığına yedi gün önceden bayram temizliği ile başlarlardı. Ağaçlar budanır ve yedi kazanda en güzel yemekler Nevruz günü için pişirilirdi.

Canlanış ve diriliş anlamı taşıyan “sümelek” ve “Nooruz Çön Köcö” yemekleri özellikle yapılırdı (Akçora, 2006:34).

Sovyet döneminde Müslümanlara özellikle Stalin döneminde baskılar artmıştır (Çorotekin, 2002:753). İktidara karşı gelme ve halk bayramları gibi ideolojik sebeplerden ötürü Nevruz, eski Sovyet zamanında bir süre yasaklanmış ancak halk gizli olarak kutlamaya devam etmiştir (Turgunbayev, 1998:168).

Sovyetler zamanında bazı dönemlerde bayram hazırlığına resmi kurumlarda bir hafta öncesinde muntaka temizliğiyle başlanırdı. Her kurum bayram programını hazırlar ve bu program bütün halka açık olurdu. Açık alanda yapılan bayram şenlikleri genellikle her kurumun bahçesinde ve stadyumlarda yapılırdı (Erdem, 2000:241).

Nevruz bayramında halk birbirinin bayramını “bayramınız menen” diyerek kutlardı. Önemli kişilerin konuşmaları meydanlarda yapılırdı. Gece yapılan şenliklerde “al-şoola” (meşaleler) ile ışık gösterileri geceye ayrı bir renk katardı. Yeni yılın hangi hayvan yılı olduğunu gösteren hayvan motifinin ışıkla gösterimi en görkemli gösterilerindendi. Kırgızistan’ın Oş ilinde bulunan Süleyman Dağı’nda ve Babür’ün hatırasına yapılan makamın olduğu yerde 1988 yılında yapılan ve yeni yılı ifade eden “aslan” gösterimi uzun süre ışıklandırılmıştı (Erdem, 2005:312-313).

4.3.2.Ülüş Bayramı

“Kesilen hayvanın etinden pay” ülüş olarak bilinmektedir. Her mevkinin kendine özel bir “ülüş” ü bulunmaktadır. Belli bir mevkide oturan kabile kesilen hayvandaki hakkını temsil etmektedir (İnan, 1998:251).

Kırgızlar arasında “Yayla Bayramı” olarak kabul edilen bu bayram atların hamisi olarak görülen “Kambar Ata”nın hatırası için kutlanmaktadır. Yaylaya gidildikten hemen sonra üç dört gün boyunca sağılan kısıraklardan kımız elde edilirdi. Sonra kımız, kesilen koçun tulum (tulum, karnı yarmadan deriyi bütün halinde çıkarma) derisinin tüyleri ütülerek (yakılarak) içine doldurulurdu. Yayladaki tüm halk çağrılarak ve “ülüş” türküleri eşliğinde yapılan kımız ve etler misafirlere ikram edilirdi.

Yılki çobanları ise, “Şırıldandı” yani Kambar Ata’nın türküsü ile Ramazan geldi türküsü olarak kabul edilen “Caramazon” adlı türküleri söylerlerdi. Bu türküleri

söylerken de ev ev dolaşıp yiyecek toplarlardı. Yıllık çobanları dolaşırken, ülüş yerinde destanlar, türküler söylenirdi. Manasçılar ise Manas destanından kesitler anlatırlardı (Oğuz, 1996:304). Kırgız Türkleri, manas destanını ezbere bilen ve meslek olarak manas anlatıcısı olan kişilere “manas ı” ismini vermektedir. Manas ılık Kırgız Türklerinde saygı duyulan bir unsurdur. Mesleklerin en önemlisi ve üstünü olarak görülür (Ekinci, 2010:161).

Göçebe kültür içerisinde yaşıyan Kırgızlar, sözlü edebiyatlarından Manas destanına daha çok sahip çıkmışlardır (Kolcu, 2002:992). Kırgızlarla ilgili her bilgi Manas destanında bulunmaktadır. Etnografik, sosyolojik, folklorik yapılarını, (Gölgeci, 2002:967) halkın yaşam tarzı, gelenek ve görenekleri, aile ve evlilik ilişkilerinin anlatıldığı destan beş yüz bin satırdan oluşmaktadır (Koçkunov, 2002:888). Manas destanında eski Türk inanışlarının izleri bulunduğu gibi, Kırgızlar ile gayrimüslimlerin daha çok Kalmukların mücadeleleri anlatılır (Saray, 2002b:444).

Bu bayramda oynanan oyunlar ise; “Balkan K r ş”, “Arkan Tartışmay”, C o  abış”, “Yınıy Enmey”, “Tokuz Korgool”dur. Oyunların ardından da dualar edilip Fatihalar okunarak bayram sona erdirilirdi. Kırgızlarda günümüzde de yaylacılık geleneği devam etmekte ve ülüş bayramı kutlanmaktadır (Oğuz, 1996:304).

4.4.G Z BAYRAMLARI

4.4.1. e kor Bayramı

“Baba Dıykan” Kırgız çiftçilerin piri olarak görülmekte olup bu bayram onun anısına kutlanmaktadır.  e kor, çeşitli pratikleri, ekinlerin ekilip biçilmesi, saplarla tanelerin ayrılması için sürülmesi ve savrulması aşamalarında yapılırdı. Ziraat iliği benimseyen Kırgızlar  e kor’u mevsim olarak “göze giriş” bayramı olarak kabul eder. Yaz sonunda tığlar (samanla karışık taneli yığın) savrulup  e  ortaya çıkınca kutlanılmaktadır.  e  çıkınca komşular davet edilerek, koyun, keçi, oğlak ve kuzu kesilerek ziyafet verilmektedir. Ziyafet bittiğinde de türküler söylenerek, dualar edilerek bayram sonlandırılır.

Günümüzde de ziraatçiliğe büyük önem veren Kırgızlar, bu bayramı Baba Dıykan'dan hatıra kaldığını söyleyerek devam ettirirler (Oğuz, 1996:304).

Mevsimsel bayramlar Yenisey Kırgızlarında üçe ayrılmaktadır. 9 Mayıs'ta ilkbahar bayramı kutlanmaktadır. Kırgız takviminde ise mart ayına rastlamaktadır. 28 Ağustos'da yaz bayramı olarak kutlanmaktadır. Kırgız takviminde haziran ayıdır. Üçüncüsü 28 Eylül'de sonbahar bayramı kutlanmakta ve Kırgız takviminde temmuz ayına rastlamaktadır.

“Karga-Tay” bayramı ise Kırgız kadınları tarafından kutlanan bahar bayramıdır. Erkekler ve yedi yaşından büyük erkek çocukları bayrama katılamazdı. Bu bayram mayıs ayı ya da Sarıça-ay denilen ayda kutlanmıştır (Çay,1991:48-49)

4.5.DİNİ BAYRAMLAR

4.5.1.Ramazan Bayramı

Kırgızlar Ramazan orucundan bir gün öncesine “Arapa” (şek günü) demektirler. Bu gününde bayram gibi geçirmektedirler. Ramazan ayı dini duygular içinde geçirilir. İftar için komşular sırayla birbirini yemeğe davet ederler. Aş (Kırgız pilavı) ve çorba her sofrada bulunur (Polat, 2002:170-172).

Türkistan'da “ölülerin bayramı” ve “büyük bayramı”ni Ramazan Bayramı, “dirilerin bayramı” ve “küçük bayramı” ise Kurban Bayramı olarak bilinmektedir. Türkistan Türklerinden olan Kırgızlarda Ramazan Bayramının ilk gününde atalarının ruhlarının evi ziyaret ettiğine ve ölü ruhların kendilerinden dua beklediklerine inanılır. Bu yüzden Kırgızlar arife günü ve bayramın ilk gününde Kur'ân-ı Kerim okuturlar (Polat, 2013:1063). Yağda kızartılan borsok yapıp dağıtırlar (Polat, 2002:179).

Eski Türklerde atalara saygı büyük önem taşır. Türk mezarlarına yapılan saygısızlıklar cezalandırılmıştır. Ölen atalarını mezarlara değerli eşyaları, atları, kılıçları ile gömerek öteki dünyada rahat yaşam süreceğine inanırlardı (Kafesoğlu, 2006:304).

Atalar kültü; eski Türk kültüründe yer almaktadır. Bu anlayışa göre ölmüş atalarının gelecek nesillere yardım ettiğine, cezalandırıldığına, koruduğuna, güç ve ilham verdiğiğine inanılır. Halk atalarına saygılarını göstermek için dini törenlerle onları

ululamaktadır (Zeren, 2007:337). Eski Türkler atalarına ve Göktenrı'ya erkek hayvanı kurban olarak keserdi. Çoğunluklada at kurban edildiği bilinmektedir (Kafesoğlu, 2006:307).

Atalar kültü soy kütüğüne bağlı olarak, Türklerin geçerli saydıkları devletin ve kavmin kurucuları olan ataları ile boyun kurucusu ve büyük hükümdarların (Oğuz Kağan) soy kütüğüdür (Zeren, 2007:338).

Eski Türklerde aynı zamanda atalarının hayır dualarını almak için onlara saygı duyup dua ederlerdi. Günümüz Türk toplumlarında hâlâ devam eden bir gelenek olmuştur. Önemli devlet adamlarına, şehitlerin ve aile büyüklerinin ruhları şâd olması için onlara dua ederler ve onların hayır dualarını aldıklarına inanarak ahirette huzurlu olacaklarına inanırlardı (Zeren, 2007:343-344).

Kırgızlar ölülerinin ardından çok fazla merasim düzenlemektedirler. Bunda Şamanizm ve Budizmden kalma gelenekleri de etkili olmuştur. Türkiye Türklerinde ise ölünün ardından sadece yedisi ve kırkı mevlidleri okunmaktadır (Gölgeci, 2002:971).

Kırgızlar atalar kültürünün etkisiyle ölmüş atalarının mezarlarını yüksek yerlere yapıp, kutsal kabul ederlerdi. Atalarının hâlâ aralarında yaşadıklarını düşünmüşlerdir. Yine atalar kültürünün etkisiyle yaşlılara saygı ve hürmet göstermektedirler (Polat, 2002:902).

Caramazan sadece Kırgızlarda değil kazaklarda da bilinen bir gelenektir. Ramazan ayının 15'inden sonra bir araya gelip caramazanı mahalle mahalle dolaşp söylemektedirler. Maddi durumu iyi olanlarda bu gençlere koyun, at ya da barsak, şeker, yağ gibi yiyecekler verirlerdi (Polat, 2002:173).

Ramazan Bayramı, bayram namazı ile başlamaktadır. Özbeklerde olduğu gibi Kırgızlarda da bayram namazından sonra gelin ve genç kızların evi, avluyu ve sokağı temizlemesi bir adettir (Cihan, 2006:118) Kırgızlarda aileden uzakta okuyan ve çalışan gençler bayramlarda ailelerin yanına gitmezdi (Cihan, 2006:129).

Bayram günü herkes en temiz ve güzel elbiselerini giyerdi. Halkın büyük katılımıyla mahalle mescitlerinde erkekler bayram namazını kılardı. Mescitlerin yanında şehirlerin büyük meydanlarında, devlet yetkilileri hatta yabancı ülke temsilcileri de başkent Bişkent'te büyük kalabalıklarla coşkulu bir şekilde bayram namazı kılınırdı.

Ardından mezarlıklar ziyaret edilerek Kur'ân Kerim okunurdu. Bayram ziyaretlerinde öncelik yakın zamanda ölenlerin evi olurdu. Kırgızlar en güzel yemeklerini pişirip, misafirlere ikram ederlerdi. Akşam olduğunda ise küçük büyük bütün aile üyeleri toplanarak, kötü ruhlardan ve cin-şeytandan korunmak için tütsü yakar ve dua ederdi (Erdem, 2005:314-315).

4.5.2.Kurban Bayramı

Dirilerin bayramı, küçük bayram olarak bilinir. Ramazan Bayramı'nda yapılanlar bu bayramda da yapılırdı (Polat, 2002:179). Durumu iyi olan Kırgız aileler bir koyun, durumu orta olan yedi aile de bir araya gelerek büyükbaş hayvanı kurban keserlerdi. Kırgız aileler kurban etini yakınlarına verir ve misafirlere ikramda bulunurdu. Kırgızistan'ın bazı bölgelerinde ise, kurban kesemeyen ailelerin olmasından dolayı, kesilen kurban eti pişirilerek akraba ve komşulara dağıtılırdı (Erdem, 2005:315).

Kırgızlarda Kurban bayramının ilk günü kesilmektedir ve resmi tatil olarak bir gün kabul edilmiştir. Bayramda ziyaretlere önem verilir. Akraba, eş, dost hatta Rus ailelere bile bayram ziyareti için gidilmektedir. Bayram günü en az yedi adım yürümeli ve yedi aile ile bayramlaşılması Kırgız inanışlarından (Polat, 2002:179-180). Ramazan ve Kurban bayramları arasında nikah kıyılmamakta, düğün yapılmamaktadır (Polat, 2002:173).

4.6.YILBAŞI

Çok fazla etnik grup ve sosyal tabakalar arasında farklılıkları olan Kırgızistan'da yılbaşı özel bir gün kabul edilmekte ve bayram olarak kutlanmaktadır. 31 Aralık 2005'de yapılan yılbaşı kutlamalarında ülke ikiye ayrılmıştır ve kuzeyinde görkemli bir tören düzenlenirken, yerel kültürün mevcut olduğu güney kısmında ihtişamlı bir kutlama yapılmamaktadır. Yılbaşında sokak ve caddeler süslenmekte her yer aydınlatılmaktadır. Bu günde hediyeleşerek birbirlerine iyi dileklerde bulunurlar. Yeni yıl yemeği için eş dost bir araya gelirdi (Cihan, 2006:427).

4.7.AİLESEL KUTLAMALAR

4.7.1.Bebeğin Doğumu

Bebeğin dünyaya gelişini ifade eden kutlamalardır ve bu güne Djenkek Toi ismi verilmektedir (Küçük Kurt, 1998:201). Çocuğun doğumu ile bütün aile sevinç duymaktadır. Doğumdan sonra tören düzenlenmekte ve bütün eş dost davet edilmektedir. Gelen misafirler “beşik boogor bek olsun”, “tukumugor gövoysun” diyerek ailenin mutluluğu paylaşılmaktadır (Erdem, 2005:274). Kırgız kültürüne göre; “sarımay” ismi verilen eritilmiş inek yağı, bebeğin ilk yemeği olarak verilmektedir. Bu yağ bebeğe emzirildikten sonrada ilk giysisi “it köynük” giydirilmektedir. Köyün aksakallıları yeni doğan bebeğe uzun ve mutlu bir hayat için dua edilmektedir (Koçkunov, 2002:888-889).

4.7.2.Bebeğin Göbek Bağı Kesimi

Tushoo Kesuu ismi verdikleri bu günde oyunlar oynanıp, eğlenceler düzenlenirdi. Bu günde çeşitli yemekler ikram edilmektedir (Küçük Kurt, 1998:201).

4.7.3.Bebeğe İsim Koyma

Çocuğa isim koymaya çok fazla önem veren Kırgızlar birçok tören düzenlemişlerdir. Doğayla iç içe olan Kırgızlar, çocuklarına da bitki ve hayvan isimlerini vermişlerdi. Bunların bazıları ise; Gökbörü, Bozkurt, Kartal, Arpa, Toruntay’dır (Erdem, 2005:275). Bebeğin ismini aksakallılar koyardı. Kırgız kültürüne göre kadınlar koyamazdı (Koçkunov, 2002:889).

Sovyetler Birliği döneminde baskılara maruz kalan Kırgızlar, geleneksel isimleri kullanmaya devam etmişlerdir Baskılar altında zor şartlar geçiren Kırgızlar geleneklerini yaşatmak adına kullandıkları kelimelerin arkasına “bek” sözünü eklemişlerdir. Sovyetbek, Mirbek örneklerindeki gibidir. Kırgızlar İslamiyeti kabul etmesiyle de Ehl-i Beytten olanların isimlerini çocuklarına vermişlerdir (Erdem, 2005:277-278)

4.8.BAYRAMDA OYNANAN OYUNLAR

Nevruzda oynanan poyunlar şunlardır; “Er Oodarış”, “Balkan Küröş”, “Köz Tanmay”, “Arkan Tatışmay”, “Er Sayış”, “Töö Çeçmey”dir. Bu oyunların dışında aygır ve “kuman”lar koşturulur, “corgo” yürüyüşleri yapılmıştır (Oğuz, 1996:308).

4.8.1.Kız Kuumay

Delikanlılar ve genç kızlar arasında oynanan bu oyunda at üzerinde bulunan genç kızın kaçmasıyla oyun başlardı (Küçükyıldız, 1994:12). Atlı erkeğin kızı yakalayıp öpmesi hedeflenmekteydi (Küçükkurt, 1996:95). Genç erkek önceden belirlenen mesafenin içinde atlı kıza yetişerek onu öpmeye çalışırdı. Erkek bu mesafede atlı kıza yetişirse oyunu kazanmış olurdu. Eğer erkek yetişemezse kız erkeğe yetişmeye ve onu kırbaçlamaya çalışırdı. Bu oyun için kız ve erkeğin binicilik yeteneğinin iyi olması gerekirdi. Kırgızlarda ve yakın komşusu Kazak Türklerinde hâlâ varlığını devam ettiren bu oyun diğer Türk topluluklarının spor geleneğinde unutulmuştur (Turgunbayev, 1998:170).

Günümüzde ise bu oyunda değişiklikler yapılarak mesafe kısaltılmış ve oyun daha kısa zamanda bitmektedir. Genç kızı yakalayamayınca erkeğin kızı kovalamasıda sonradan getirilen yeniliktir (Akmataliyev, 2000:33).

4.8.2.Er Sayış

Bir savaş oyunu olan er sayış eski devirlerden günümüze ulaşan bir oyun olmuştur. Geçmişte onu ve namus adına ölümüne yapılırken, günümüzde ılımlaştırılarak oynanmıştır. (Akmataliyev, 2000:34). Cesur ve korkusuz yiğitleri at üzerinde karşı tarafı mızrakla düşürmeye veya öldürmeye çalışmıştır (Küçükyıldız, 1994:12). Savaş giysisine benzeyen özel elbiseler olan bu oyunda keçe yelekten, öküz derisinden ve demir zırhtan oluşan kıyafet kullanılmakta ve kalp üstüne kalpak konulmaktadır. Oyun esnasında rakibin gövdesine vurularak düşürülmeye çalışılır. Diğer bölgelere vurmak yasaktır. Attan düşen oyunu kaybetmiş olur (Akmataliyev, 2000:34). Daha sonraları bu mızrakların ucuna paçavra sarılarak oynanmıştır (Küçükyıldız, 1994:12).

4.8.3.Kök Börü, Uğlak Tartmay (oğlak kaçırma)

Kırgızların geleneksel oyunları arasında yer alan bu oyun, bayramlarda ve eğlencelerde bir araya gelen halk arasında oynanan bir oyundur. Oğlak, teke ve keçi ile oynayanlar Çü, Narın ve Talas bölgeleri halkı; dana ve 6 aylık tosun ile oynayanlar ise Güney Kırgızistan bölgesi halkıdır. (Akmataliyev, 2000:34). At üzerinde oynanan bu oyunda ikişer ya da dörder kişilik takım oluşturulmaktadır. Oğlak rakibin engellemelerinden kurtularak karşı kaleye götürülmeye çalışılmaktadır. Oyunun ana teması başı ve bacakları kesilen oğlağın, gol atmak suretiyle sahanın ortasından karşı kaleye götürülmesidir (Küçükkurt, 1996:95). Günümüzde ise oyun daha dar bir alana alınıp, hipodramlarda oynanmaktadır. Buda oyunun doğal ortamını bozduğu için kuralları bozmaktadır.(Akmataliyev, 2000:32).

4.8.4.At Küröşü (at güreşi)

Bu oyunda at üzerine çıkan iki kişi birbirlerini iterek-çekerek düşürmeye çalışmaktadırlar. Bu oyunda rakiplerin ağırlıklarının birbirine yakın olmasına dikkat edilmektedir. Oyunun sonunda kimse birbirini düşüremezse iyi oynayan kazanmış sayılmaktadır (Küçükkurt, 1996, Ankara:95).

4.8.5.Toguz Taş (Dokuz Taş)

İki kişinin karşılıklı oynadığı bu oyunda amaç tahtanın üzerinde dokuz taşın 18 oyuğa yerleştirilmeye çalışılmasıdır (Küçükkurt, 1996:95).

4.8.6.Köz Tanmay

Göz bağlama oyunudur. Eşarpla bağlanan bir sopa daire şeklinde olan halkın ortasına dikilmektedir. Her kabileden gönüllü yirmi otuzar kişiye ortaya dikilen sopa önce gösterilir, ardından gözleri bağlanır. Gözleri eşarpla bağlanan oyuncular sopayı aramaya başlar ve ilk bulan kişi oyunu kazanmış olur (Erdem, 2005:263)

4.8.7.Tıyın Enmey

At üzerinde oynanan bu oyunda, herhangi bir yere konulan nesneyi at üzerinden el ile almaya çalışılmaktadır. Yerdeki nesneyi ilk önce alan atlı kişi oyunun galibi olmaktadır. Oyundaki önemli husus atın güçlü olmasıdır (Erdem, 2005:263).

4.8.8.Arkan Tartışım

Urgan çekme oyunu olan arkan tartışım oyununda, oyuncuların üzerinde sadece pantolonları kalır ve ayakkabılarını dâhil çıkarılmaktadır. Bir urganı iki takım hâlindeki oyuncular elle tutarak çizilen çizgiden kendi taraflarına çekmeye çalışırlar. Rakip takımı çizgiden kendi taraflarına çeken oyuncular oyunun galibi olur (Erdem, 2005:264).

4.8.9.Kız Oyunu

Evlilik düğünlerinde oynanan bu oyunda gelin ve damat arkadaşlarıyla karşılıklı oturmaktadırlar. İki taraftan seçilen temsilciler oyunu başlatmaktadır. Kızlar tarafını temsil eden oyuncu bağlanan eşarpla erkekler tarafına giderek beğendiği kişinin sırtına iki tokat vurmaktadır. Sırtına vurulan erkekte yerinden kalkıp şarkı söyler ve elindeki eşarpla kıza tokat atar, ardından kız şarkı söyler ve sonra oyun eşarpların birbirlerine verilmesiyle devam eder. Amaç eşarplar kendi takımlarında tutarak korumaya çalışmaktır (Erdem, 2005:264).

4.8.10.Güreş

Kırgızlar güreş oyununda yumruk ile dövüşmeyi bilmezler. Birbirlerinin kuşaklarından tutarak beceri ve özenle güreşirlerdi. Kız erkek karışık şekilde oyunlar arasında şarkılar söylenirdi. Kadınlar bu şarkı ve türkülerle kendilerini överler ve erkekleri komik duruma düşürmeye çalışırlardı. Erkekler ise aşkın güzelliğinden bahsedip, kendilerini savunurlardı. İzleyicilere de hoş dakikalar yaşatılırdı (Levşin, 1993:19-20).

4.9.BAYRAM YEMEKLERİ

Kırgızlar göçebe kültürün etkisiyle sütün her çeşidini kullanmaktadırlar. Kızartma ve haşlama olarak tükettikleri eti, genellikle koyun ve taydan elde etmektedirler. Milli içkileri ise kımızdır (Erdem, 2000:238). Kımız, kısrak sütü ile deri tulumların içinde mayalanıp arada çırpılmasıyla elde edilmektedir (Bacon, 1965:43)

Misafir geldiğinde sofraya ilk önce her türlü kuruyemiş, kuru meyveler konularak sohbet eşliğine yenilmesi sağlanmaktadır (Erdem, 2000:238).

4.9.1.Ekmek

Bitki kökleri ve yabani meyvelerini Kırgızlar yemeklerinde fazlaca kullanırlar. Kadın ve çocuklar yaz aylarının başlarında “kandık” ve “sarana” toplarlardı. Kandık ve saranalar yıkanıp kurutularak hazırlanır ve her aileye en fazla beş torba verilirdi. Kurumuş damarları “cargılçaktan” (el değirmeni) dedikleri alet ile geçirip “botko” (darı unu) hazırlayıp, ekmeği yaparlardı (Butanayev ve Butaneyeva, 2007:147).

4.9.2.Beş Parmak

Beş parmakla yenilmesinden ismi beş parmak olan bu yemek Kırgızların en meşhur yemeğidir. Kesme ismi verilen ve ince kesilen hamurun üzerine çok küçük doğranan et ve soğandan meydana gelen sosun ilave edilmesiyle hazırlanmaktadır.

4.9.3.Cılkı

At eti anlamına gelen cılkı, Kırgızistan’da başıboş atların kesilmesiyle yapılan yemektir. Sofraya et yemeği ve sucuk gibi soğuk olarakda konulmaktadır. Kırgızlara ait diğer yemekler ise; olarak lagman, mantı, pilmını, pilav (pilof), şiş (şaşlık) dir (Küçükkurt,1996:94).

4.9.4.Çon Köcö

Yeni yıla girerken ve temizlenmiş buğdaydan yapılan Kırgız yemeğidir. Yedi hanenin biraraya gelip kıştan geriye kalan yiyeceklerin karıştırarak pişirilmesiyle yapılmaktadır. (Oğuz, 1996:308) Ayrıca bulgur ya da darı yarmasıyla yapılan bir çeşit tirittir (Karaman, 2014:182).

4.9.5.Tokoç

Nevruzda ve diğer bayramlarda yapılmaktadır. Kırgızlarda 40 sayısı kutsal kabul edildiği için Nevruzda 40 adet tokoç yapılır. Yağda yapılan bir ekmek çeşididir. Yine bol yağda yapılan bir diğer yiyekte boorsoktur. Nevruz günü yapılan yiyeceklerden biridir (Baktıgül Askaraliev, 22 yaş, Celal-Abad).

4.9.6.Sümelek

Halk arasında yaygın olarak bilinen inanışa göre sümelek (sümölök) su ve melek kelimelerinin birleşmiş hâlidir. Nevruz kutlamalarında hazırlanan sümelek kutsal sayılmakta ve cennet yemeklerinden biri olarak kabul edilmektedir (Erdem, 2005:307).

Sümeleğin ortaya çıkışıyla ilgili Kırgızların bir rivayeti vardır. Bu rivayete göre; halk yazın birinci ayında (Martta) büyük bir kıtlıkla baş başa kalmıştır. Halk ellerinde kalan son yiyecekleri bir araya getirip yemek yapmaya karar vermişlerdir. Kimisi birkaç tane buğday, kimi bir tutam un, kimi bir kaşık yağ, kimisi de birkaç adet kuru erik getirip kazana doldurmuşlardır. Kazanın kaynamasıyla güzel kokular etrafa yayılmıştır. Kokuyu duyan çocuklar ve halk mutluluk içinde bu “el sümelek” adını vermişlerdir. O yazda büyük bolluk yaşayan Kırgızlar bu yemeği ve bu günü mübarek kabul etmişlerdir. Böylece yeni senenin kutsal yemeği sümelek olmuştur (Oğuz, 1996:306).

Bir başka sümelek rivayeti ise Hz. Ömer döneminde gerçekleşen bir olayın benzerini Türkler kendi içlerinde benimsemişlerdir. Rivayete göre kocası vefat eden on çocuklu fakir bir kadın zorluk içinde yaşamaktadır. Çocuklarına yiyecek bir lokma bulamayan kadın, onları avutmak için su dolu tencerenin içine buğday tanesi ve taş

atarak ateşin üzerinde kaynatmıştır. Rızık için dua eden kadının çaresizliği sonuç bulmuş ve Allah o tencerede kaynayan buğdaya hoş bir tat vermiştir (Erdem, 2000:242).

Halk arasında farklı anlatımları bulunan sümelek, birlik ve beraberlik içinde yapılmaktadır. Sümelek pişirilmesinin yeni yıla bereket ve bolluk getireceğine ve yüce Tanrının halka bereket ve rahmet sunacağına inanılır (Erdem, 2005:308).

Nevruz Bayramı'nın ana yemeği olan sümelek hazırlığına bayramdan önce başlanır. Halkın kararıyla yapımına başlanan sümelekte ilk önce buğday suyun içine konularak çimlenmesi beklenir (Turgunbayev, 1998:41). Buğday temizlendikten sonra bir gün suda bekletilir. Ertesi gün ise tekrar temizlenen buğday, bir tahtanın üzerine serilen sofra bezinin üzerine yayılıp, üstü örtülür ve ılık yerde muhafaza edilir (Oğuz, 1996:306). Abdestli biri sabah akşam bu bezlerin nemli kalmasını sağlamaktadır. Buğday çimlenirken ehil bir kişide sümeleğin ocağını hazırlar ve kible doğrultusunda kazan oturtulur (Erdem, 2005:308). İki hafta kadar çimlenen buğday bayram sabahı havanda dövülür (Turgunbayev, 1998:41). Üç defa yapılan bu işlem sonucunda buğdaydan süte benzer su çıkmaktadır. Çimlendirilmiş buğdayın beş katı kadar un bol su ile sıvı hamur hâline getirilmektedir. Sümelek pişirilirken buğdayla orantılı ısıtılmış yağ kazana konulmakta ardından üzerine sulandırılmış un ilave edilmektedir (Erdem, 2005:309).

Bunun yanında erik, kuru üzüm (Oğuz, 1996, Ankara:307), çaylardan toplanan yarısı beyaz yarısı siyah en az yedi ve çoğunlukla 41 taş kazan konulur. Koyulaştıktan sonrada buğdayın ilk suyu ilave edilir. Karıştırma kürekleri kazanın üstüne çapraz konularak üzerine “desturhan” adı verilen örtü örtülmektedir (Erdem, 2005:310). Piştikten sonra ihtiyarlar ve kadınlar çağrılarak Allah'a dua edilir ve Fatihalar okunmaktadır (Turgunbayev, 1998:41).

Birkaç ailenin bir araya gelmesiyle yapılan sümölök kutsal yemek olarak kabul edilmektedir. Sabah erkenden açılan sümeleğin tadına ilk önce evin sahibi ya da en büyüğü eliyle bakmaktadır. Sümeleğin yapıldığı gün yağmur yağması beklenmektedir. Eskiden dede ve nineler yağmurun yağıp otların yeşermesi ve hayvanların beslenmesi için sümeleği yaparlardı. (Baktıgül Askaraliev, 22 yaş, Celal-Abad)

Çok eski dönemlerden itibaren sümelek tedavi amaçlı kullanılmaktadır. Buğdayın filizlerini ilaç amaçlı kullanan bilim adamları İbn-i Sina, Yunan âlimi

Dioscorides ve Hipokrattır. Buğday filizinin yapısında mikro elementler ve E.F.B vitaminleri mevcuttur. F vitamini kanı sıvılaştırır, atardamar kan basıncını normalleştirir. E vitamini ise merkezi sinir sistemini ve vücudun kan basıncını normalleştirir. Sümelek, sert kışın sona erdiği ve sebze ile meyvelerin yetişmediği dönemde insan vücudu için tam bir vitamin deposudur (Yıldız, 2004:301).

BEŞİNCİ BÖLÜM

UYGURLARDA BAYRAMLAR

5.1.UYGURLAR

Uygurlar sonradan bugünkü Moğalistan'da yani Ötüken'de yaşamaktaydı. Daha sonraları Orta Asya'nın Türkistan adı verilen bölgesinde hayatlarını devam ettirmişlerdir (Çandarlıoğlu, 2012:242).

Uygur kelimesi “şahin gibi hızla hücum eden, orman halkı” anlamına gelmektedir. Divan-ı Türk'te ise, “kendi kendine yeter” anlamında kullanılmıştır.(Gömeç, 1997:12). Günümüz Türkçesinde ise “takip etmek” anlamına gelmektedir (Kafesoğlu, 2006:130).

Uygurlar İslamiyeti kabul edene kadar Göktanrı, Nasturilik, (Bakır, 2008:36), Budizm ve Maniheizm dinlerini benimsemişlerdir (Gömeç,1997:80). Çin Türkistan'ında en kalabalık Türk boyu olarak yaşayan Uygurlar, dilleri, gelenekleri, görenekleri ve fiziki görünüşleriyle Özbeklere benzemektedir. Ancak kılık kıyafetleri, toprağı ekip biçme yöntemleri, yiyecek ve içecekleri bakımından Çin tesiri altında kalmışlardır (Bacon, 1965:34).

Doğu Türkistan 1758 yılından önce Çin'e bağlıydı. Çin'in İngiliz kontrolüne girmesi ve kendi iç problemleriyle uğraşmasına rağmen, Doğu Türkistan'da görülen bağımsızlık hareketlerini bastırıp, kurulan devletleri ortadan kaldırmıştır (Yalçınkaya, 2006:95).

Doğu Türkistan'ı tamamen hâkimiyeti altına alan Çinliler, direnen Doğu Türkistan halkına da eziyet etmekten geri durmamıştır. Çin, Doğu Türkistan'ın bütün şehirlerine kendi yöneticilerini atayarak etkisini sürdürmüştür (Vurgun, 2018:122).

Mançu hükümetinin politik tedbirlerinden dolayı Doğu Türkistan'dan göçler olmuştur. İlk göç edenler Kulca bölgesinden Rusya'nın hâkimiyeti altındaki Türkistan'a geçmişler ve kuzey lehçesi ile konuşmuşlardı. İkinci göç gurubu ise İli nehrini batıya doğru izleyerek Türkistan'a geçmiş ve nehir kenarlarına yerleşmişlerdir. Bazıları ise daha güneye Alma Ata'ya doğru gitmişlerdir (Bacon, 1965:34).

Çin'in hâkimiyeti altında esir hayatı yaşayan bu ülkeye Avrupalılar "Asya'nın kalbi" adını vermişlerdir (Arpacık, 2008:105). Doğu Türkistan halkında kabile isimleri olmadığı için Türkler kendilerini XIX. yüzyılda Yarkentli, Kaşgarlı, Hotenli, Aksulu ve Turfanlı olarak adlandırdılar. Köylerde ve şehirlerde yaşayan bu halklar yerleşik kısmı oluşturmuşlardı (Gencal, 2016:370).

Günümüzde Çin Halk Cumhuriyetinin baskısı altında yaşayan Doğu Türkistan bölgesini Tanrı dağları, Tarım havzası ve Cungarya havzaları bölmüştür. En önemli nehri de Tarım nehridir. Başlıca vilayetleri ise; Kaşgar, Urumçi, Turfan, Hoten, Gulca, Aksu, Kumul, Yarkent, Kuça ve Karaşehir'dir (Arpacık, 2008:102-103). Geçmişte önemli bir yere sahip olan Aksu, Yarkent, Kaşgar, Kuça Hoten ve Turfan gibi şehirler günümüzde de gözde iskân bölgeleri arasındadır. Asya'nın ortasında bulunan Doğu Türkistan stratejik açıdan büyük önem taşımaktadır (Gömeç, 2015:330)

Doğu Türkistan da sulama yöntemi ile özellikle de pamuk tarımı yapılmaktadır. Tanrı dağlarının eteklerinde de hayvancılık geçim kaynağıdır. Diğer ülkelere göre Doğu Türkistan (Alptekin, 1973:27), yer altı ve yer üstü kaynakları açısından oldukça zengindir (Saray, 1997:242). Bu zenginlik ise Komünist ideolojiler ve emperyalist güçler tarafından kullanılmaktadır. Ayrıca bu zenginliğin Türklerin eline geçmemesi için Doğu Türkistan halkına işkenceler yapılmaktadır (Alptekin, 1973:27-36).

Çin'in esareti altında uzun yıllar yaşayan Doğu Türkistan halkı ağır vergiler nedeniyle ekonomik sorunlar yaşamıştır (Saray,1997:239). Aynı zamanda 1964 yılı itibarıyla Çin tarafından nükleer bomba denemelerin yapıldığı yer olmasıyla bölge halkı büyük sorunlar yaşamaktadır. Zira dünyaya sağlıklı bebekler geldiği gibi 200 binden fazla da Türk nüfusunun öldüğü bilinmektedir (Gömeç, 2015:330).

Çinliler Uygurlara en çok dini konuda baskı yapmaktadır. Nitekim 18 yaşından küçüklerin, öğrencilerin, kadınların, emeklilerin ve memurların camilere girmesi yasaktır. Ancak devlet kontrolünde onaylanan Kur'ân-ı Kerim nüshaları Uygurların elinde bulunabilmektedir (Sayın ve Koçak, 2017:19). Grup halinde camiye gidip ibadet etme, bazı eyaletlerin okunmasına kısıtlamalar, uzun duaların edilmesi, vaaz verme, şahıslar tarafından dini kurs ve okul açılması ve öğrencilerin dini eğitim veren okullara gitmesi bu yasaklar içerisinde (Dağcı ve Keskin, 2013:25).

Çin esareti altında yaşayan Doğu Türkistanlılar eğitim konusunda da geri kalmışlardır. Modern ve ileri düzeyde eğitim faaliyetleri yoktur (Saray, 1997:242). Günümüzde Uygurların eğitim dili Çince'dir. Çinliler tarafından Uygur dili askeri, siyasi idari alanlarda yetersiz kabul edilip Uygur kelimelerin yerine Çince karşılıklarının kullanılması mecburi tutulmuştur (Sayın ve Koçak, 2017:18). 2002 yılından itibaren Çin Uygurca kitapları imhâ etmiş ve Uygurların hac ibadetlerini yerine getirmesine engel olmuştur. Ayrıca cenaze törenlerine de bazı yasaklar getirmiştir (Dağcı ve Keskin, 2013:25).

5.2.UYGURLARDA BAYRAMLAR

Sosyal ve siyasi sebeplerden dolayı geleneksel bayramlar açık bir şekilde kutlanmamaktadır. Ancak Doğu Türkistan'ın güneyindeki bir çok bölgede dünyanın değişim rüzgarlarından etkilenip tekrar gün yüzüne çıkmış ve açıkça kutlanmaya başlanılmıştır (Rahman, 1995:14).

Uygurlarda devlet tarafından düzenlenen dini törenler ise; cenaze, ölü gömme ve atalar için düzenlenen saygı törenleridir. Dini olmayanlarda toy ve av merasimleridir. Bu merasimlerde de eğlenceler düzenlenmiştir (İzgi, 2014:81).

5.2.1.Nevruz Bayramı

Türkistan'da çok eski zamanlardan itibaren Türk boyları tarafından kutlanan yılbaşı ve Ergenekon'dan çıkış bayramı olarak bilinen Nevruz Bayramı'dır (Özkan,1996:309). Nevruz, Miladi IX. yüzyıldan bu yana Uygurlarda kutlanmaktadır. (Ali Kafkasyalı, 2005:161)

Ata yurtlarında, Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur Türkleri; yeni yıla veda edip yeni yılı, baharı karşılamak, yeniden doğuşu, canlanmayı temsil eden Nevruzu kutlamaktadır (Çay, 1991:76). Uygur Türklerinde yeni yılın ve baharın başlangıcı kabul edilen mart ayına, "Aram-Ay" ve "ram" ismi verilmiştir (Çay, 1996:25).

Bahar bayramı Uygur kağanlığı zamanında (745-840) törenler yapılarak kutlanmaktaydı. Tamır Irmağı kaynağında kurbanlar kesip baharın müjdeleyicisine

sunarlardı. Budizmi kabul eden Turfan bölgesine yerleşen Uygurlar ilkbahar aylarında topluca mabet yerlerine gidip baharı kutlamaktaydı. Mabetler şehir dışında olduğu için halk atlarına binip, kılıçlarını, oklarını kuşanıp giderdi. Uygurlar mabet yerinde bazı eşyalara ok atarak kötü ruhlardan korunduklarına inanırdı (Çay, 1996:22)

Nevruz'da Gülhanlar (ateş) yakılıp üzerlerinden atlanır, ateşlerin etrafında “Novruz meşrebi”nin parçası hâline gelen “pipa dansı” ve “ateş dansı” oynanırdı (Tanrıdağlı, 1995:40). Eski yıla veda edip yeni yılı karşılayan Uygurlar, Nevruz davulu çalarak Nevruz'un başladığını halka duyururdu. Nevruzun başlamasıyla da meydanlar dolup taşardı (Karaman, 2014:18).

Doğu Türkistan bölgesinde yaşayan günümüz Türklerinde Nevruz, gayri resmide olsa geniş kırsallarda, il ve ilçelerde görkemli şekilde kutlanmaktadır (Kafkasyalı, 2005:161). Uygurlarda Nevruz öncesi genel temizlik yapılırdı. Sokaklar ve caddeler temizlenir; yollar, köprüler tamir edilirdi. Ayrıca evlerde boya, badana yapılır, halı, kilimler yıkanır. Nehir, dağ kenarları, Pazar alanları ve ibadet yerleri de Nevruz için temizlenirdi (İnayet: 2004:426).

Halk Nevruz sabahı erkenden kalkıp camilere gider, Kur'ân okunur ve kabir ziyaretlerinde bulunurdu (Akçora, 2006:35). Uygurlar bu günde kimsesizlere, yaşlılara, fakirlere maddi açıdanda yardım ederdi (Kafkasyalı, 2005:161).

Doğu Türkistan'da Nevruz kutlamaları coşkuyla kutlamaya devam edilmektedir. Doğu Türkistan Urumçi TV'sinde 1989 yılında Nevruz ile ilgili yayınında şu bigiler yer almıştır; “Nevruz, ilkbahar mevsiminin elçisi, gece ile gündüzün eşit olduğu ve tabiatın en adaletli günüdür. Nevruz Bayramı, Uygurların ananevi bir törenidir. Ecdatlarımız kabile, oymak şeklinde göçmen hayatı yaşadıkları çağlardan beri bu günü milli bayram olarak kutlaya gelmektedir.” (Gökbayrak, 1994:14)

Yine Doğu Türkistan Kaşgar televizyonu 1989 yılında “Nevruz Bulak” isimli Nevruz programı hazırlanmıştır. Hazırlanan programda Kaşgarlı Mahmut'un mezarının yer aldığı Opal kazasında yer alan “Nevruz Bulak” isimli mahalde düzenlenen kutlamalar gösterilmişti. Kutlamalarda şair ve koşakçılar nevruznameleri okuyup, yazılı olan kağıtları Nevruz Bulak'a bırakmışlardır (Çay, 1996:41) .

Ünlü dilbilimci Kaşgarlı Mahmut'un Opal'deki mezarına Kaşgar civarından birçok kişi ziyarete gelip, Nevruz Bayramı'nı kutlamaktadırlar (Rahman,1995:14). Bu

günde hediyeleşmek, selamlaşmak önemlidir. Halk birbirinin bayramını en içten dileklerle kutlamaktadır (Karaman, 2014:19).

5.2.1.1.Nevruz Eğlenceleri

Oyunların genelinde kötü kışı defetme ve baharı karşılama amacı vardır (Rahman,1995:14). 22 Martta kutlanan Nevruzda Ergenekon destanı okunurdu. Nevruz şenliklerinde davaz, güreş, cambazlık, sihirbazlık, tel üstünde yürümeler gibi oyunlar oynanırdı. Mahalli kıyafetler giyilir davul, zurna eşliğinde folklor gösterileri düzenlenirdi (Akçora, 2006:36). Düm-düm (tekerleme oyunu), bori ile koy (kurt ile kuzu), suret (taklit), heyyar (komedyan), darbazlık (cambazlık), od atlas (ateşten atlama), tatışma (ip çekme yarışı), çokuşma (horoz, keklik vb. döğüşü), taşlama (köpek döğüşü), üşüşme (koç döğüşü), kökleş (uzun atlama), koglaş (kız kovalama), mükümüküş (saklambaç), (Ekrem, 1997:77), yolbars (kaplan), kış bovay (ihtiyar dede), argımak (aygır oyunu), sornuz (gökbayrak, 1994:14), Turfan üzerinde oynanılan hontu dansı, kusen usulü (kuça dansı), salma talaş usulü (kesek atma dansı), yolvas oyunu (kaplan oyunu) gibi oyunlar oynanırdı (Karaman, 2014:18)

Nevruz başlamadan önce şairler Nevruz sevinçlerini, heyecanlarını şiirlere, şarkılara döküp Nevruzname hazırlardı. Nevruz günü okunan Nevruznamelerde gençlere ahlaklı, faziletli olmayı ve ilim öğrenmeleri gerektiği aktarılırdı (Ekrem, 1997:77). Törenlere toplu olarak katılan okul öğrencileri düzenli sıralar oluşturup şarkı ve türkü tarzında Nevruznameleri okurlardı. Ayrıca öğrenciler kendi aileleri, akrabaları ve komşularına mehdiye tarzında Nevruznameler yazarlardı (Rahman, 1995:13).

Halka açık alanda “müşaire yığını” adını verdikleri şairler toplantısı yapılırdı. Burada “Kalemkeşler” diye adlandırılan şairler ve (Tanrıdağlı, 1995:37) “halk koşakçısı” adı verilen halk ozanları yeteneklerini Nevruz eğlencelerinde sırayla gösterirlerdi (İnayet, 2004:427). Ancak ilk şair nasıl mısra, kafiye ve vezin ile başlarsa diğeri de aynı kafiye, vezin ile devam ederdi. Kim kafiye ve vezni bozarsa da ceza olarak koyun kesip, ziyafet verirdi (Tanrıdağlı, 1995:37).

Sazende adı verilen müzisyenler Nevruz eğlencelerinde türkü ve nevruznameleri çalıp söylerdi. İzleyicilerde dans edenlere para pul çevirip müzisyenlerin önüne koyardı.

Buna “çörüm” adı verirdi. Aynı zamanda bu eğlenceler sırasında “gülhan” yani ateş yakılıp üzerinden atlanır, ardından “ateş dansı” yapılırdı (İnayet, 2004:427).

Ayrıca Uygur Türkleri “yeni yaşın kutlu olsun” diye birbirlerini tebrik ederdi. Nevruz günü yapılan bütün etkinliklere “Nevruz günü çıkmak” denilirdi (Uca, 2007:160). Özel kıyafetleri giyen destancılar, Nevruz eğlencelerinde Binbir Gece Masallarını, Çahar Derviş gibi destanları dinleyicilere aktarırdı (İnayet, 2014:427).

Güreşçiler güreş tutar, meddahlar destanlar anlatır, gençler dönme dolaplara binerdi. Bu günde herkes bir şekilde yeteneğini göstermekteydi (Karaman, 2014:19). Ayrıca Uygurlar Nevruz Bayramı’nı spor bayramı olarak görmekte ve birçok spor müsabakaları da bu bayramda yapılmaktaydı (İnayet, 2004:428).

5.2.1.2. Aslan- kaplan Oyunu

Eski geleneksel oyunlarından olan bu oyun Pamir eteklerindeki Uygurların arasında oynanmaktaydı. Bir kişi kaplan kılığında maske takıp elleriyle yere çöker, dört ayaklı olan kişi kaplan taklidi yapmaya başlardı. Bir başka kişi de elindeki kırmızı gülle kaplanı dans ettirirdi. Balman, çoban ravabı ve tel ahenk saz olarak çalınırdı (Rahman, 1995:13). Aslan ve kaplan ile oynayan kişiye oyunun sonunda kırmızı gül verilirdi (İnayet,2004:428).

5.2.1.3. Argımak oyunu

Bayram elbiselerini giyen kişi tahta at ile dans ederek meydana gelir, (Rahman, 1995:14) bu esnada oyuncuya sazla eşlik edilirdi (Karaman, 2014:21).

5.2.1.4. Oğlak tartışış (at yarışları)

Bu oyunda yarışı yöneten kişi tarafından başı kesilmiş oğlak yarış alanına atılırdı. Yerden almak için yarışçılar hemen harekete geçer (Tanrıdağlı,1995:40) ve kesik başı yerden alıp hedefe ilk ulaştıran oyunun galibi olurdu (İnayet, 2004:428).

5.2.1.5. Çelişiş “güreş”

Genç yaşlı herkes kendi yaş grubu ve yeteneğine göre güreş meydanına çıkardı (İnayet, 2004:428). Kazanan pehlivanlara, pahalı kumaşlardan dikilen “Ton” lar giydirilir ve el işlemeli belbağ (kumaş kemer) bellerine bağlanırdı (Tanrıdağlı, 1995:40). Ayrıca güreşçilere küçtüngür unvanı verilirdi (İnayet, 2004:428).

5.2.1.6.Dervazlık “Cambazlık”

20-30 metre yükseklikteki ve 40-50 metre uzunluktaki ipe çıkan cambazlar ip üzerinde çeşitli akrobasi hareketlerini izleyicilere sunardı (İnayet, 2004:428).

5.2.1.7.Çakpelek (Çark-i Felek)

Uygur Türkçe’sinde “sorgaydı, pişti” adı verilen bu oyuna Türkiye Türkçe’sinde dönme dolap denilmektedir. Bu oyunun VIII. yüzyılda Çin imparatorluğu sarayında oynandığı bilinmektedir. 15-20 metre yükseklikteki bir direğe bir tekerlek ve iki tahta sırtık sabitlenerek etrafına salıncakların bağlanmasıyla oyun kurulurdu. Tekerlek döndükçe salıncaklarda direğin etrafında dönerdi. Bu oyun ile göğe yani tanrıya yükselme inancı vardır (İnayet, 2004:428).

5.2.1.8.Nevruz Yemekleri

Nevruzun başladığını duyurmak için dağıtılan nevruz aşısı (Akçora, 2006:36), mısır, buğday, nohut, arpa unu, fasulye, ığde, kurutulmuş erik, et, sarımsak ve koyun sakatatlarının karıştırılmasıyla un çorbası ya da köce ismi verilerek yapılmaktadır. Genel olarak nevruz aşısı “abensan” diye adlandırılmaktadır (Rahman, 1995:14). “Ab-ı nisan” olarak da bilinen nevruz aşısının iki çeşidi vardır. İlki buğday köçesidir. Bu yemek buğday tanelerinin kaynatılmasıyla hazırlanmaktadır. Diğeri ise umaç, mısır unu ile yapılan bir çorba çeşididir (Çay, 1991:79).

Nevruz suyu ise; şeftali kurusu, ığde, et, koyun kellesi, sirke ve sarımsak gibi malzemelerin karışımıyla yapılmaktadır (İnayet, 2004:427).

5.2.2.Soğuk Yemek Bayramı

Uygurlarda soğuk yemek festivali üçüncü ayın dokuzuncu günü yapılmaktadır. Bu festivalde bütün ateşler söndürülür ve 24 saat boyunca yeni bir ateş yakılmazdı. Bu günde bir gün önce yapılan yemekler soğuk şekilde yenilirdi. Soğuk yemek festivali Çinlilerin Ch’ing-ming adını verdikleri festivalden bir gün önce kutlanırdı (İzgi:2014:80). Soğuk yemek bayramı, Hristyanlarda Paskalya tatiline, Müslümanlarda Hızır gününe denk gelmekteydi (İzgi, 2014:121).

5.2.3.Örüs Sara Bayramı

Sürülerin otlatılmaya çıkarıldığı ayda kutlanmaktadır. İlkbahar bayramı yani Örüs Sara bayramı 6 Mayıs'ta kutlanmaktadır (Aksoy, 2013:658). Ötüken Uygurlarının kutladığı Örüs Sara bayramı, 9 Mayıs'ta yapılmaktaydı. Bu günde Tojon ırmağı kenarında toplanan Uygur beyleri ve halkı Göktanrıya kurbanlar kesip sunmaktaydı. Bu ay sürüleri otlığa çıkarma ayı olarak bilinirdi (İzgi, 2014:119). 28 Ağustos'ta ise güz bayramı olarak "soğan sara" (ak ay) bayramı kutlanırdı (Aksoy, 2013:658).

5.2.4.Dönenceler Arası Kutlanan Bayramlar

Dönenceler arasında kutlanan festivallerin ilki yaz dönencesindedir. Bu günde kurbanlar kesilir, tohumları şekillendiren ilahlara hediyeler sunulurdu. Kış dönencesi ise 4 Aralık'ta başlar ve yaz dönencesinden daha coşkulu kutlanırdı. Çinliler de bu festivallerin karşılığı "yang" ve "yin" ismi verilen bir kutlama yapardı. "Yin" dişi, zayıf, uğursuz anlamına gelmekte ve "yang" ise erkek, kuvvetli, uğurlu anlamını taşımaktadır. Yin sonbahara yani kış dönencesine gelmektedir. Çinliler bu festival gününde bulutların rengine bakıp gelecek yıl ile yorum yaparlardı ve imparator ile memurlar günlük işlerine ara verirdi (İzgi, 2014:80).

5.2.5.Ürün Mahsulleri Bayramı

Şubat ayında ürün mahsulleri ibadeti yapılırdı. İlkbaharın gelişini kutlayan halk bayram günü cami veya mezarların (türbenin) yanında toplanırdı. Buranın biraz ötesinde kadınlar ateş yakarak yemek yapardı. Su ve bol ürün için ise mollalar ön tarafta halka oluşturup dua ederdi. Dualar edildikten sonra mollalar ve erkekler sohbet eder ve akabinde pişen yemekler dervişler ve mollalara ikram edilirdi. Erkeklerde kadınların yanına gider ve ailelerin yanında yemeklerini yerlerdi. Yemekler yenildikten sonra da halk dağılırdı (Kolesnikov, 2010:136).

5.2.6.Yeni yıl

Doğu Türkistanlılar yeni yılı Şubat ayında kutlardı. İnsanlar akraba ziyaretlerinde bulunur ve ikramlar yapılırdı. Yeni yıl için kadınlara pazarlarda salıncak kurulurdu. Kadınlar salıncaklarda şarkı söyler, buradaki insanlarda müzik eşliğinde oynardı (Kolesnikov,2010:136).

5.2.7.Su Bayramı

Bütün toplumlarda temizlenmenin ve arınmanın simgesi olan su, Türklerin kutsal saydığı öğelerden biridir. Su, yaşamı, bereketi temsil ettiği gibi afet olarak da insanoğluna zarar verebilmektedir. Tarım için suyun, yağmurun olması bütün toplumlar tarafından büyük önem taşımaktadır. Doğu Türkistan halkı da yağmur için bazı ritüeller yapmaktadır.

Uygurlar 22 Martta “Su Yağmur Tileş” isminde tören düzenleyip tanrıdan bol bereketli ve bol mahsüllü yıl olması için istekte bulunurlardı. Günümüzde bu tören Doğu Türkistan’ın bazı bölgelerinde hâlâ yaşatılmaktadır. Örneğin Hoten bölge halkı aksakallıların önderliğinde yüksek bir tepeye çıkarak tören yapmaktadır. Bu törende herkes ırmağın kenarına koyun, inek, at, deve getirip keser ve yemekler pişirmektedir. Bu sırada halk gökyüzüne sıçrayıp kendi etrafında dönmekte, aksakallının yaptığı duaya hep beraber eşlik etmektedir. Kurban ettikleri hayvanın kemikleri ırmağa atılarak tören son bulmaktadır.

Günümüzde ve İslamiyetin kabulüyle de “Zarahetme” adı verilen yenilikler eklenmiştir. Bu değişikliklerle tören mezarlıklarda yapılmakta, kurbanlar kibleye doğru kesilip, kazanlarda pişirmektedir. Yemekler hazırlanırken aksakallı ve müezzin Kur’an-ı Kerim’i okumakta, Kur’ân-ı Kerim’in okunmasının ardından her aile yanında getirdiği tencere ve mısır unu ile “umaç” (mısır unu çorbası) pişirmektedir. Yenilen yemeklerin ardından bolluk, bereket, huzur ve bol mahsüller için dualar edilip ve ardından tekrar Kur’ân-ı Kerim’in okunmasıyla tören son bulmaktadır (Kılıç, 2014:180-181).

5.2.8.Dini Bayramlar

5.2.8.1.Ramazan Bayramı

İslamiyetle birlikte kutlanılmaya başlanan bu bayramlar Uygurların geleneksel yapısıyla kaynaşıp yeni bir yapıya bürünmüştür (Sönmez, 2016:144).

Doğu Türkistan'ı araştıran araştırmacılar ve Rus seyyahlar halk bayramları ve gelenekleriyle ilgili çalışmalarda bulunmuşlardır.

Örneğin M. V. Pevtsov şunları belirtmiştir: “Bütün Müslümanların kendilerini ibadete adadıkları ve dinlendikleri gün olan Cuma günü dışında Kaşgar’da sadece üç önemli bayram kutlanır: Roza-ait (Ramazan bayram), Kurban-ait (Kurban Bayram) ve yangi-il (yani yıl)” (Kolesnikov, 2010:135).

Ramazan ve Kurban bayramları ile Berat geceside kutlanan bayramlar arasındadır. Bayram eğlenceleri çoğunlukla halk tarafından sevilip sayılan Hazret-i Appak Hoca'nın türbesinin etrafında ve bahçelerde yapılmaktadır (Gencal, 2016:376).

Yılda bir defa olan Ramazan Bayramı 30 gün boyunca tutulan oruçtan sonra başlamaktadır. Bebeğini emziren anneler ve yola çıkan Müslümanlar oruçtan muaf olurdu. Orucun devam ettiği günlerde oruçlu olanlar abdestini alarak camiye giderdi. 30 gün süren orucun ardından da Müslümanlar üç gün boyunca bayramı kutlardı. (Kolesnikov, 2010:135).

Bir ay öncesinden Ramazan ayı için hazırlıklara başlanır, evler temizlenirdi. Kaşgar'ın “İydgah” ismi verilen meydanında halk toplanır ve çeşitli oyunlar oynanırdı. Esnaflar ise burada siyasi meseleleri tartışıp çözüme ulaştırmaya çalışırdı (Vurgun, 2018:117).

En temiz kıyafetlerini giyen Müslüman erkekler bayramın ilk gününde güneşin doğuşu ile camiye gidip bayram namazını kılardı. Cemaat molların Kur'ân okumasını ayakta veya oturarak dinler. İbadetten sonra herkes birbirinin bayramını kutlar ve evlerine giderlerdi.

Bayram namazının ardından kız ve erkek çocukları büyükler ile bayramlaşır. Ayrıca kız çocukları çoğunlukla kırmızı renk elbise giyerdi (Vurgun, 2018:117). Evlerde kahvaltı yapıldıktan sonra akraba ziyaretlerine gidilirdi. Gelen misafirlere ikram

edilenler ise; haşlanmış yumurta, et, kurabiye, çay, pilav ve meyveydi. Bayram boyunca ziyaretler karşılıklı devam ederdi. Üç gün süren bayramda temaşe (eğlence) düzenlenmez ve kimse çalışmazdı (Kolesnikov, 2010:136).

Bayramda boğursak (yağda pişirilen hamur), sanza (yağda kavrulmuş makarna), tokaç (çörek) ve katlama bol miktarda pişirilirdi (Abdukérim ve Abdukérim 2016:144).

Doğu Türkistanlılar bayram ve ziyafetlerde pilav hazırlardı. Kaşgar halkı “yel kazan çorbasını” Çinlilerden öğrenmişti. Çoğunlukla zenginlerin yemeği olan bu çorba ise ete biber, tel şehriye, karanfil ve defne yaprağının eklenmesiyle hazırlanmaktaydı (Vurgun, 2018:124-125).

Bayramda at yarışları, oğlak kapmaca, cambazlık gibi oyunlar oynanırdı. Çocuklara da çark-ı felek ve salıncaklar hazırlanırdı (Abdukérim ve Abdukérim 2016:144). Bazı oyunlar belli bayramlara aitti. Mesela Ramazan ayının 10. gününün akşamı bayram yürüyüşü güneş battıktan sonra yapılır ve eğlence karnavalı yapılırdı. Renkli kağıt, kamyş veya kurdele ile gençler ve çocuklar balık şeklinde fener, mum, ördek vs. yapardı. Bazen de zengin ailelerin evlerine giderek ellerinde bulunan tanbil, doru ve Kaşgar’a has safail (vurgulu halk aletleri) gibi müzik aletlerini çalarlardı. Bazı günlerde gençler kalın kabuklu kavaktan canavar veya hayvan suretli maskeler hazırlayıp evleri gezerdi. Bu sırada da oyun oynayıp şarkı söyler ve ödül olarak da şeker, bozuk para isterlerdi. Kağıt ve kurdele ile süslenen fincan ve leğenler kayıkta gezintiye çıkmış han kızına benzeyen Kema-uyin oyunu oynanırdı (Kolesnikov, 2010:137-138).

5.2.8.2.Kurban Bayramı

Kurban Bayramı, Ramazan Bayramı’ndan 70 gün sonra kutlanılır. Müslümanların inancına göre Hz. İbrahim oğlu İsmail’i Allah’a kurban etmeye çalışırken oğlunun bedeni taşa dönüşür ve kurban edemez. Allah ona İsmail’i kurban etmesini yasaklar. Bu sırada Cebrail (A.S.) gelerek kurban olarak koçu gösterir. Müslümanlar kesilen kurban ile öldükten sonra bıçak sırtı gibi ince köprüden (sırat) geçerken rahatlıkla geçeceklerine inanırlar. Böylece durumu iyi olan Müslümanlar her yıl kurban kesip, bayramını kutlamaktadır.

Bayram namazının kılınmasının ardından durumu iyi olan ailelerde yetişkin her erkek koyunu kurban olarak keserdi. Diğer ailelerde ise sadece ev sahibi kurban keserdi. Kadınlar ise kesilen kurbanın etini yemek olarak hazırlamaya başladılar. Bu arada erkekler de akraba ziyaretlerine başlar ve eve gelen her misafir sofya'ya davet edilirdi. Pazarlarda sürekli müzik çalar, kadın ve erkeklerin katıldığı oyunlar düzenlenirdi. Yumurta kırma geleneği paskalyada olduğu gibi Kurban Bayramı'nda da vardı (Kolesnikov, 2010:136).

Kurban Bayramı'nda camiler ve Pazar alanları gibi halka açık bütün alanlarda eğlenceler düzenlenirdi. Bir grup müzisyen bayram için özel giyinen kadınlar şenliklere başlardı. Nogira usulü, Soroil usulü, Heit usulü, Surnay usulü, fincanlar ve leğenler ile oyunlar bu günlerde oynanırdı (Kolesnikov, 2010:138).

5.2.8.3. Berat Günü

Ramazan Bayramı'na 16 gün kala günahların affedilmesi için yapılan ibadettir. Müslümanlar bu günün öncesindeki akşam, ibadet edenler için pirinç ve koyundan yapılan yemekler ile türbe veya caminin yanında bir araya gelirdi. Toplanan Müslümanlar, yere serilmiş keçenin üzerine otururdu. İki ayrı grup halinde sofiler (bilginler) ve hafızlar ön tarafa keçenin üzerine otururdu. Gece geç saatlere kadar devam eden ibadetlerden sonra hazırlanan yemekler yenirdi. İbadetler sabaha kadar devam ederdi. Müslümanlar bu gece Allah'a günahlarını affedilmesi, felaketlerden korunmak ve ihtiyaçları için dua ederdi.

M. V. Pevtsov konu ile ilgili olarak şu bilgileri vermiştir: "Uzun süren ibadet ve sofilerin yorgun sesleri arasında insanların inlemelerini, feryatlarını ve hatta bazen isterik ağlamalarını duymak mümkündür. Şafağın sökmesi ile ibadet sona erer ve dua etmekten yorgun düşenler evlerine dağılır. Kadınlar bu gece gruplar halinde evlerde toplanarak, yaşlı kadınlar tarafından okunan Kuran'ı dinlerler." (Kolesnikov, 2010:137).

5.3.AİLESEL KUTLAMALAR

5.3.1.Çay Koyuş Adeti

Türkistan halkı kahve içmek yerine çay⁵ içmeyi daha çok tercih etmektedir. Genellikle yeşil Çin çay içilir. Açık alanlarda kurulan çayhaneler bu bölgede fazla bulunmazdı (Esin, 1997:22). Uygurlarda görülen “çay koyuş” âdeti ile küs olanlara arabuluculuk yapılır, iki taraf çaya davet edilir ve küs olanlar barıştırılırdı. Gündelik hayatta yapılan bu gelenek bayramlarda sıkça tekralanırdı (Sönmez, 2016:145).

Buharalılarda sabahları tuz ve sütle pişirilen çayı içeerlerdi. Buhara için çay bir içecek olarak görülmez, toplumsal hayatta önemli yere sahipti. Orta Asya’da çay Türkiye’deki gibi küçük bardakla değil büyük çanaklarla ikram edilmektedir (Zarcone, 2014:130). Çay kumgan ismi verilen ibrik şeklindeki çaydanlıklarda (çaycuş) demlenmektedir. Yeşil çay şekersiz içilmektedir ancak lezzetlidir (Bigi, 2005:119).

5.3.2.Bebeğin Doğumu

Çocuğun doğumundan sonra ilk bir iki gün içinde akrabaların katılımıyla tören düzenlenmektedir. Ardından 20 gün sonra çocuk yıkanır ve 40 gün sonrada tekrar banyo yaptırılırdı. Erkek bebek ise başı tıraş edilirdi. Tıraş işlemi için ise ailesi hayatta olan, uysal ve iyi karakterli bir çocuk seçilirdi. Seçilen çocuğun beline kuşak bağlanıp, eline ustura verilir. Çocuk usturanın tersiyle bebeğin başına hafif şekilde vururdu. Ardından oradaki başka bir erkek, bebeği tıraş ederdi (Duranlı, 2014:212).

Başka bir 40 çıkarma töreni ise şu şekilde yapılmaktadır. Bebeğe yeni beşik hazırlanır ve eve misafirler davet edilir. Saygın ve yaşlı bir hanım, zeki 40 çocuk ve berber törene çağrılırdı. Tören için kırk tane tahta kaşık, kırk tane tokaç (ekmek), meyve ve helva hazırlanırdı. Gelen berber çocuğun saçını keser ve buna “saç çüşürme” denilirdi. Ardından bebek yıkanır. Seçilen kırk zeki çocuk hazırlanan tahta kaşıkla

⁵ Buharalılarda sabahları tuz ve sütle pişirilen çayı içmektedirler. Buhara için çay bir içecek olarak görülmez, toplumsal hayatta önemli yere sahiptir. Orta Asya’da çay Türkiye’deki gibi küçük bardakla değil büyük çanaklarla ikram edilmektedir. (Zarcone, 2014:130). Çay kumgan ismi verilen ibrik şeklindeki çaydanlıklarda (çaycuş) demlenmektedir. Yeşil çay şekersiz içilmektedir ancak lezzetlidir (Bigi, 2005:119).

bebeğin adını söyleyerek 40 suyundan alıp bebeğin başından aşağı dökerlerdi. Bebeğin kesilen saçıda beze sarılıp tumar (muska) yapılıp ve saklanırdı (İlteber, 1996:211-212)

5.3.3.Ad Koyma Merasimi

Çocuğun doğumundan sonra yakın akrabalar eve çağrılıp isim verme töreni yapılırdı. Evin büyüğü ya da mahallenin imamı çocuğun kulağına ismini okuyup, tekbir getirirdi. Sonra bebek kundaklanıp babasının kucağına verilirdi. Doğum yapan gelinin daha önce çocuğu ölmüşse kurban kesilip, hatimler indirilirdi (İlteber, 1996:211).

SONUÇ

Türk milletinin oluşmasında gelenek ve görenekler, dil, din, tarih ve kültürün etkisi yadsınmaz. Türk milletinin zengin kültürel geçmişinde önemli bir yer edinen bayramların tarihi süreçleri ve kutlanma şekilleri tez çalışmamızda ele alınmıştır.

Sevinç, bir araya gelme, eğlenme, neşe gibi anlamları barındıran bayram bir milletin birlik ve beraberliğin sağlanmasında, milli kimliğin oluşmasında etkilidir. Bayramlar, toplumları ortak amaç etrafında bir araya getirerek sosyal hayatı ayakta tutan ve millet duygusunu aşıl原因an kültürel bir yapıdır. Bireylere ise aitlik duygusunu hissettirerek, toplumun önemli bir parçası olduğunu göstermektedir. Milletlerin gelenek ve görenekleri etrafında gelişen bayramlar, her toplumda farklı tarihlerde ve farklı şekillerde kutlanıp, hatırlanmaktadır.

Türk toplulukları kültürlerine, gelenek ve göreneklerine bağlı olarak yaşamlarını sürdürmektedirler. En güzel şekilde kutladıkları bayramlarda özel yemeklerini yapmaktadır. Bu günlerde mezarlık ve eş dost ziyaretlerinde bulunmaktadır. Bayramları Türk toplulukları kendilerine özgü eğlenceleri ve oyunlar ile kutlamaktadır. Bu eğlenceler arasında ise; güreş, at yarışları, atlı oyunlar, binicilik, okçuluk, avcılık gibi oyunlar yer almaktadır. Bu oyunların oluşmasında yine Türklerin gelenek ve görenekleri, yaşam tarzları etkili olmuştur.

Zorlu şartlar altında olursa dahi bir araya gelen toplumlar bayramlarını örf ve adetlerine uygun şekilde kutlamaktadır. Bu günlerde yardım ve dayanışma duyguları ön plana çıkmaktadır. Yoksul ve kimsesiz halka yardım edilir ve ihtiyaç sahiplerinin eksikleri giderilmektedir. Küskünlükler unutulup barış içinde herkes birbirini kucaklamakta, en güzel yemekler bu günlerde yapıp misafirlere ikram edilmekte ve bayramlara özel oyunlar neşe içerisinde oynanmaktadır. Şehirler, sokaklar ve evler hep birlikte temizlenerek bayram için hazırlık yapılmaktadır. Bu uygulamalar sayesinde bir araya gelen halk ortak amaç etrafında toplandığının ve milletin bir parçası olduğunun farkına varmaktadır.

Türklerdeki bayram geleneği Hun ve Göktürk dönemine kadar uzanmaktadır. Türk dünyasında kutlanan bayramlar; bir savaşın, bir tarihi olayın, devletlerin kuruluş ve hükümdarların tahta çıkma yıldönümlerinin kutlanmasıyla oluşmuştur. Aynı

zamanda mevsimsel olaylar, dini törenler ve ailesel kutlamalar bayramlar arasında yerini almıştır.

Türk topluluklarında ortak olarak kutlanılan bayramlar arasında en fazla önem verilen nevruz olmuştur. İlkbaharın gelişi ve doğanın canlılığını temsil eden Nevruz geçmişten günümüze ilk canlılığıyla kutlanmaktadır. Gece ile gündüzün eşit olduğu 21 Mart tarihinde kutlanan Nevruz Bayramı; Özbekistan'da "Növroz", Kırgızistan'da "Nooruz", Kazakistan'da "Nawruz, Yılbaşı", Anadolu'da ise "Sultan-ı Nevruz", "Mart Dokuzu", "Nevruz" gibi isimlerle anılmaktadır. Nevruz kutlamalarında her topluluğun ortak ve kendine özgü örf, adet ve eğlenceler düzenlenmektedir. Bu ise Türk Dünyasının kültürel zenginliğini göstermektedir.

Türk Dünyasının neredeyse tamamında yapılan semene yemeği Nevruzun ayrılmaz bir parçasıdır. Çimlendirilmiş buğday ile yapılan bu yemek bir tören havasında yapılmakta ve tüm halk katılmaktadır. Ardından Nevruz eğlencelerine geçilmektedir. Türk Dünyasında kutlanılan Nevruz Bayramı, Türk olmayan komşu ve yakın halklarında kutladığı uluslar arası bayram olma özelliği taşımaktadır.

Baharın bitip yazın geldiğini haber veren Hıdırellez, Türk topluluklarınca kutlanan bayramlar arasında yerini almıştır. Halk, Hz. Hızır ile Hz. İlyas'ın ölümsüz olduktan sonra yeryüzünde buluştuklarına inanmaktadır. 6 Mayıs tarihinde buluştuğuna inanılan Hz. Hızır ve Hz. İlyas'ın dünyaya yeşillik, bolluk ve bereket getirdiği düşünülmektedir. 6 Mayıs'da kutlanan Hıdırellez şenliklerinde, yeşilliğin bol olduğu alanlara gidilerek Nevruz'daki kutlamalara benzer eğlenceler yapılmaktadır. Bolluk ve bereketin temsili olan Hıdırellez, Anadolu'da da büyük önem verilerek kutlanmaktadır.

Özbeklerin kutladığı bayramlar şöyledir: Bahar bayramları; Nevruz, gül seyilleri, yaz bayramları; su seyli, dut seyli, kum seyli, çay mama, güz bayramları; kavun seyli, mehrcan hâsılat bayramı, kış bayramları; ilk kar, Yelda gecesi ve kışlık çilledir. Dini bayramlar arasında da diğer Türk topluluklarında olduğu gibi Bayramı ve Kurban Bayramı bulunmaktadır.

Kazakların bahar bayramları Nevruz ve hıdırellez, yaz bayramları; kımız murunluk, keçi yüzme töreni, güz bayramları; mizam, sabbantoy- nizam bayramı ve kış bayramları soğım başıdır. Türkmenlerin geleneksel bayramları arasında Nevruz, küşdepti, su bayramı, mahtumkulu bayramı, at bayramı, halı bayramı, tahıl günü, kavun

günü, anma günü, zafer bayramı, bayrak günü, canlanma ve birlik günü bulunmaktadır. Kırgızların bahar bayramları; Nevruz,  l ş, g z bayramları ise  e kor bayramıdır. Uygurların bayramları Nevruz, soğuk yemek bayramı, dönenceler arası kutlanan bayramlar, ürün mahs lleri bayramı ve su bayramıdır.

Türkistan bölgesinde kutlanan bayramların yanında aile ile ilgili kutlamalarda önemli bir yere sahiptir. Bu kutlamalar arasında ise bebeğin doğumu, isim koyma, kırkı çıkma gibi törenler bulunmaktadır.

Türk dünyasının büyük bir çoğunluğu XX. yüzyıldan itibaren Rusya'nın işgaline uğramıştır. Sovyetler Birliği kurulduktan sonra Müslümanların içinde bulunduğu şartlar daha da ağırlaşmıştır. Sovyetler Türklerin gelenek göreneklerini yerine getirmelerine izin vermemiştir. Bu dönem içerisinde Türk  rf ve adetlerin, tarih ve kültür değerlerin etkisinde törenlerin yapılıp yapılmadığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından bağımsızlığa kavuşan Türk Devletleri ve Çin devletine bağlı olarak yaşamak zorunda olan Uygur Türkleri gibi Türk toplulukları gizli de olsa milli benliklerine sahip çıkıp ortak bayramımız olan Nevruz gibi bayramları kutlamış ve yaşatmışlardır.

Sonuc olarak türk devletleri arasındaki birliği sağlamak adına bayramlarımıza sahip çıkarak kültürel ve sosyal yapımızı ayakta tutmak zaruridir. Toplumlara birlik ve beraberlik duygularını hatırlatan ve atalarımızın sahip çıkarak günümüze kadar ulaştırdığı bu kültürel yapının aynı canlılık ile geleceğe ulaştırılması oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- Abazov, Rafis, (2002), “Sovyet Sisteminde Kırgızistan: Milli Devletin İnşası ve Milli Kimliğin Doğuşu”, *Türkler Ansiklopedisi*, (C:19, ss.528-537), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.
- Abdıldacan Akmataliyev, (2001), “Kırgızlarda Nooruz (Nevruz), [Bildiri], (Türkiye Türkçesine Akt: Kalmamat Kulamshaev), *Türk Dünyasında Nevruz Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni*, 21-23 Mart, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları: Sivas, ss.21-24
- Abdukérim A., Abdukérim, P., (2016), “Geleneksel Bayramların Halk Hayatındaki Rolü”, (Çev: Tuğba Gönel Sönmez), *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, S:7, s.143-147.
- Ahmedov, Farhod, (2008), *Ommaviy Bayramlar Rejissurasi Asoslari*, Ozbekiston Respublikasi Oliy va O’rta maxsus ta’lim vazirligi tomonidan darslik sifatida tavsiya etilgan: Toshkent.
- Agayeva, Aygul, (2017), “Göktepe Savaşı”, *Orha Haber Ajansı*, (Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2019), www.orhaajans.com/goktepe-savasi/
- Akar, Ali, (2001), “Kazak Edebiyatında Nevruz”, *Türk Kültürü*, Yıl: XXXIX, S:457, ss.293-298.
- Akayev, Askar, (2002), “Kırgızistan: Geçmişte, Bugün ve Gelecekte”, *Türkler Ansiklopedisi*, (C:19,ss.451-453), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara
- Akçora, Ergünöz, (2006), “Türkistan’dan Anadolu’ya Nevruz Bayramı’nın Yeri ve Önemi”, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, S:231, ss.32-36.
- Akmataliyev, Amantur, (2000), “Kırgız Türklerinde Coşkulu Bir Gün Yeni Gün, (Nevruz) Kutlamaları”, (Çev: M. Sancar Mülazimoğlu), *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, Yıl:8, S:19,ss.30-34.
- Aksakal, Ali, (1990), “Türk Kültüründe Hıdırellez”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Yıl:4, S:43, ss.45-50.
- Aksoy, Gürdal, (1998), *Bir Söylence Bir Tarih Newroz*, Yurt Yayıncılık: Ankara.
- Aksoy, Mustafa, (2013), “Nevruz Kavramının Tarihi ve Sosyolojik Analizi” *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl:9, C:1, S:53-54, ss.656-663.
- Aksoy Y., Çınar, A.A., (1993), “Türkmenistan ve Türkmen Kültürü Üzerine Gözlemler”, *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, Yıl:1, C:1, S:3, ss.12-18.
- Alptekin, İsa Yusuf, (1973), *Doğu Türkistan Davası*, Otağ yayınları: İstanbul
- Altan, Halife, (1998), *Anayurttan Atayurda*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.

Annakılıçev, Kazakbay, (2004) “Özbekistan’da Nevruz Bayramı”, *Anayurttan Atayurda Türk dünyası*, Yıl:12, S:24, ss.97-102.

Arat, R.Rahmeti, (1997), “Kırgızistan”, *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, (C:6, ss.735-741), Milli Eğitim Bakanlığı: Eskişehir.

Arpacık, Yusuf Ziya, (2008), *Osman Batur ve Asrın İbretli Olayları*, İleriş Yayınları: İstanbul.

Ashirov, Adhamcan A., Hatunoğlu, Nurettin, (2015), “Özbekistan’da Mevsimsel Bayramlar ve Özel Günler”, *Milli Folklor*, Yıl:27, S:105. ss.120-130.

Askaraliev, Baktigül, (16.10.1997) , Celal-Abad, (Röpartaj Tarihi: 24.03.2019).

Aşırov, Annagurban, (1996), “Türkmen Edebiyatında Nevruz”,[Bildiri], (Türkiye Türkçesine Aktaran: Güçmurat Sultanmurat), (Yay. Haz: Sadık Tural, Elmas Kılıç), *Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri*, 19-21 Mart, Atatürk Kültür Merkezi: Ankara, ss.107-110.

Atalay, Bülent, (2017), “Yerelden Küresele Ateş Kültü Bağlamında Türklere Nevruz’un Çağrıştırdıkları ve Toplum Hayatı ile Devlet Yönetimine Etkisi”, *21. YY da Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C:6, S:16, ss:251-266.

Aydoğduyev, Muhammet, (2002), “Türkmenistan”, *Türkler Ansiklopedisi*, (C:19, ss.720-737), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

Azizov, Zakir, (2002), “Nevruz”, [Bildiri], (Yay. Haz. Azize Aktaş Yasa), *Türk Kültüründe Nevruz V. Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, 15-16 Mart, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları: Diyarbakır, ss.39-43

Äwjanova, N. B. , Mukaşeva, D. M., (2012), “Etnopedagogikağa Negizdelgen Sımpant Tıs Jumıstardı Uyımdaytırıw”, *İ. Jansügirov Atındağı JMW Xabarşısı*, No:4.

Bacon, Elizabeth E., (1965), *Esir Orta Asya (Tercüman 1001 Temel Eser)*, (Çev: Tansu Say), Garanti Neşriyat: New York.

Bakır, Abdullah, (2008), “Doğu Türkistan Tarihinin Türk Kültür Tarihi Açısından Önemi”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C:VIII, S:1, ss.35-39.

Baltaýew A.,Jykiýew, A., (2013), *Nowruz-Türkmen Halkynyň Milli Bayramy*, Ylym: Aşgabat.

Banarlı, Nihad Sami, (1971), *Resimli Türk Edebiyat Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi: İstanbul.

Bayraktar, İbrahim, (1992), “Bayram”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C:5, ss.259-261), Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul.

“Bayram”, (1985), *Yeni Türk Ansiklopedisi*, (C:1), Ötüken Yayıncılık: İstanbul, ss.346.

Baytanrev, B.A., (1999), “Nevruz (Yeni Gün) (Kaynak ve Adetler), *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, , Y:7,S:17, ss.62-74.

Baytenova, N. J., Duysenbayeva, A. K., (2013), “Qazaqstandağı İslamğa deyingi Nanım-senimderiň ult dünietanımındağı körinisteri”, *QazUW Xabarşısı- Filosoifiya seriyası. Mädeniattanw seriyası. Sayasattanw seriyası.*, No: 3 (44).

Batanyev, B.A., (1997), “Tarih ve Etnegrofiya Açısından Nevruz (Yeni Gün) (Kaynak ve Adetler)”, *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, Yıl:5, S:12, 102-108.

Bedalbayev, Askarbek, (2002), “Çarlık Döneminde Kırgızistan’da Kültürel Hayatı”, *Türkler*, (C:19, ss560-565) Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

Berdıyewa, Ogulşat, (2019), “Küşdetdepdi Tansy”, (Erişim Tarihi: 14 Mart 2019), <https://ylymly.com/2019/02/18/kustdepdi-tansy>

Bisenbayeva, M. K., (2017), “Etnomädeniy Mazmundı Birlikter- Ult Bolmısın Tanıtuv Quralı”, *Eurasian Conference on Language & Social Sciences*.

Berdimuhamedow, Gurbanguly, (2008), *Ahalteke Bedewi- Biziň Buýsanjymyz we şöhratymyz*, Türkmen döwlethabarlary: Aşgabat.

Bonvalot, Gabriel, (2015), *Orta Asya’ya Seyehat –Moskova’dan Türkistan’a*, (Çev. M. Reşat Uzman), Bilge Kültür Sanat Yayınları: İstanbul.

Boybeyi, Songül, (2002), “Nevruz ve Takvimler”, (Yay. Haz: Azize Aktaş Yasa), *Türk Kültüründe Nevruz V. Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, 15-16 Mart, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: Diyarbakır, ss.193-198.

Bozkurt, Nebi, (1992), “Bayram Kutlamaları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C:5), Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul, ss-261-263.

Brummell, Paul,(2005), *Turkmenistan*, The Globe Peguot Press Inc: USA

Buran, Ahmet, (2006), “Kelime Kavram Alanı ve Kelime Ailesi Bakımından Türkçede Bayram”, Ali Berat Alptekin (Haz.), *Saim Sakaoğlu’na Armağan Kömen-Sota* Yayınları: Konya, ss.599-608.

Butaneyev Viktor, Butanayeva İrina, (2007), *Yenisey Kırgızları*, (Kırgızcadan çev: Yaşar Gümüş), Ötüken yayınları: İstanbul.

Candan, Ergun, (2002), *Türkler’in Kültür Kökenleri*, Sınır Ötesi Yayınları: İstanbul.

Cihan, Ahmet, (2006), *Gelenek İle Modernite Arasında Kırgızistan*, Özgü Yayınları: İstanbul.

Cingöz, M., Çevik, D., (1995), “Gelse Nevruz Aleme (Türkmenistan), *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, Yıl:3, C:2, S:8, ss.18-25.

Cumakunova, Gülzura, (1999), “Kırgızların Nooruz Kutlamalarında Eski Türk İnançlarının İzleri”, [Bildiri], *Türk Dünyasında Nevruz, Üçüncü Uluslararası Bilgi Şöleni*, 18-20 Mart 1999 Elazığ, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: Ankara, ss.75-79.

Çay, Abdulhaluk M., (1991), *Türk Ergenekon Nevruz*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü: Ankara.

Çay, Abdülhaluk M., (1996), *Türk Ergenekon Bayramı*, Turan Kültür Vakfı Yayınları: Ankara.

Çakır, Ahmet, (1993), “Özbekistan’da Eski Bir Halk Oyunu Karsak”, *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, Yıl:1, C:1, S:4, ss.24-26.

Çandarlıoğlu, Gülçin, (2012), “Uygurlar”, *Trakya Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C:42), ss.242-244.

Çetin, Emrah, (2009), “Türk Dünyasının Ortak Kültür Mirası: Nevruz”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 2 Issue 1, Summer 2009, Bartın Üniversitesi, ss.63-71.

Çetin, İ., Çetin, A. Y., (2004), “Kazakistan’da Nevruz”, *Türk Dünyası Ansiklopedisi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları: Ankara, ss.287-296.

Çetin, Nursulu İmaşova, (2007), “Bozkırda Doğan Güneş: Türkistan ve Ahmet Yesevi”, Erman Şen (Ed.), *Toroslardan Tanrı Dağlarına Genel Türk Tarihi Araştırmalarına Adanmış Bir Ömür*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı: İstanbul, ss.51-62.

Çobanoğlu, Özkul, (2000), “Yapısal ve İşlevsel Bakımdan Geleneksel Bayramlar Bağlamında Nevruz ve Hıdırellez”, *Türkbilim/ Türkoloji Araştırmalar Dergisi*, C:1, S:1, ss:51-59.

Çorotekin, Tınçtıkbek, (2002), “Kırgızistan Cumhuriyeti”, *Türkler Ansiklopedisi*, (C:19, ss.454-458) Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

Çınar, Ali Abbas, (2002), “Türkmen Atı”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.19, ss.835-839), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

Dağcı,K., Keskin, M., (2013), “Çin’in Doğu Türkistan Politikası ve Azınlık Hakları Bağlamında Hak İhlalleri”, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, C:1, S:2, ss.11-29.

Demirbaş, H. Vedat, (1998), *Nevruz*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları: Ankara.

Devlet, Nadir , (1999), “Türk Dünyasında Nevruz”, *Türk Dünyasında Nevruz*, (Yay. Haz: Prof. Dr. Nadir Devlet), *Türk Dünyasında Nevruz*, Türkiyat Enstitüsü Yayınları: İstanbul, ss.1-9.

Gökbayrak Dergisi (1994), “Doğu Türkistan’da Ergenekon, Nevruz Bayramı”, [Erişim: 03.10.2018, <http://www.gokbayrak.com/dergi-sayfalari/14>]

Duranlı, Muvaffak, (2014), “Mihail Vasilyeviç Pevtsov ve Doğu Türkistan Araştırmalarına Katkısı”, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, S:3, ss.203-214.

Durdiyeva, Amangül (2000), “Türkmen Halk Edebiyatında Nevruz”, [Bildiri], *Üçüncü Uluslararası Bilgi Şöleni*, 18-20 Mart 1999, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: Ankara, ss.105-111

Efendi, Mehmet Emin, (1986), İstanbul’dan Asya’ya Seyahat, (Haz: Rıza Akdemir), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986.

Ekinci, Necdet, (2011), “Türk Dünyasında Ulusal Kimliklerin İnşasına Manas Destanına Siyasal İletişim Açısından Bir Yaklaşım”, [Bildiri], *21. Yüzyılda Türk Dünyası Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, 02-05 Aralık, EkoAvrasya Yayınları: Ankara, ss.155-164.

Er, Piri, (1997), “Özbekistan’da Nevruz Kutlamaları”, *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, Yıl:5, S:12, ss.58-60.

Ekrem Erkin-H. Nuraniye (1997), “Uygurlarda Nevruz Kutlamaları”, *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, Yıl:5, S:12, ss.73-78.

Erdem, Sargon, (1992), “Bayram”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C:5), Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul, ss257-259.

Erdem, Mustafa, (2000), *Kırgız Türkleri Sosyal Antropoloji Araştırmaları*, Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi Yayınları: Ankara.

Erdem, Mustafa, (2001), “Gelenekli Türk Dininde Tabiat İle İlgili İnanışlar”, [Bildiri], *Türk Dünyasında Nevruz Dördüncü Bilgi Şöleni*, 21-23 Mart 2000, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları: Ankara, ss.70-78.

Erdem, Mustafa, (2005), *Kırgız Türkleri Dini ve Sosyal Hayat*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: Ankara.

Erol, Mehmet Seyfettin, (2002a), ” Özbekistan Cumhuriyeti”, *Türkler Ansiklopedisi*, (C.19, ss.628-642) Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

Erol, Mehmet Seyfettin, (2002b), “Türkmenistan Cumhuriyeti”, *Türkler Ansiklopedisi*, C:19, ss.738-756), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

Eröz, Mehmet, (1991), *Yörükler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları: İstanbul.

Eker, Süer, (1999), “Kazak Edebiyatında Nevruz”, *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, Y:7, S:17, ss.75-80.

Esin, Emel, (1997), *Türkistan Seyhatnamesi*, (Baskı:2) Türk Tarih Kurumu: Ankara.

Ferrier, J. P.,(1856), *Caravan Journeys and Wanderings in Persia, Afghanistan and Beloochistan; With Historical Notices of the Countries lying Between Russia and India*, London.

Firdevsi, (2015), *Şahname*, (Çev: Prof. Necati) Lugal, 1 Basım, Kabalcı Yayınevi: İstanbul.

Gajarowa, Maral, (2016), “Garaşsyz Türkmenistanyň Jemgyýetçilik, Ylmy We Medeni Durmuşynyň Wakalaryna Syn”, *Miras Jurnaly*.

Geldiyev, Gurbandurdy, (2004), “Türkmenistan’da Nevruz”, *Türk Dünyası Ansiklopedisi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları: Ankara, ss.409-422.

Gencal, Bahattin, (2016), “Nikolay Lvoviç Zeland ve Kaşgariya Perevalı Tiyaşanya (Doğu Türkistan ve Tiyan-Şan Dağları Geçitleri) Adlı Eserinde Doğu Türkistan”, *Manas Sosyal Araştırmaları Dergisi*, C:5, S:3, ss.363-377.

“Gul Bayramı”, G Xarfiy, “ *O’zbekiston Milliy Entsiklopediyasi*” *Davlat Ilmiy Nashriyoti*, Toshkent, ss.479-480.

Güldiken, Kadir, (2000), “İran Türk Toplumunda Nevruz Kavramı ve Töreni”, *Üçüncü Uluslararası Bilgi Şöleni*, 18-20 Mart 1999, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: Ankara, ss.131-138.

Gürbüz, Yunus Emre, (2006), “Kazak ve Özbek Halklarının Tarihi”, Yelda Demirağ-Cem Karadeli,(Ed.), *Geçmişten Günümüze Dönüşen Orta Asya ve Kafkasya*, Palme Yayıncılık: Ankara.

Güzel, Abdurrahman, (1996), “Türk Kültüründe Nevruz Ve Milli Birlik-Berberlik”,[Bildiri], (Yay. Haz: Sadık Tural, Elmas Kılıç), *Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri*, 19-21 Mart, Atatürk Kültür Merkezi: Ankara, ss.161-166.

Golden, Peter B., (2012), *Türk Halkları Tarihine Giriş (Ortaçağ ve Erken Yeniçağda Avrasya ve Ortadoğu’da Etnik Yapı ve Devlet Oluşumu)*, (Çev: Osman Karatay), Ötüken Yayınları: İstanbul.

“Gonşokora Bayramy- Türkmen Halkynyn Agzybirligini Nyşany”, (2015), *Türkmenistanyň Döwlet Habarlar Agentligi*, (Erişim Tarihi: 3 Ekim 2018), www.btcic.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1829:go-okora-bayramy-t-rkmen-halkyny-agzybirligini-ny-any&catid=1799&lang=tm&Itemid=1228

Gömeç, Saadettin, (1997), *Uygur Türkleri ve Kültürü*, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı: Ankara.

Gömeç, Saadettin,(2011), *Şamanizm ve Eski Türk Dini*, Berikan Yayınevi: Ankara.

Gömeç, Saadettin Yağmur, (2015), *Türk Cumhuriyetleri ve Topulukları Tarihi*, Akçağ Yayınları: Ankara.

Halimov, Nazar, (1997), “Türkmenistan Yazma Kaynaklarında Nevruz Bayramı Hakkında”, *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, Yıl:5, S:12, ss.100-101.

Heyet, Cevat, (1997), “Nevruz Bayramı İran’da “, *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, Yıl:5, S:12, ss.129-132.

Holidays In Central Asia, (2015), Kristin Fjaestad, Indra Overland (Ed.), Central Asia Regional Data Review: Çağdat.

İşankulov, Cabbar, (2004), “Özbekistanda Nevruz An’aneleri”, (Akt: Veli Savaş Yelok), *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, Atatürk Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara, ss.343-357.

İbrayev, Şakir, (1996), “Kazak Folklorunda Nevruz”, [Bildiri], (Türkiye Türkçesine Akt: Medine Ahmetova), (Haz. Sadık Tural-Elmas Kılıç), *Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri*, 19-21 Mart, Atatürk Kültür Merkezi: Ankara, ss.189-198.

İbrayev, Şakir, (2002), “Kazak Halkının Nevruz’a İlişkin Gelenek ve İnançları”, [Bildiri], (Yay. Haz.: Azize Aktaş Yasa), *Türk Kültüründe Nevruz*, V. Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildirileri, 15-16 Mart, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: Diyarbakır, ss.87-91.

İkramova, N., (1998), “Özbek Türkçesinde Yemeklerde Ad koyma İlkelerine Dair Bazı Düşünceler”, (Akt: Ertan Çevik), *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S:6, ss.790-795.

İltebir, Ablikim (1996), “Günümüzde Uygur Türklerinde Eski Törenler ve Nevruz”, [Bildiri], (Yay. Haz: Sadık Tural- Elmas Kılıç), *Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri*, 19-21 Mart, Atatürk Kültür Merkezi: Ankara, ss.209-220.

İnan, Abdülkadir, (1998), *Makaleler ve İncelemeler*, C:I, Türk Tarih Kurumu: Ankara.

İnan, Abdülkadir, (2013), *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.

İnayet, Alimcan, (2004), “Uygurlarda Nevruz”, *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları: Ankara, ss.423-433.

İslah, İbrahim, (2012), *Türklerde Bayram*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

İsmagulov, O., (2007), “Kazak Halkının Etnik Yapısı”, *Kazakistan Tarihi Makaleler* , (Rap. Mehmet Saray) Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.

İsmail, Zeynep, (1994), “Kazak Halk Kültüründe Çocuklarla İlgili Toylar”, *Anayurttan Atayurda*, Yıl:2, C.2, S:5, ss.58-59.

İsmail, Zeynep, (1995), “Kazaklarda Nevruz Bayramı”, *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, C:2, Sayı:8, ss.26-27.

İsmail, Zeynep, (2002), *Kazak Türkleri*, Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

İspandiyarova A. T., Mukaşeva, R. A., (2017), *Qazaq Tili (Jalğastırıuwşı Deñgey)*, Qostanay.

Işankulov, Cabbar, (2004), “Özbekistan’da Nevruz An’aneleri”, *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: Ankara, ss.343-357.

Işankul, Cabbar, (2007), “Nevruz’da Bayçiçek Merasimi”, *Turkish Studies/ Türkolog Araştırmaları*, Volume 2/2.

Japarov, Amantur, (2002) “Göçebe Kırgızların Oba (Avul) Teşkilatı”, *Türkler Ansiklopedisi*, (Cilt:19, ss.538-743), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

Kabul, Nur Ali, (1996), “Özbekistan’da Nevruz Yani Yeni Günün Şiir Ve Şarkıları”, [Bildiri], (Türkiye Türkçesine Akt: Ümid Necmeddin), (Haz. Sadık Tural- Elmas Kılıç), *Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri*, 19-21 Mart, Atatürk Kültür Merkezi: Ankara, ss.221-229.

Kadaşeva, Karlıgaş, (2001), “Kazakistan’da Nevruz Bayramı”, [Bildiri], (Türkiye Türkçesine Akt: Dinara Düysebayeva), *Türk Dünyasında Nevruz, Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni*, 21-23 Mart, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: Sivas, 101-105

Kafesoğlu, İbrahim, (2006), *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayıncılık: İstanbul.

Kafkasyalı, Ali, (2010), “Türk Dünyasında Nevruz Geleneğine Toplu Bakış”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:6, S:2, ss:149-172.

Kalfa, Meral Gölgeci, (2002), “Kırgız Kültürünün Bazı Özellikleri ve Manas Destanı”, *Türkler Ansiklopedisi*, (C:19, ss.607-612), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

Karabağlı, C., (1997), “Nevruz ve Ergenekon”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S:123, ss.51-52.

Karaman, Ramazan, (2014), *Türk Dünyasının Bayramı Yeni Gün (Nevruz)*, (1 Basım), Özenen Matbaası: İstanbul.

Karaman, Ramazan, (2014), “Uygur Foklorunda Nevruz Kutlamaları”, *Milli Folklor*, S:53, ss.16-22.

Kazımoğlu, Samir, (1997), “Bahar Bayramı Novruz”, *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, Yıl:5, S:12, ss.79-85.

Klyashtorny, S.G / Sultanov, T.İ., (2003), *Kazakistan Türk’ün Üç Bin Yılı*, (Ruşçadan Çev: D. Ahsen Batur), Selenge Yayınları: İstanbul.

Kılıç, Ebru, (2014), “Doğu Türkistan’dan Anadolu’ya Yağmur Törenleri”, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, S:3, ss.177-193.

Kırdıroğlu, Mehmet, (2013), *Kırgızlar ve Kıpçaklar*, Türk Tarih Kurumu: Ankara.

Koca, Salim, (2000), *Türk Kültürünün Temelleri II*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları: Trabzon.

Koca, Salim, (2004), “Eski Türklerde Bayram ve Festivaller”, *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları: Ankara.

Kocaoğlu, Timur, (1999), “Özbekistan’da Nevruz Bayramı ve Eski Sovyet Politikasında Çeşitli Dönemlerdeki Değişik Yorumlar”, (Yay. Haz: Prof. Dr. Nadir Devlet), *Türk Dünyasında Nevruz*, Türkiyat Enstitüsü Yayınları: İstanbul, ss.27-34.

Kocayev, Ekbar, (2006), *Bayramlar ve Tarihi Günler*, Altun kitab: Bakü.

Koçkunov, Aydarbek S., (2002) “Kırgız Halkı ve Geleneksel Kültürleri” *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt:19, ss.544-550), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

Kolcu, Ali İhsan, (2002), “Destandan Romana Kırgız Kültür Mirası ve Cengiz Aytmatov Örneği”, *Türkler Ansiklopedisi*, (C:19, ss.613-621), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

Kolesnikov, Aleksandr, (2010), *Rus Seyyahların Gözüyle Kaşgar*, (Çev: Rakhat Abdieva), (Haz. İlyas Kamalov), Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara.

Köse, Tuba, (2006), “Eski Önasya’dan Günümüze Yeni Yıl Bayramları, Bereket ve Yağmur Yağdırma Törenleri”, *Bilig*, S:36, ss.47-68.

Kuçkartayev, İristay, (1997), “Özbekistan’da Nevruz Bayramı”, *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, Yıl:5, S:12, ss.90-95.

Küçük Kurt, Serhat, (1996), *Kırgızistan Ülke Raporu*, (Rap. Haz. Selda Arslan Özdenoğlu), Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı Yayınları: Ankara.

Küçükyıldız, Arslan, (1994), “Kırgızlarda Nevruz”, *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, Yıl:2, C. 2, S:6, ss.11-12.

Laura Adams, (2007), “Public and Private Celebrations: Uzbekistan’s National Holiday”, *Everyday Life In Central Asia Past and Present*, Jeff Sahadeo/ Russell Zanca, Indiana University Press Bloomington and Indianapolis (Ed.), Indiana University Press: Bloomington and Indianapolis.

Leloğlu, Serap Ünal, (1997), “Türkmenistan’da Halı Bayramı”, *Ariş Dergisi*, S:2, ss112-117.

Levşin, A.İ., (1993), “Kırgız, Kazak Ordası ve Kırgız-Kaysatsk Bozkırları Bayram ve Eğlenceler”, (Ruşçadan Çev: Yıldız Pekcan- Sevinç Öztürk), *Tarih ve Etnetrofya Açısından Nevruz*, Boğaziçi Yayınları: Ankara, ss.17-20.

Lola Sayli, L Xarfiy, “O’zbekiston Milliy Entsiklopediyasi”, Davlat İlmiy Nashriyoti, Toshkent, ss.176.

Madayev, O., Sobitova, T., (2010), *Halq Og’zaki Poetik İjodi- Akademik litseylar Uchun Darslik*, Şarq Nashriyot-Matbaa Aktsiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati: Toshkent.

Mahmud, Kaşgarlı, (2012), *Divan-ı Lugat-it- Türk*, (Çev. Fuat Bozkurt), Eğitim yayınevi: Konya

Mevsimlik Bayramlarımız, (2005), (Yay. Haz: Ayşe Akman), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: Ankara.

Muratoğlu, Malik, (1996), “Nevruz ve Onun Özbek Halk Edebiyatında Terennüm Edilişi”, [Bildiri], (Türkiye Türkçesine Akt: Mustafa Kalkan), (Haz. Sadık Tural- Elmas Kılıç), *Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri*, 19-21 Mart, Atatürk Kültür Merkezi: Ankara, ss.281-292.

Mustafina, R., (2007), “Kazakistan’da İslamiyet’in Rolü”, *Kazakistan Tarihi Makaleler*, (Rap. Mehmet Saray), Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.

Nadas, Muhlis, (1995), “Türk Dünyasının Milli Bayramı Nevruz”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S:99, ss.18-22.

Nazarmatov, Danial, (1993), “Kırgız Kültürü”, *Anayurttan Atayurda*, Yıl:1, C:1, S:3, ss.7-11.

“Navro’z”, N Xarfiy, “*O’zbekiston Milliy Entsiklopediyasi*” Davlat İlmiy Nashriyoti, Toshkent, ss. 25-26

Nişanyan, Sevan, (2009), *Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, Everest Yayınları: İstanbul.

Nosirxo’jayeve S. H., Lafasov M. F. ve Zaripov, M. Z., (2005), *Ma’naviyat Asoslari-Akademik Litsey Va Kasb-Hunar Kollejlari Uchun Darlik*, Turon-İqbal: Toshkent.

Nurfeddin, K. ve Arıkan R., (2015), “Orta Asya’dan Bilecik’e Hıdırellez”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C:15-1, ss:13-28.

Nurmemmet, Annagulu, (1996), “Türkmenlerde Renk Dünyası ve Nevruz”, [Bildiri], (Yay. Haz: Sadık Tural, Elmas Kılıç); *Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri*, 19-21 Mart, Atatürk Kültür Merkezi: Ankara.

Nurmemmet, Gülalek, (2002), “Nevruz Oğuz Gülüdür” [Bildiri], (Yay. Haz. Azize Aktaş Yasa), *Türk Kültüründe Nevruz V. Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, 15-16 Mart, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: Diyarbakır.

Oğuz, M. Öcal, (1996), “Kırgızların Kutladığı Bayramlar ve Nevruz Pratikleri” [Bildiri], Sadık Tural, Elmas Kılıç (Ed.); *Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri*, 19-21 Mart, Atatürk Kültür Merkezi: Ankara, ss.303-308.

Orazgılıjow, Y., (2016), “Türkmen Milli Däp-Dessurlary: Taryh we Häzirki Döwür”, *Miras Ylmy-Köpçülükleyin Žurnal*, No:2 (62).

Ögel, Bahaeddin, (1991), *Türk Kültür Tarihine Giriş (Türklerde Ziraat Kültürü “Göktürklerden Osmanlılara”)*, C: II, C.IV, Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara

- Ögel, Bahaeddin, (2014), *Türk Mitolojisi*, C: I, Türk Tarih Kurumu: Ankara
- Özbekçe-Türkçe Sözlük, (2016), Emek Üşenmez (Ed.), Türk Dünyası Vakfı: İstanbul
- Özkan, İsa, (1996), “Uygur Efsanelerinde Nevruz”, [Bildiri], (Yay. Haz. Sadık Tural - Elmas Kılıç), *Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri*, 19-21 Mart, Atatürk Kültür Merkezi: Ankara, ss.309-313.
- Özkan İzgi, (2014), *Orta Asya Türk Tarihi Araştırmaları*, (Yay. Haz: Erkin Ekrem-Serhat Küçük), Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları: Ankara.
- Öztürk, Mürsel, (1997), “Nevruz”, *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, Yıl:5, S:12, ss.8-13.
- Polat, Kemal, (2002), “Kırgızistan’da Dini Günler ve Bayramlar”, *Dini Araştırmalar*, Eylül-Aralık 2002, C.5, S.14, ss:169-182.
- Polat, Kemal, (2013) “Milli Bütünlüğümüzün Kaynakları: Türkistan’da Anadolu’ya Gelenek ve İnanışlarımız”, *Yeni Türkiye*, S. 53, ss.1056-1068.
- Polat, Kemal, (2002), “Kırgız Türklerinin Günlük Hayatında Gelenekler ve Halk İnanışları”, *Türkler Ansiklopedisi*, (C:19, ss.551-559), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara
- Polat, K., Esen, S., (2016), “Kırgız Türklerinin Hayatında Gelenek ve İnanışların Rolü”, *Universal Journal Of Theology*, C:1, S:1, ss:20-30.
- Radloff, Wilhelm, (2007), *Türklük ve Şamanlık*, (Çev: A.Temir, T.Andaç, N.Uğurlu), Örgün Yayınevi: İstanbul.
- Rahman, Abdülkerim, (1995), “Tarihten Günümüze Doğu Türkistan’da Nevruz Kutlamaları”, *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, (Akt: E.Emet, A. Çelikbay) Yıl:3, S: 8, ss.10-14.
- Roux, Jean Paul, (1999), *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*, (Çev: Lale Arslan), Kabakçı Yayınları: İstanbul.
- Roux, Jean Paul, (2007), *Türklerin Tarihi (Pasifik’ten Akdeniz’e 2000 Yıl)*, (Çev: Aykut Kazancıgil- Lale Arslan Özcan), Kabcacı Yayıncılık: İstanbul.
- Sadikova R. K., (2014), “Nauryz Holiday And Kazakh National Tradition- The Basis Of Young People Education”, *Science And World Internstional Acientific Journal*, No: 2 (6).
- Salman, Hüseyin, (2006), “XIII-XV Asırlar Arasında Orta Asya’da Yetişen Meyveler ve Ekonomik Değerleri”, Emine Gürsoy Naskali- Dilek Herkmen, (Ed.), *Meyve Kitabı*, Kitabevi Yayıncılık: İstanbul, ss.505-516.
- Saray, Mehmet, (1996), *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.

Saray, Mehmet, (1997), *Doğu Türkistan Tarihi (Başlangıçtan 1878'e kadar)*, Kitabevi Yayınları: İstanbul.

Saray, Mehmet, (2002a), "Kazakistan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C:25, ss:121-125), Türkiye Diyanet Vakfı: Ankara.

Saray, Mehmet, (2002b), "Kırgızistan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C:25, ss:444-445), Türkiye Diyanet Vakfı: Ankara.

Sayın, Y., Koçak, G., (2017), "Müslüman Dünyanın Bir Sorun Alanı Olarak Doğu Türkistan Meselesi Ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin İzlediği Politikaları", *Journal Of Ottoman Civilization Studies*, , Vol. 3/ No. 4, ss.10-24

Schuyler, Eugene, (2007), *Türkistan*, (Çev: Firdevs Çetin- Halil Çetin), Paradigma Yayınları: İstanbul.

Sevgi, Ahmet, (2001), *Merhaba Özbekistan*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: İstanbul

Sezen, Lütfi, (1999), "İlkyaz Bayramları (Nevruz Bayramları)", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S:12.

"Sumalak", S Xarfiy, "*O'zbekiston Milliy Entsiklopediyasi*", Davlat Ilmiy Nashriyoti, Toshkent, ss.726-727.

Şahan, Zeki, (1996), "Tataristan'da İlk Sünnet Düğünü", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S:116, ss.5-7.

Şahin, Halil İbrahim, (2013), "Türkmenistan'da Şamanlık/Kamlık Geleneğinin Günümüze Yansımaları: 'Şaman Od' ve 'Küşdepdi'", *Türk Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, ss. 183-197.

Şen, Mesut, (2006), "Babürname'de Meyveler", Emine Gürsoy Naskali- Dilek Herkmen (Ed.), *Meyve Kitabı*, Kitabevi Yayınları: İstanbul, ss.291- 334.

Şişman, Bekir ve Kuzubaş, (2007), *Mitik, Destani, Masalsı, Efsanevi ve Tarihi Unsurlar Açısından Şehnamenin Türk Kültür ve Edebiyatına Etkileri*, Ötüken Yayınları: İstanbul

Tanrıdağlı, Ferhat Kurban, (1995), "Uygur Türklerinde Nevruz Bayramı Kutlamaları", *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, Yıl:3, C:2, S:8, ss.37-40.

Tathoğlu, Durmuş, (1999), "Türkmenistan'da Sosyo-Ekonomik Yapı ve Dini Hayat", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: 3, ss. 205-228.

Tathoğlu, Durmuş, (2002) "Türkmenistan'da Sosyal Yapı", *Türkler Ansiklopedisi*, (C:19, ss.808-814), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara

Tezcan, Mahmut, (1995), "Türk Milli Kültüründe Nevruz ve Hıdırellez", *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, Yıl:3, C:2, S:8, ss.3-9.

Turan, Ahsen, (1996), “Kazakların Milli Bayramı Nevruz” [Bildiri], Sadık Tural, Elmas Kılıç (Ed); *Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri*, 19-21 Mart, Atatürk Kültür Merkezi: Ankara, ss.341-344.

Turan, Osman, (1997), “Bayram”, *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, (C:2), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: Eskişehir.

Turgunbayev, Caştegin (1998), “Kırgızlarda Nevruz Bayramı”, *Türk Kültürü Dergisi*, (Yıl:XXXVI), S:419, ss.167-170.

Türkmenbaşı, Saparmurat, (2002), “Bağımsız ve Sürekli Tarafsız Türkmenistan”, *Türkler Ansiklopedisi*, (C.19, ss.711-719), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

Tepekaya, Muzaffer, (2000), “Nevruz ve Osmanlı’da Yaşatıldığına Dair”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S: IV, ss. 209-218.

Uca, Alaattin, (2007), “Türk Toplumunda Nevruz II”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S:33.

Vambery, Vambery, (1993), *Bir sahte Dervişin Orta Asya Gezisi*, (Haz. N. Ahmet Özalp), Ses yayınları, İstanbul, ss.151-182.

Viktor Butanayev, İrina Butaneyeva), *Yenisey Kırgızları Folklor ve Tarih*, (Kırgızcadan Akt: Yaşar Gümüş), Ötüken Yayınları: İstanbul.

Vurgun, Seda Yılmaz, (2018), “1850-1950 Yılları Arasında Seyahatnamelerin Işığı Altında Doğu Türkistan Şehirleri”, *Asia Minor Studies*, C:6, S:11, ss.120-133.

Vurgun, Seda Yılmaz, (2018), “Dünden Bugüne Bilecik Bölgesinde Yaşayan Yörüklerde Sosyokültürel Hayatı ve İktisadi Yapı”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S:63, ss. 591-616.

Yalçınkaya, Alaaddin, (2006), *Sömürgecilik- Pan-islamizm Işığında Türkistan 1856’dan Günümüze*, Lalezar Kitabevi Yayınları: Ankara.

Yıldırım, Dursun, (1997), “Türklerin Yılbaşı/ Özgürlük Günü Bayramı”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S:4, ss.3-6.

Yıldız, Naciye, “Kırgızistan’da Nevruz” (2004), *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları: Ankara, ss.297-308.

Yoloğlu, Güllü, (2001), “Türk Dünyasında Nevruz”, *Bilge Dergisi*, C:7, S:28.

Yörükkan, Yusuf Ziya, (2006), *Şamanizm*, Ötüken Yayınları: İstanbul.

Zarcone, Thierry, (1997), *Yasak Kent Buhara 1830-1888*, (Çev. Ali Berktaş), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

Zeren, Münevver Ebru, (2007), “Türklerin Devlet Anlayışında Atalar Kültünün Yeri”, Erman Şen (Ed.), *Toroslardan Tanrı Dağlarına Genel Türk Tarihi Araştırmalarına Adanmış Bir Ömür*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı: İstanbul.

(Zhurlova I. V., Mateeva S.V), ИВ Журлова, СВ Матвеева (2016), ФОРМИРОВАНИЕ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ ИНКЛЮЗИВНОЙ СРЕДЫ В УНИВЕРСИТЕТЕ (ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ МГПУ им. ИП ШАМЯКИНА С ИНОСТРАННЫМИ СТУДЕНТАМИ) Печатается по решению редакционно-издательского совета СПб АППО Составители: МН Певзнер, д. пед. наук, профессор, проректор по международной деятельности Новгородского государственного университета имени Ярослава Мудрого: St. Petersburg.

Qoraboyev, Usman, (2002), *O'zbek Xalqi Bayramlari*, pŞarq Nashriyot-Matbaa Aktsiyadorlik Kompaniyasi: Toshkent

